

Aikuiskasvatus

Opettamisen ja
oppimisen sukupuoli

Isyystutkija Jouko Huttusen testamentti

Tämän haluaisin kertoa kaikille miehille

Hyväksi isäksi ei synnytä, vaan kasvetaan lapsen mukana – isyys ja siihen sitoutuminen on aikuisen miehen tahtolaji. Isyyteensä ja vanhemmuuteensa sitoutunut isä vaikuttaa tutkimusten mukaan lapsensa suotuisaan kehitykseen monella elämänalueella. Hoivaavana, läsnä olevana ja vastuuta ottavana isänä Sinä olemassaolollasi

- helpotat lapsesi psykologisen isäsuhteen syntymistä, kehittymistä ja vahvana voimavarana säilymistä myöhemminkin hänen elämässään
- kompensoit äidin mahdollista varhaista töihin menoa lapsesi kannalta
- annat lapsellesi varmuuden isän hyväksynnästä ja vahvistat näin hänen itsetuntoaan
- autat merkittävästi lapsesi itsekontrollin, pettymysten siedon ja henkisen tasapainon kehittymistä
- vaikutat ratkaisevasti lapsesi sosiaalisten taitojen, ihmissuhdetaitojen ja toisten huomioon ottamiskyvyn kehittymiseen
- vauhditit lapsesi kognitiivisten taitojen kehittymistä ja hyvää koulumenestystä
- tuet lapsesi eettistä kehitystä
- vähennät todennäköisyyttä lapsesi negatiivisiin kehitystendensseihin ja riskikäyttäytymiseen.

KT, KASVATUSTIETEEN LEHTORI JOUKO HUTTUNEN JÄI ELÄKKEELLE JYVÄSKYLÄN YLIOPISTOSTA 1.9.2011. HÄNTÄ PIDETÄÄN SUOMALAISEN ISYYSTUTKIMUKSEN ISÄNÄ.

JULKAISIJAT Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura **PÄÄTOIMITTAJA** Heikki Silvennoinen, VTT, ma. professori, Turun yliopisto, 044 360 2320, heikki.silvennoinen@utu.fi **TOIMITUSPÄÄLLIKKÖ & TOIMITUS** Anneli Kajanto, puh. 0207 511 590, 040 759 4532, anneli.kajanto@kvs.fi **TOIMITUSKUNTA** Heikki Silvennoinen, Karin Filander, Tuija Hytönen, Arto Jauhiainen, Anneli Kajanto, Jussi Onnismaa, Leena Saloheimo ja Hannu Valkama **TILAUSHINNAT** 30 € /vuosikerta (4 nroa). Irtonumero 7,5 €. 2007–2008 vuosikerrat 27€ **TILAUKSET** info@kvs.fi; puh. 0207 511 590, 0207 511 500, Kansanvalistusseura, Haapaniemenkatu 7–9 B, 00530 Helsinki **ILMOITUSHINNAT** 1/1 sivu 350 €; 1/2 sivu 200 €, 1/4 sivu 150 €. Hintoihin lisätään alv. **GRAAFINEN SUUNNITTELU** Ilove Creative Oy **PAINO** Forssa Print Oy **PAINOS** 2000 kpl **ISSN** 0358-6197 **www.aikuiskasvatus.fi**

SISÄLLYS

3/2011 OPETTAMISEN JA OPPIMISEN SUKUPUOLI

AIKUISKASVATUS-
TIETEELLINEN
AIKAKAUSLEHTI
3/2011, VOL. 31

Aikuiskasvatusta ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Se julkaisee tieteellisiä artikkeleita, näkökulmia tutkimukseen, näkökulmia käytäntöön, näkökulmia politiikkaan sekä alan uutuuskirjatarjontoa. Lehden tavoitteena on luoda edellytyksiä vuorovaikutukselle tutkimuksen ja käytännön välillä ja käytännön eri toimikenttien kesken. Lehti edistää humanistisia sivistysihanteita ja ekologisesti kestävästä kehityksestä. Lehti edistää aikuiskasvatuksen uudistumista keskustelemalla aikuiskasvatuksen arvoperusteista, tavoitteista ja toimintaperiaatteista. Aikuiskasvatusta saa tiedekehittämistä Tieteellisten Seurain Valtuuskunnalta. Artikkeleissa on referenssitiedot.

PÄÄKIRJOITUS

Heikki Silvennoinen: Opettämisen ja oppimisen sukupuoli 162

ARTIKKELIT

Annukka Jauhiainen: Opetustyö ja sukupuoli uusliberalistisessa yliopistossa 164

Mervi Heikkinen: Tapaustutkimus yliopiston tasa-arvopolitiikasta: seksuaalinen häirintä 174

Piia Silvennoinen: Refleksiivisyystaidot ja sukupuoli ohjaavassa koulutuksessa 184

NÄKÖKULMIA TUTKIMUKSEEN

Emma Virtanen: Sukupuoli ratkaisee kasvatustieteissä? Mieskasvatustieteilijöiden kokemuksia opinnoista ja työelämästä 193

Petteri Eerola & Minna Harju-Veijola: Kurkistuksia miestutkimuksen maailmoinhin 202

Jukka Lehtonen: Pohjoismaista tutkimusyhteistyötä kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolikysymyksissä 206

Anneli Kajanto: Tohtoriksi työn ohessa. Tarja Langin haastattelu 210

NÄKÖKULMIA KIRJALLISUUTEEN

R.W. Connell (2005). Masculinities (Petteri Eerola & Teemu Kuosmanen) 212

Hanna Vilka (2011). Seksuaalinen häirintä (Heikki Silvennoinen) 215

Hanna Ojala (2010). Opettelemassa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa (Elina Lahelma & Tarja Palmu) 216

Eeva Kaukoluoto (2010). Onko varhaisen tuen päiväkotia mahdollinen? Tutkimus varhaiskasvatuksen yhteisöllisestä kehittämisestä (Tuulikki Venninen) 218

Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen & Kaija Collin (toim. 2011). Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa (Hanna Ojala) 220

Matti Salminen (2011). Yrjö Kallinen. Elämä ja tuotanto (Heikki Mäki-Kulmala) 222

bell hooks (2010). Teaching critical thinking: practical wisdom (Marjo Vuorikoski) 225

G. W. Leibniz (2011). Filosofisia tutkielmia sekä *Paolo Rossi* (2010). Modernin tieteen synty Euroopassa (Eeva Kallio) 228

Pirkko Abdelhamid, Anitta Juntunen & Liisa Koskinen (2009). Monikulttuurinen hoitotyö (Kaija Matinheikki-Kokko) 232

IN MEMORIAM

Christoffer Grönholm (1949–2011) – ystävä ja esimies (Stig Blomqvist) 235

MUUTA

Summaries of the articles 237

PÄÄKIRJOITUS

OPETTAMISEN JA OPPIMISEN SUKUPUOLI

Koulutus on vahvasti eriytynyt sukupuolen mukaan. Perusasteelta lähtien tytöt pärjäävät koulussa poikia paremmin. Sukupuolten väliset osaamiserot ovat tuttuja monissa maissa, kuten PISA-arvioinnit osoittavat, mutta meillä ero on monessa aineessa huomattavan suuri. Tytöt saavat kouluopetukselta enemmän irti kuin pojat. Tai ehkä pojat oppivat kouluaikana jotain muuta kuin mitä opetussuunnitelmiin on kirjoitettu. Kysymys on tyttö- ja poikakulttuurien osumisesta yksin koulukulttuurin kanssa. Asian tiedostamisesta huolimatta kouluinstitiutio ei ole onnistunut sulkemaan pois sukupuolistereotyyppiä ja niihin perustuvia mies- ja naismalleja, joiden vaikutuksille kouluikäiset ovat erityisen alttiita. Isien esimerkki on pojille tärkeä. Tätä nykyhän miehet käyttävät esimerkiksi kirjastojen palveluja selvästi vähemmän kuin naiset. Lapset tutustuvat kirjaan useimmiten äidin välityksellä.

Oppimistulosten erot jatkuvat lukiossa, jonka oppilaat ovat jo pitkään olleet valtaosaltaan tyttöjä. Vaikka lukioon etenevät pojat ovat selvästi valikoituneempia kuin tytöt, tytöt pärjäävät lukiossakin poikia paremmin. Vuoden 2008 tietojen mukaan 23 prosenttia naisista ja 11 prosenttia miehistä sai ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeesta arvosanan

eximia tai *laudatur*. Miehistä 35 prosenttia ylsi äidinkielellä korkeintaan *lubenterin* arvosanaan (naisista vastaavasti 17 prosenttia).

AMMATILLISESSA KOULUTUKSESSA, ammatti- korkeakouluissa ja yliopistoissa suuri osa koulutuksesta on eriytynyt miesten ja naisten aloihin. Naisvaltaisimpia aloja ovat suuri sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala (opiskelijoista 86 prosenttia naisia), humanistinen ja kasvatusala sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala (opiskelijoista lähes 80 prosenttia naisia). Toisella laidalla ovat tekniikan ja liikenteen ala, jolla opiskelevista yli 80 prosenttia on miehiä. Alojen eriytyminen heijastaa työelämän segregoitumista. Työelämässä taas asemat, valta ja tulot jakautuvat epätasaisesti miesten ja naisten kesken. Maisterin tutkintoon yltävä nainen hyötyy noin 20-vuotisesta koulutusinvestoinnistaan selvästi maisterismiestä vähemmän.

OECD:n viimevuotisesta *Education at a Glance* -raportista voimme lukea, että suomalainen yhteiskunta ”hyötyy” miehen korkeakoulututkinnosta 84 400 euroa (OECD-maiden keskiarvo on 67 800 euroa). Sen sijaan naisen korkeakoulutuksesta yhteiskunta hyötyy vain 32 700 euroa (OECD:n keskiarvo 41 200 euroa). Toisaalla esimerkiksi Portugalin

”TYÖELÄMÄSSÄ ASEMAT, VALTA JA TULOT
JAKAUTUVAT EPÄTASAISESTI MIESTEN JA NAISTEN KESKEN.
MAISTERIN TUTKINTOON YLTÄVÄ NAINEN HYÖTYY
NOIN 20-VUOTISESTA KOULUTUSINVESTOINNISTAAN
MAISTERISMIESTÄ VÄHEMMÄN.”

ja Turkin yhteiskunnat saavat naisen korkeakoulutuksesta suuremman hyödyn kuin miesten. Maiden väliset erot koulutuksen hyödyissä ovat suuret. Koulutuksen yhteiskunnallisten hyötyjen laskelmassa menoihin luetaan koulutuksen aikaiset verotulon menetykset, sosiaaliset tuet ja koulutuksen julkiset menot. Tuloiksi luetaan suuremmista ansiotuloista maksettavat verot sekä säästöt sosiaalisten tukien kustannuksissa.

OPETTAMINEN ON KAIKKIALLA Euroopassa naisenemmistöinen ala. Hallinto- ja johtopaikat ovat kuitenkin miesten hallussa. Eurydice-raportin (*Gender differences in educational outcomes*) mukaan Suomessa ala-asteen rehtoreista 62 prosenttia ja yläasteen rehtoreista 58 prosenttia on miehiä. Vähemmän naisrehtoreita on vain Kreikassa ja Hollannissa. Miesrehtori johtamassa naisista koostuvaa opettajakuntaa on huomionarvoinen osa koulujen piilo-opetus suunnitelmaa.

Vuodelta 2009 olevien tietojen mukaan Opetus- ja kulttuuriministeriön ministeriön virkamiehistä 69 prosenttia on naisia. Mutta ministeriön naisia on aina johtanut kansliapäällikkönä mies.

ON VÄLILLÄ AIHEELLISTA suhteuttaa Suomen tilastotietoja koko maailman väestöä kuvaaviin lukuihin. Nimittäin vain kolmasosassa maailman maita tyttöjen osuus koulussa yltää poikien osuuden tasolle. Ja mitä korkeammalle oppilaitoshierarkiassa

mennään, sitä vähäisemmäksi käy tyttöjen ja naisten osuus. Heikoimmin kouluun pääsevät maaseudun köyhät, alkuperäiskansat ja muut vähemmistöt sekä vammaiset. Näissä väestöryhmissä ja kehitysmaissa yleensä kaikkein heikoimmassa asemassa ovat tytöt.

Joka viides aikuinen eli lähes 800 miljoonaa ihmistä maailmassa ei osaa lukea. Kaksi kolmasosaa lukutaidottomista on naisia. Sukupuolenmukaisessa työnjaossa kotityöt lankeavat useimmissa kulttuureissa kuin itsestään selvytenä tytöille, minkä vuoksi köyhät perheet eivät pidä tyttöjen lähettämistä kouluun yhtä tärkeänä kuin poikien. Tyttöjen työvoimaa tarvitaan kotona. Monissa maissa tytöt ja naiset huolehtivat maanviljelystä, keräävät polttopuut, hoitavat lapset, valmistavat ruoan ja palvelevat miestä perheen päänä. Koko maailman mittakaavassa naiset tekevät miehiä enemmän työtunteja, mutta joutuvat tyytymään kymmenesosaan kaikista tuloista – eivätkä omista juuri mitään.

Tyttöjen kouluttaminen vaikuttaa monin tavoin myös välillisesti. Kouluja käymällä naiset pääsevät palkkatyöhön ja käyttävät tulonsa koko perheen hyvinvointiin. Koulutetut tytöt osaavat paremmin huolehtia itsestään ja perheistään, eivätkä ole riippuvaisia miehestä perheen elättäjänä. He avioituvat myöhemmin ja hankkivat vähemmän lapsia kuin kouluttamatomat. Koulutusta saaneet naiset lähettävät myös omat tyttärensä kouluun.

Heikki Silvennoinen

OPETUSTYÖ JA SUKUPUOLI UUSLIBERALISTISESSA YLIOPISTOSSA

Yliopistolla on miehinen historia. Nykypäivän yliopistokin on täynnä sukupuolittuneita rakenteita ja käytäntöjä. Vastaavatko naiset yliopiston tehokkuus- ja tuottavuusvaatimukseen työskentelemällä enemmän ja nukkumalla vähemmän, kuten brittitutkijat toteavat? Yliopistojen opetusvastuusta naiset kantavat leijonanosan, mutta mitä opetustyölle on tapahtumassa suoritekeskeisyyden ja markkinoitumisen myötä? Mitä tutkimukset meillä ja muualla tuovat esiin?

YLIOPISTOT OVAT HISTORIAALLISESSA katsannossa olleet miesten hallitsemia instituutioita. Miehet ovat määritelleet, mitä tiede, tietäminen ja niihin perustuva korkein opetus ovat. Tämä asetelma on muuttunut 1900-luvun aikana kaikissa länsimaissa, kun naisten osuus niin opiskelijoista kuin yliopisto-opettajista ja -tutkijoista on kasvanut. Tämä on johtanut 2000-luvun alun Suomessakin keskusteluun yliopistojen naisistumisesta ja naisten ”valtaamasta” yliopistosta.

Yliopistomaailmassa on tapahtunut myös muita muutoksia. Viime vuosikymmenten aikana uusliberalistinen politiikka ja yritysmaailmasta omaksutut hallinta- ja johtamisopit ovat muuttaneet yliopistojen toimintaympäristöjä. Muutoksesta voidaan puhua muun muassa uusliberalismin, uusmanagerialismin, uuden julkisjohtamisen (New Public Management eli NPM) tai akateemisen kapitalismin termein (Morley 2003; Skelton & Francis 2009; Slaughter & Leslie 1997) ja sitä on analysoitu runsaasti yliopistoja ja yliopistotyötä koskevassa tutkimuskirjallisuudessa. Managerialismi, markkinaorientoituneisuus sekä yhä

enenevä pyrkimys (kustannus)tehokkuuteen, voitontavoitteluun ja välittömään hyötyyn kaikissa toimintoissa ovat tuoneet yliopistoihin uusia toimintatapoja ja arvostuksia, jotka kohdentuvat eri tavalla opetus- ja tutkimustyöhön sekä eri tieteenaloille.

Pohdin tässä artikkelissa, millaisia ovat näiden muutosten sukupuolivaikutukset. Kysyn, miten managerialistiset ja markkinalogiikkaa korostavat puheet ja käytännöt ovat muuttamassa yliopistoa ja yliopistotyötä. Ennen kaikkea olen kiinnostunut siitä, mitä tapahtuu opetukselle yliopiston naistapaisena (ks. Naskali 2009) työnä.

Artikkelin aluksi käyn läpi mitä yliopistojen sukupuolittuneisuudella tarkoitetaan ja millaisia ilmenismuotoja sillä on. Seuraavaksi esittelen millä tavalla politiikan muutosten ja uusien vallan ja hallinnan tapojen on nähty muuttaneen yliopistotyötä – erityisesti tutkimus- ja opetustyötä – eri maissa ja erilaisissa yliopistokonteksteissa. Pyrin keskittymään varsinkin sellaiseen aikaisempaan tutkimukseen, jossa sukupuoli ja yliopistotyön sukupuolittuneisuus on huomioitu.

YLIOPISTO JA SUKUPUOLI

Kansainvälisessä tutkimuksessa on analysoitu monipuolisesti yliopisto-organisaatioiden ja yliopistotyön sukupuolittunutta luonnetta. Yksi näkyvimmistä sukupuolittuneisuuden ilmenemismuodoista on ollut naisten aliedustus tiedemaailman korkeimmilla ja arvostetuimmilla paikoilla. Sukupuolen mukainen työn- ja vallanjako yliopistojen opettajakunnassa ja tiedeyhteisössä on maailmanlaajuinen ilmiö ja se on säilynyt sitkeästi huolimatta siitä, että naiset muodostavat jo useissa maissa opiskelijakunnan enemmistön. (Acker & Armanti 2004; Currie, Harris, Thiele 2000, 273; Deem 2003, 7; Leathwood & Read 2009; Poole, Bornholt & Summer 1997; Thomas & Davies 2002; Quinn 2003, 5–7.)

Kuten Liisa Husu (2000) on todennut, Suomea on pidetty koulutetun naisen ”luvattuna maana”, jossa naiset käyttävät koulutusmahdollisuuksiaan ja toimivat työelämässä asiantuntijatehtävissä. Myös tiede- ja korkeakoulupolitiikassa on luotettu siihen, että naisten koulutustason noustessa sukupuolten tasa-arvo toteutuu itsestään. Kuitenkin myös suomalainen yliopistokulttuuri on selvästi sukupuolittunut ja suomalaisten naisten akateemista asemaa luonnehtivat samat piirteet kuin muuallakin maailmassa. Sukupuolten tasa-arvo mainitaan poliittisena tavoitteena useimpien yliopistojen agendassa retoriikan tasolla, mutta erityisesti naisten kokemus on se, ettei tasa-arvo toteudu käytännössä. (ks. myös Brunila 2009, 74; Husu 2002, 147; Husu 2005, 17–21; Kantola 2005.) Sukupuolten erilainen tulkinta tasa-arvon toteutumisesta tuli selvästi esiin myös yliopistoväen tuntoja ja kokemuksia peilanneessa kyselytutkimuksessamme (Rinne ym, 2011).

Kun sukupuolittuneisuutta tarkastellaan rakenteellisena ilmiönä, on tärkeää muistaa, että sukupuoli kietoutuu yhteen muiden jakojen, kuten iän, aseman tai sosiaalisen taustan kanssa. Yliopiston erityisyys työorganisaationa liittyy siihen, että yliopistotyön hierarkiat ja valta-asetat kiinnittyvät viime kädessä tutkimukseen ja tieteeseen. Sukupuoli on tärkeä hierarkioita ja valtaa määrittävä tekijä, mutta sen rinnastaminen yksioikoisesti yliopiston muihin hierarkkisiin rakenteisiin saattaa häivyttää sukupuolen merkityksen eron ulottuvuutena. Sukupuoli itsessään

läpäisee muut rakenteet, kuten tieteelliset hierarkiat, tieteenalakulttuurit ja sosiaaliset suhteet. Voidaankin väittää, että kaikilla yliopiston sisäisillä järjestyksillä on sukupuoleen liittyviä ulottuvuuksia. (Koski & Tedre 2003, 19–20; Koski & Tedre 2009, 233.) Yksi esimerkki sukupuolen ja hierarkkisten asemien yhteen kietoutumisesta, on naisten suurempi osuus vähemmän arvostetuissa opetustehtävissä ja alempi-tasoisissa hallinnollisissa tehtävissä. Sukupuoli jaottelee myös työsuhteen laadun perusteella: naiset toimivat useammin kuin miehet määräaikaisissa tehtävissä. (Husu 2002, 152; Leathwood & Read 2009, 136; Poole ym. 1997, 393.)

Yliopistojen sukupuolittuneisuutta voidaan tarkastella myös organisaatiokulttuurin näkökulmasta. Liisa Husu on omissa tutkimuksissaan soveltanut Joan Ackerin sukupuolistuneiden organisaatioiden teoriaa, jossa keskeisiä ovat sukupuolistumisen prosessit. Organisaatioiden sukupuolistuneisuutta tuotetaan, pidetään yllä, mutta myös haastetaan neljäntyyppisillä prosesseilla: sukupuolenmukaisella työnjaolla, sukupuolistuneiden symbolien ja mielikuvien avulla, sukupuolistuneella vuorovaikutuksella sekä tavoilla, joilla oma paikka ja mahdollisuudet mielletään sukupuolistuneessa organisaatiossa. (Husu 2005, 8.)

Väitöskirjassaan Husu (2001) keräsi useista suomalaisyliopistoista haastatteluaineiston, johon hän haastatteli eri tieteenaloilla toimivia, eri-ikäisiä ja eri uravaiheessa olevia yliopistossa työskenteleviä naisia. Yliopisto näyttäytyi sukupuolen suhteen ristiriitaisena toimintaympäristönä. Esimerkiksi sukupuolijakoa pidettiin yllä sekä virallisen että epävirallisen sukupuolenmukaisen työnjaon myötä. Sukupuolistuneita symboleja ja mielikuvia edustivat hyvä veli -verkotot, kukkoiluperinne, heimopäälliköt, herrasmiesmäisyys, laitoksen äidit, taistelumetaforat ja miehiset sankarimallit. Sukupuolistuneella vuorovaikutuksella oli erilaisia muotoja, kuten miehin sisäpiiri, tieteellisen menestyksen sukupuolistunut arvottaminen tai tuen ja kannustuksen sukupuolistuneet muodot. Oman tulevaisuutensa ja uramahdollisuuksiensa hahmottaminen tuotti vaikeuksia naisille, joista osa näki marginaalisuutensa miehisessä laitospolitiikassa omana valintana. Toisaalta suurin osa Husun

haastateltavista kertoi puuttuneensa tavalla tai toisella epäoikeudenmukaiseksi kokemaansa toimintaan. (Husu 2004, 5, 12, 18.)

Erityisesti feministisessä tutkimuksessa on käsitteellistetty sukupuolta tekemisenä erotuksena olemisesta. Puhuminen tekemisestä korostaa sukupuolen (ja usein myös sukupuolieron) tuottamista ja ylläpitämistä arkipäivän toiminnoissa, valinnoissa ja puhutavoissa. Yliopistotyön sukupuolittuneisuuden jäsentämisessä voidaan hyödyntää myös sukupuoli-tapaisuuden – nais- ja miestapaisuuden – käsitettä. Naistapaisuudesta tai miestapaisuudesta puhuminen viittaa historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuneisiin sukupuolittuneisiin toimintatapoihin, joiden kautta – usein huomaamattamme – teemme ja toistamme sukupuoltamme ja ylläpidämme sukupuolieroa. Kysymys on siis varsin arkisista, jokapäiväisistä ja luonnolliseksi muuttuneista ”tapaisuuksista”, joihin jokaisen miehen ja naisen on tavalla tai toisella paikannuttava tai otettava kantaa. (Jokinen 2004, 5–8; Jokinen 2005, 32, 50–51, 79–82.)

Päivi Naskali (2009, 95–96) on viitannut opettamiseen yhtenä naistapaisen työn muotona yliopistossa. Naistapaiseen opettamiseen voidaan liittää esimerkiksi hoivaavuus, huolenpito, joustavuus, eettinen sitoutuminen sekä persoonalla ja ruumiilla työskentely. Yliopistoyhteisössä sekä kollegat, että opiskelijat odottavat naisilta tukevaa ja hoivaavaa käyttäytymistä, mutta tuki- ja ohjaustyötä ei arvosteta akateemisena työnä: joko sitä ei huomata tai siitä ei palkita. (Leathwood & Read 2009, 136.)

Leena Kosken ja Silva Tedren muisteluaineistossa opettamisen naistapaisuus voidaan nähdä myös siinä, miten yliopistossa työskentelevät naiset – lehtorit, yliassistentit ja assistentit – nostivat opetustyön keskeiseksi toimijuuttaan määrittäväksi tilaksi yliopistossa. Niin onnistumisen kokemukset kuin tekemisiä rajoittaneet rakenteet kiinnittyivät juuri opettamiseen. Opettamiseen liittyi myös ristiriitoja: opetuksen vähäisempi arvostus suhteessa tutkimukseen sekä opettamisen mielekkyyden ja toisaalta opetustyön liiallisuuden ja pakonomaisuuden välinen ristiriita. (Koski & Tedre 2009, 235–240.)

Koski ja Tedre ovat analysoineet keräämänsä aineistoa kahteen otteeseen (2003 ja 2009) ja aineis-

tonsa uudelleen luennassa he nostivat esiin erityisesti sukupuolittuneen iän ja sukupuolisidonnaisen ikäsopimuksen merkityksen naisten kokemuksissa. Kullekin ikävaiheelle määritellään tietty status: nuori ja vanha nainen asettuivat eri tavoin yliopiston symbolisiin järjestyksiin. Vanheneminen yhtäältä vapautti sukupuolen tuomista rajoituksista, siis sukupuolestaan, mutta toisaalta rajoitti nuoruutta ihannoivassa yliopistomaailmassa naisten toimijuutta.

Kun sukupuolittuneisuutta siis katsotaan kahden dikotomiseksi nähdyn ryhmän – naisten ja miesten – rakenteellisina eroina tai kokemuksina, on muistettava ryhmien sisällä vaikuttavat erot. Naiset (samoin kuin miehet) ovat keskenään erilaisia, heillä on erilaisia kokemuksia ja he tulkitsevat eri tavalla kokemuksiaan. Akateemisiin hierarkioihin liittyvät valtasuhteet vaikuttavat myös nais- ja mieskategorioiden sisällä. (Leathwood & Read 2009, 126–127; Skelton 2005, 326–328.)

Koska sukupuolen merkitys yliopistotyössä on moniulotteinen, ei sukupuolen huomioiminen siis tarkoita pelkästään rakenteiden ja menettelytapojen kriittistä tarkastelua, vaan myös akateemisen tutkimuksen ja opetuksen sisältöjen analysointia ja näennäisesti sukupuolineutraalien valtavirtojen purkamista. Hallitsevat johtamiskäytännöt ja miestapaiset käytännöt ovat vaikuttaneet huomattavasti tieteenalojen sisältöön, tiedon tuotantoon ja tietoteoriaan – tieteen sukupuolittuneisuuteen. Kun on kysymys erityisesti yliopisto-opetuksesta, sukupuolentutkijat ovat tätä nykyä kiinnostuneita käytäntöjen, toimintapolitiikan, identiteettien ja tietämisen sukupuolittuneisuudesta, kun kiinnostus aikaisemmin kohdistui naiseen ja naisten opettajaidentiteettiin. (Acker 1994, 130; Brooks 2001, 16–17; Hearn 2005, 192; Rolin 2005, 97–99; Skelton & Francis 2009, 122.)

UUSLIBERALISMIN JA NPM:N VAIKUTUKSET YLIOPISTOTYÖHÖN

Uusliberalismin ja NPM:n soveltamisen eturintamassa etenevissä anglosaksisissa maissa uuden politiikan ja hallintatavan vaikutuksia akateemiseen työhön on tutkittu varsin vilkkaasti. Colin Brysonin (2004, 40) tekemässä yhteenvedossa 1990- ja 2000-lukujen taitteen survey-tutkimuksista kävi ilmi,

että yliopistolaiset ovat nähneet työnsä muuttuneen huonompaan suuntaan monien tekijöiden osalta. Ongelmia on koettu palkkojen, uralla etenemismahdollisuuksien, työtahdin, pätkätoiden lisääntymisen, kollegiaalisen ja institutionaalisen sitoutumisen sekä työssä koetun autonomian suhteen. Suurin osa tästä tutkimuksesta on ollut ”sukupuolineutraalia”, mutta enenevässä määrin löytyy myös tutkimusta, jossa ollaan kiinnostuneita muutoksista sukupuolen näkökulmasta (Brooks & Mackinnon 2001; Currie, Harris & Thiele 2000; Davies 2003; Davies, Gottsche & Bansel 2006; Deem 2003; Lafferty & Fleming 2000; Morley 2003; Thomas & Davies 2002).

TEHOKKUUS, TUOTTAVUUS JA SUORITEKESKEISYYS

Uuden yliopistolitiikan keskeisiä periaatteita – markkinamuotoisuutta, managerialismia ja suoritekeskeisyyttä – on toteutettu käytännössä erilaisten suunnittelu, arviointi- ja raportointikäytäntöjen kautta. Työtehtävien suunnittelusta ja raportoinnista sekä erilaisesta indikaattoreiden ja toimintakuvausten tuottamisesta arviointia ja laatua varten – omien tekemistensä jatkuvasta kirjautamisesta – on tullut vähitellen yliopistotyön arkea. Näiden toimintakäytäntöjen – joita Stephen Ball (2003) kutsuu politiikan tekniikoiksi – kautta yliopistotyöntekijät kohtaavat jokapäiväisessä työssään konkreettisesti yliopistolitiikan uuden eetoksen.

Akateemisen työn keskeinen muutospiirre, joka ilmentää uuden politiikan ja managerialistisen johtamisen suoritekeskeisyyttä, on kokemus toisarvoisten työtehtävien lisääntymisestä: yhä enemmän aikaa kuluu työn byrokraattiseen suunnitteluun, raportointiin ja arviointiin. Akateemisen työn näkökulmasta tämäntyyppiset työt koetaan eräänlaiseksi ”epätyöksi”. (Andersson 2006; Currie, Harris & Thiele 2000;

McInnis 2000; Thomas & Davies 2002; Ylijoki & Mäntylä 2003.)

Työhön ja tehokkuuteen kohdistuva seuranta on tuonut samalla mukanaan eräänlaisen yksilötason tulosohjausjärjestelmän, jossa työntekijä ”neuvottelee” esimiehensä kanssa, millaisia tuotoksia (tutkimusprojekteja, koulutuspalveluja, hallinto- ja tukipalveluja jne.) hän sitoutuu vuosittain tuottamaan ja miten hän allokoi työaikansa näiden erilaisten toimintojen suhteen. Esimerkiksi Suomessa käyttöön otetun työajan kohdentamisjärjestelmän kautta on tarkoitus raportoida todellinen ajankäyttö joko kuukausittain tai puolivuositain kohdentamalla työtunnit eri toiminnolle ja projekteille. Kyseessä on siis jatkuva suoritus- ja aikaresurssien ”näytteillepano”. (Rinne ym. 2011.)

Sandra Acker ja Carmen Armanti (2004, 19–20) havaitsivat omissa tutkimuksissaan, että yliopistossa työskentelevät naiset – riippumatta siitä, millä hierarkian tasolla he työskentelivät tai mikä oli heidän yhteiskunnallinen tai etninen taustansa – kokivat eniten paineita lisääntyneestä arvioinnista ja tarkkailtavana olemisesta. Naiset näyttivät vastaavan tehokkuus- ja tuottavuusvaatimukseen työskentelemällä enemmän ja nukkumalla vähemmän. Opetustehtävissä tämä näkyi niin, että opiskelijoihinsa sitoutuneet

yliopisto-opettajat eivät olleet aikapaineista huolimatta valmiita tinkimään opetuksen tai ohjauksen laadusta vaan sen sijaan omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan.

Myös Gina Anderssonin (2006) haastattelema australialainen yliopistoväki näki ongelmallisena juuri tuottavuuteen ja suorittamiseen liittyvän raportoinnin. Ristiriita tuottavuuden paineiden ja rajallisten aikaresurssien välillä tuotti jatkuvia riittämättömyyden

”HALLITSEVAT JOHTAMISKÄYTÄNNÖT JA MIESTAPAISET KÄYTÄNNÖT OVAT VAIKUTTANEET HUOMATTAVASTI TIETEENALOJEN SISÄLTÖÖN, TIEDON TUOTANTOON JA TIETOTEORIAAN – TIETEEN SUKUPUOLITTUNEISUUTEEN.”

tunteita. Selviytyäkseen tehokkuusvaatimuksista monet Anderssonin haasteltavista olivat ottaneet käyttöön erilaisia strategioita suojellakseen erityisesti tutkimukseen käytettävissä olevaa aikaa. Näihin strategioihin kuului tutkimuksen tekemisen mieltäminen omaksi ajaksi, jolloin siihen käytettävää aikaa ”ryöstettiin” vapaa-ajasta. Esimerkiksi pitkiä virkavapaita tai äitiyslomia käytettiin tutkimuksen tekemiseen. Samoin tutkimustöitä tehtiin entistä enemmän kotona – koti alettiin nähdä muulta yliopistotyöltä rauhottetuksi tilaksi, jossa oli mahdollista keskittyä pitkäjänteiseen ja rauhallista ympäristöä edellyttävään tutkimustyöhön. Kotiin vetäytyminen oli omiaan vähentämään muutenkin harvinaisemmaksi käyvää yhteistyötä ja vapaamuotoista ajatustenvaihtoa kollegoiden kanssa. (Andersson 2006, 585–586.) Oili-Helena Ylijoki ja Hans Mäntylä (2003) ovat raportoineet samanlaisesta kehityskulusta suomalaisessa yliopistomaailmassa: kasvavista tehokkuusvaatimuksista pyritään selviämään joustamalla omasta ajasta ja työskentelemällä viikonloppuisin ja loma-aikoina.

Suomalaisessa keskustelussa Päivi Naskali (2009) on niitä harvoja, jotka ovat pohtineet, mitä naistapailelle opetustyölle on tapahtumassa tilanteessa, jossa opetuksesta on tullut tuotannon tekijä ja laadunvarmistusjärjestelmän osa. Hänen mukaansa opettamisen ottaminen vakavasti, sydämen asiana, tuottaa uudessa tehokkuuskulttuurissa riittämättömyyden ja häpeän tunteita. Haavoittuvuutemme varjelemiseksi olemme siis valmiita alistumaan erilaisiin ohjaus- ja kontrollikäytäntöihin: ”Pyrimme kääntämään opetustapamme arviointikriteerien suuntaan, yritämme kiinnostua yliopiston strategisista painopisteistä ja pyrimme luopumaan yksityiselämästämme, vanhemmuudestamme ja hoivavastuustamme voidaksemme täyttää loputtomia ulkoa asetettuja vaatimuksia.” (Naskali 2009, 96–99.)

Naisten erilaiset strategiat tehokkuus- ja tuottavuusvaatimusten edessä kävivät ilmi myös Robyn Thomasin ja Annette Daviesin (2002) brittikontekstissa tehdystä tutkimuksesta, jossa he analysoivat uuden julkisjohtamisen vaikutuksia yliopistotyöhön sukupuolinäkökulmasta. Osa naisista tukeutui ”kulttuuriseen käsikirjoitukseen naispuolisuudesta” eli naistapaaisuudesta korostaen empatiaa ja hoiva-

opettajuutta. NPM nähtiin häiriönä, joka esti heitä tekemästä työtään oikeaksi kokemallaan tavalla. Sen sijaan osa naisista omaksui ”sosiaalisen miehen” – siis miestapaaisen – toimintatavan korostaen kilpailukykyä, välineellisyttä ja yksilöllisyyttä. Kilpailukulttuuriin mukaanmeno saattoi kertoa myös siitä, että naiset olivat kyllästyneitä tukevaan ja hoivaavaan rooliinsa yliopistoyhteisössä. Kaiken kaikkiaan Thomas ja Davies näkivät uuden julkisjohtamisen puhetapojen edistävän maskuliinisuuden uusia muotoja ja lujittavan yliopisto-organisaation sukupuolittuneita rakenteita. (Thomas & Davies 2002.)

Carol Leathwood ja Barbara Read ovat muistuttaneet kilpailullisuuden ja vallitsevien diskurssien sukupuolittuneesta luonteesta. Käyttäytyminen kilpailullisesti tai aggressiivisesti tulkitaan eri tavalla naisen tai miehen kohdalla, samoin kuin eri etnistä kulttuuria, yhteiskuntaluokkaa jne. edustavien kohdalla. Yliopistokulttuurissa vallitseva puhetapa on korostanut epäemotionaalista ja varmuutta korostavaa esittämisen tapaa. (Leathwood & Read 2009, 128–129.) On myös muistettava, että maskuliinisuudella on nähty olevan erilaisia muotoja, joten kilpailullisuutta ja välineellistä suhtautumista korostavaa maskuliinisuutta ei voi yleistää kaikkiin maskuliinisuuden muotoihin (Jokinen 2010, 130–133).

Uusi suoriin perustuva kulttuuri on siis hostanut työn tekemistä entisestään ja tehnyt entistä haastavammaksi perheen ja työn yhdistämisen (Andersson 2006, 583; Harley 2003, 389; Thomas & Davies 2002, 389–390.) Tuoreessa kotimaisessa artikkelikokoelmassa yliopistomaailmassa toimivien tai toimineiden tutkijaäitien kokemukset kertovat akateemiseen työympäristöön liittyvistä ongelmista: äitiys tuntuu edelleen mutkistavan naisten asemaa yliopistoissa enemmän kuin isyys miesten asemaa (Keski-Rahkonen, Lindholm, Ruohonen & Tapola-Haapala 2010).

KOULUTUKSEN MARKKINAT

Yksi opetustyöhön kohdistuva muutospaine liittyy yliopistokoulutuksen markkinoitumiseen. Globaalissa tietotaloudessa markkinat määrittelevät yhä enemmän sitä mitä on tieto ja mikä on tutkimisen ja opettamisen arvoista tietoa. Chandra Talpade Mo-

hanty (2003) on puhunut yhdysvaltaisten yliopistojen muuttumisesta tutkintotehtäiksi, joissa yliopistokoulutus tuotteistuu ja tavaramuotoistuu. Sama ilmiö on näkyvässä myös monissa eurooppalaisissa yliopistoissa.

Glen Jones (2006) on erottanut kolme ulkoista tekijää, jotka ovat vaikuttaneet yliopistotyön muutokseen: korkeakoulutuksen massoittuminen, tiedon muuttuminen kauppatavaraksi sekä yliopiston ja valtion välisen suhteen muuttuminen siten, että yliopistot ovat saaneet taloudellista autonomiaa. Korkeakoulutuksen massoittumisella on ollut selvät ja suorat vaikutukset opetustyöhön. (Jones 2006.) Yhä enemmän preferoidaan kursseja, jotka vastaavat työelämän ja työnantajien tarpeisiin. Soveltava, teknologinen ja hyötyä korostava tieto on tullut yhä tärkeämmäksi uudessa tietoekonomiassa. Koulutuksellinen profiloituminen on johtanut tiettyjen koulutusalojen priorisointiin ja kansainvälisen näkyvyyden hakemiseen tietyille ydinkoulutusaloille. Houkuttelevilla koulutustuotteilla ja niitä markkinoimalla ja mainostamalla pyritään erottautumaan muista yliopistoista. (Brunila 2009, 29; Knight & Yorke 2003, 3–4; Naidoo 2005, 27–36; Puhakka, Rautopuro & Tuominen 2010, 45–47.)

Sukupuoli- ja tasa-arvokysymykset kietoutuvat väistämättä tutkimuksen ja koulutuksen arviointikriteereihin. Kun kilpailtu rahoitus ja markkinoituminen lisääntyvät, tieteen arviointikriteereissä korostuvat yhä enemmän sovellettavuus ja luonnon-tieteellinen paradigma. Luonontieteelliset alat ovat varsin sukupuolittuneita aloja, joissa naisten osuus tutkimushenkilökunnasta on selvästi alle puolet. Sen sijaan naisvaltaiset humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset alat pärjäävät näillä kriteereillä huomommin (Aittola 2011, 113–114; Brunila 209, 50.)

George Laffertyn ja Jenny Flemingin mukaan uusi yliopistopoliitiikka on johtanut australialaisessa yliopistomaailmassa yhä intensiivisempään akateemisen työn säätelyyn ja lisääntyneeseen yliopistojen väliseen kilpailuun. Tämä on rapauttanut yliopiston tasa-arvo-ohjelmaa, minkä seurauksena naiset ovat edelleen yliopistolla huonommin palkatuissa töissä ja epävarmoissa vakansseissa. Yliopistojen lisääntynyt riippuvuus yksityisestä rahoituksesta ja muutos

markkinaohjautuvaksi organisaatioksi ovat johtaneet siihen, ettei toiminnassa arvosteta aktiviteetteja, joiden välitöntä hyötyä on vaikea osoittaa. Sukupuolten välisen tasa-arvon tavoitteet yliopistotyössä ovat saaneet väistyä kilpailumentaliteetin vallatessa alaa. (Lafferty & Fleming 2000, 257, 265.)

Yliopiston yrittäjämäistä luonnetta vahvistaa opiskelijoiden rekrytointi kansainvälisiltä ”markkinoilta”. Yliopisto-opetukselta edellytetään asiakaslähtöisyyttä ja opiskelijat nähdään asiakkaina ja koulutustuotteiden kuluttajina. Koulutuksen markkinoituminen haastakin perinteistä akateemista identiteettiä yrittäjämäisellä identiteetillä. (Beck & Young 2005, 189; Harris 2005; Hearn 2005, 192; Komulainen, Keskitalo-Foley, Korhonen & Lappalainen 2010; Scott 2003, 301; Slaughter & Leslie 1997.) Yrittäjämäisyyden vaatimus tarkoittaa paitsi yrittäjyysmentaliteetin ja yrittäjyyshengen vahvistamista, myös uusliberalistisen, yksilövästiusuutta ja itseen investointia korostavan ideologian omaksumista (Naskali 2010).

Uusliberalistinen yksilön kyvykkyyttä ja (työ) markkina-arvoa korostava eetos liittyy yliopistokoulutuksessa voimistuneeseen työllistettävyys-diskurssiin. Yliopistotutkinnoissa on alettu korostaa sellaisten taitojen ja kompetenssien tuottamista, joita tulevat työnantajat odottavat työntekijöiltä ja työllistymistä pidetään yhtenä opetuksen laadun mittarina. Yliopistokoulutukselta odotetaan työelämärelevanttiutta ja osaamisperusteisia opetus suunnitelmia. (Morley 2001, 131–135; Puhakka ym. 2010, 45–46, 52.)

Louise Morley toivoo, että puhuttaessa työllistymisestä laatumittarina huomioitaisiin myös esimerkiksi sukupuolen ja sosiaaliluokan vaikutus työllistymiseen. Samoin avaintaidoista puhuttaessa tulisi pohtia sitä, kenen näkökulmasta avaintaitoja määri-

”ÄITIYS TUNTUU
EDELLEEN
MUTKISTAVAN
NAISTEN ASEMAA
YLIOPISTOISSA
ENEMMÄN KUIN
ISYYS MIESTEN
ASEMAA.”

tellään. Työelämä näyttyy työllistymiskeskustelun yhteydessä intressiristiriidoista puhdistettuna ja rationaalisen alueena. Työllistettävyy- ja avaintaidodiskurssit liittyvät kuitenkin myös valtakysymyksiin. (Morley 2001, 133–137.) Voidaan kysyä, kenen intressejä palvelee esimerkiksi sopeutuvuutta ja joustavuutta painottava työntekijänormisto.

Mohantyn (2003) mukaan feministisen tutkimuksen näkökulma haastaa jo lähtökohtaisesti yliopiston markkinakulttuurin. Feministisessä tutkimuksessa ja tieteenkriitiksissä analysoidaan kriittisesti tiedon ja tietämisen yhteyksiä valtaan ja erityisesti sukupuolittuneisiin hierarkioihin. Opetustyöhön ja pedagogiikkaan sovellettuna tiedon poliittisuuden ottaminen vakavasti merkitsee sitä, että opetuksessa analysoidaan ja puretaan tietoon ja tietämiseen liittyviä hierarkioita ja erontekoa. Tietoa rakennetaan yhdessä ja vältetään valta-asetelmaa, jossa opettaja on neutraali asiantuntija ja kaikkietävä mestari, joka hallitsee myös opetustilannetta auktoriteetillaan. (Brooks 2001, 16–18; Mohanty 2003; Rolin 2005, 97–99; Saarinen 2001, 330.) Yhteinen tiedon rakentaminen, dialogisuus, kriittisyys ja tietämisen poliittisuus ovat feministisen ja kriittisen pedagogiikan periaatteita, joita on vaikea yhdistää kaupallista hyödynnettävyyttä hakevaan koulutustuotteeseen.

TUTKIMUS, OPETUS JA KEHITTÄMISEN PAKKO

Opetustyöhön kohdistuu siis ristiriitaisia paineita markkinoitumisen myötä. Opiskelijamäärät ovat kasvaneet samanaikaisesti, kun budjettivaroin palkatun opetushenkilöstön määrä on pysynyt lähes ennallaan. Tämä tarkoittaa, että opiskelijoita on yhä enemmän yhtä opettajaa kohti. Yliopistotyötä koskevassa tutkimuksessa on käynyt ilmi, että erityisesti opetustyötä tekevä henkilökunta on kokenut työnsä sisältöjen muuttumisen arkiseksi suorittamiseksi opiskelijamäärien kasvun ja tulosvaatimusten ristipaineissa. Opetustyön raskaus aiheuttaa stressiä ja paineita työn ja perheen yhteensovittamisesta. (Berg 2001, 66–71; Bryson 2004; Currie ym. 2000; Davies, Gottsche & Bansel 2006, 313.)

Samanaikaisesti opetustyöhön voidaan liittää uuden yliopistopoliittikan mukainen kehittämisen kulttuuri ja erinomaisuuden eetos. Opetuksen ke-

hittämisestä on tullut opettajille paitsi mahdollisuus ammatilliseen kehittymiseen, myös työtä kuormittava vaatimus, johon on vastattava. (Kinnunen 2006, 34–36.) Tulosvastuun kulttuurissa opetusta ja tutkimusta hallinnoidaan ja kehitetään yhä enemmän erillisinä toimintoina. Toimintoja tehostettaessa tämä näyttäisi johtavan pikemminkin kilpailuun tutkimuksen ja opetuksen välillä, kuin niiden väliseen synergiaan. Yliopistotyön tehostamispyrkimykset ajavat tutkija-opettajat erikoistumaan jompaankumpaan: on vaikea olla yhtä aikaa innovoiva ja työtään kehittävä opettaja ja rahoitusta hankkiva tutkija. (Cote, Barnett & Williams 2001, 172–173; Nixon 1996, 7–9.) Suomalaisessa yliopistokeskustelussa Merja Kinnunen (2006, 32–33) on kuvannut hyvin tunnistettavalla tavalla opetuksen ja tutkimuksen eriytymistä toisistaan tutkija-opettajan omassa jäsenyydessä: opetuksesta tulee virkaan kuuluvaa työtä kun tutkimus taas alkaa merkitä tavoiteltavaa vapauden tilaa.

Rinteen ja kumppaneiden tutkimuksessa (Rinne ym. 2011) tutkittiin suomalaisten yliopistotyöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä uudesta hallintatavasta ja sen vaikutuksesta heidän työhönsä. Kaikkein kriittisin työntekijäryhmä olivat opetustyötä eniten tekevät eli lehtorit ja tuntiopettajat, jotka suhtautuivat hyvin varautuneesti nykyisen yliopistopoliittikan arvoihin, hallintokulttuuriin sekä omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Myös uusiin suunnittelu-, arviointi- ja raportointikäytäntöihin suhtauduttiin kriittisesti. Opetustyötä ja tutkimustyötä analysoidessa tuli esiin sukupuolen mukaisia eroja, jotka näyttäisivät liittyvän yliopiston sukupuolittuneeseen työnjakoon. Opetus yliopiston naistapaisena työn muotona tuli näkyviin esimerkiksi suhtautumisessa yliopistopedagogiikkaan: naiset suhtautuivat yliopistopedagogiikan myönteisemmin kuin miehet. Vastaavasti miehet kokivat saavansa tutkimustyönsä suhteen enemmän arvostusta kuin naiset.

Kaikesta opetuksen kehittämistä koskevasta puheesta huolimatta opetustyö näyttää edelleen kärsivän vähäisestä arvostuksesta. Olemme yhdessä Arto Jauhaisen ja Anne Laihon kanssa tutkineet suomalaisten yliopisto-opettajien työtä teho yliopistopoliittikan viitekehyksessä. Keräämässämme kirjoitelma-aineistossa kävi ilmi, että monet pätkätyötä tekevät

yliopisto-opettajat puursivat pitkää päivää opetustehtävissä, mikä tuntui ristiriitaiselta tutkimusta arvostavassa yliopistossa. Tutkimuksen ja opetuksen dilemmaan tai aikapulaan opettajat tuntuivat etsivän yksilöllisiä, ei yhteisöllisiä ratkaisuja. Nimesimme tämän aineistosta nousevan yliopistotyön piirteen ”akateemiseksi yksinäisyydeksi”. Akateemiseen yksinäisyyteen liittyi yhteistyön kulttuurin puuttuminen työyhteisöstä: opetus hoidettiin yksin oman erityisalueen asiantuntijana. Aineistostamme löytyi yliopisto-opettajia, jotka pitivät kunnia-asianaan hoitaa sekä opetuksen että tutkimuksen parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä tarkoitti heidän kohdallaan kipeiltä kuulostavia henkilökohtaisia ratkaisuja: työpäivän venyttämistä, perheen ”hylkäämistä” ja lomista luopumista. (Jauhiainen, Jauhiainen & Laiho 2009, 422, 424–425.)

Opetuskakkua jaettaessa erityisesti professoreilla oli itseoikeutettu asema valita itselleen sopivat kurssit; näin opetuksen kautta myös vartioitiin reviierejä ja vahvistettiin opettamisen hierarkiaa (ks. myös Kinnunen 2005, 37.) Noviisiopettajat saivat selvitä heille jääneistä kursseista parhaansa mukaan. Akateemiseksi yksinäisyydeksi tulkitsimme myös tietämättömyyden ja epävarmuuden peittämisen kulttuurin, ”viisauden kuplan” ylläpitämisen suhteessa kollegoihin ja opiskelijoihin. (Jauhiainen ym. 2009, 423.)

Myös useissa kansainvälisissä yliopistotyötä koskevissa tutkimuksissa, kuten Jan Currien, Patricia Harrisin ja Bev Thielen haastattelututkimuksessa kahdesta australialaisesta yliopistosta, opetus- ja tutkimustyö ovat asettuneet vastakkain. Opetuksen uhraaminen tutkimuksen hyväksi koettiin ainoaksi tavaksi päästä eteenpäin ja menestyä nykyisessä yliopistomaailmassa. Opetusta koskevat uhraukset tarkoittivat sitä, että opettajilla ei ollut tarpeeksi aikaa opiskelijoiden ohjaukseen tai opetuksen valmisteluun – opetustehtävissä olevat pyrkivät jopa ostamaan aikaa opetukselta tutkimukselle palkkaamalla lisätöyövoimaa vastuullaan olevan opetuksen hoitamiseen. Opetusta myös valutettiin henkilöille, joilla oli vähän opetuskokemusta, jolloin opetuksen laatu kärsi selvästi. (Currie, Harris & Thiele 2000, 282–283.)

Opetuksen ja tutkimuksen eriytyminen toisistaan on vaarallinen kehityssuunta yliopistojen opetusvas-

tuusta leijonanosan kantavien naisten kannalta. Johanna Niemi (2009, 63) on tuonut esiin yliopistouudistuksen ristiriitaiset seuraukset. Naispuolisten opettajatutkijoiden asema voisi parantua jos opetusta alettaisiin todella arvostaa. Toisaalta naisten arvostaminen opettajina johtaa helposti siihen, että heidän vahvuuksiaan tutkijoina aliarvioidaan tutkimusrahoituksen hauissa ja professorien viranhauissa.

LOPUKSI

Opetustyö on kohdannut muutospaineita uusliberalististen oppien mukaan ohjatussa yliopistossa. Opettajat joutuvat toimimaan yhä enemmän ulkoa asetettujen tulos- ja suoritettavoitteiden ehdoilla. Olennainen kysymys on se, millaisia vaikutuksia suoritekeskeisellä kulttuurilla on heidän identiteetilleen ja eettiselle toimijuudelleen. Stephen Ball (2003) on puhunut ’arvojen skitsofreniasta’ viitatessaan niihin eettisiin ristiriitoihin, joita tehokkuuden kulissien ylläpito ja niiden yhteensopimattomuus omien pedagogisten arvojen kanssa voi tuottaa.

Uuden politiikan ja hallintatapojen vaikutuksia ei voi kuitenkaan pitää yksiselitteisinä tai suoraviivaisina. Yliopistotyöntekijät ja opetustyöstä päävastuun kantavat naiset tulee nähdä aktiivisina toimijoina, jotka haastavat, muotoilevat ja muokkaavat työhönsä vaikuttavia valtamekanismeja, käytäntöjä ja prosesseja.

Tässä artikkelissa olen tarkastellut yliopistotyötä ja erityisesti opetustyöhön kohdistuvia haasteita uusliberalistisen yliopistomallin viitekehyksessä. Tällöin katseeni on kohdistunut siihen, mitä länsimaisessa ja suomalaisessa yliopistomaailmassa on viime vuosikymmeninä tapahtunut. Kuten artikkelin alussa totesin, yliopistoilla on kuitenkin pitkä, vuosisatoja kestänyt miehinen historia. Lukuisat tutkijat kuten suomalaiset Oili-Helena Ylijoki (2009), Päivi Naskali (2009) ja Leena Koski (2009) tai brittitutkijat Robyn Thomas & Annette Davies (2002, 374–375) ovat tähdentäneet, että kun kritisoidaan nykyistä yliopistokulttuuria ja -politiikkaa, ei ole syytä nostalgisoida mennyttä. Erityisesti akateemisen eliitin vaalimassa mielikuvassa myyttisestä, totuuden etsintään omistautuneesta sivistysyliopisto-onnelasta unohdetaan, että samainen yliopistotraditio on pitänyt sisällään sukupuolittuneita rakenteita ja käytäntöjä

sekä (mies)professorikeskeisyyttä. Erityisesti naisille yliopistomaailma ei siis ole aikaisemminkaan tarjonnut ”luvattua maata” vaan pikemminkin kokemuksia marginaalissa olemisesta ja oman tietämisen mitätöinnistä.

Annukka Jauhiainen
KT, PhD
lehtori, kasvatustieteiden laitos
Turun yliopisto

LÄHTEET

- Acker, S. (1994). Women, the other academics. Teoksessa Sandra Acker. *Gendered education: sociological reflections on women, teaching and feminism*. Buckingham: Open University Press. 125–133.
- Acker, S. & Armanti, C. (2004). Sleepless in academia. *Gender and Education*, 16 (1), 3–24.
- Anderson, G. (2006). Carving out time and space in the managerial university. *Journal of Organizational Change Management*, 19 (5), 578–592.
- Ball, S. (2003). The teachers’ soul and terrors of performativity. *Journal of Education Policy*, 18 (2), 215–228.
- Beck, J. & Young, M.F.D. (2005). The assault on the professions and the restructuring of academic and professional identities: Bernsteinian analysis. *British Journal of Sociology of Education*, 26 (2), 183–197.
- Brooks, A. & Mackinnon, A. (eds.) (2001). *Gender and the restructured university*. Open University Press.
- Brooks, A. (2001). Restructuring Bodies of Knowledge. In Ann Brooks, Ann & Alison Mackinnon, Alison (eds.) *Gender and the restructured university*. Buckingham: Open University Press, 15–44.
- Brunila, K. (2009). *Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:51.
- Bryson, C. (2004). What about the workers? The expansion of higher education and the transformation of academic work. *Industrial Relations Journal*, 35 (1), 38–57.
- Currie, J., Harris, P. & Thiele, B. (2000). Sacrifices in greedy universities: are they gendered? *Gender and Education*, 12 (3), 269–291.
- Davies, B. (2003). Death to Critique and Dissent? The policies and practices of New Managerialism and of ‘Evidence Based Practice’. *Gender and Education*, 15 (1), 91–103.
- Davies, B, Gottsche, M. ja Bansel, P. (2006). The rise and fall of the neo-liberal university. *European Journal of Education* 41 (2), 305–319.
- Deem, R. (2003). Gender, organizational cultures and the practices of manager-Academics in UK Universities. *Gender, Work and Organization*, 10 (2), 239–259.
- Harley, S. (2003). Research selectivity and female academics in UK universities: from gentleman’s and barrack yard to smart macho? *Gender and Education*, 15 (4), 377–392.
- Harris, S. (2005). Rethinking academic identities in neo-liberal times. *Teaching in Higher Education*, 10, 421–433.
- Hearn, J. (2005). Miesten ja maskuliinisuuksien sukupuolistuminen tieteessä, tiedeyhteisössä ja tutkimuksessa. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 170–199.
- Husu, L. (2000). Gender discrimination in the promised land of gender equality. *Higher Education in Europe*, 25 (2), 221–228.
- Husu, L. (2001). *Sexism, support and survival in academia. Academic women and hidden discrimination in Finland*. Helsingin yliopisto.
- Husu, L. (2002). Yliopistot ja tasa-arvo. Teoksessa Anne Holli, Terhi Saarikoski & Elina Sana (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Helsinki: WSOY, 146–164.
- Husu, L. (2004). Naisystävällisempään yliopistoon? Tiedenäiset ja muutoksen visiot. *Naistutkimus*, 17 (1), 4–21.
- Husu, L. (2005). Sukupuolta ja tiedeyhteisöä tutkimassa. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 12–36.
- Jauhiainen, A., Jauhiainen A. & Laiho, A. (2009). The dilemmas of the efficiency university policy and the everyday life of university teachers. *Teaching in Higher Education*, 14 (4), 417–428.
- Jokinen, E. (2004). Sukupuoli tapana. Teoksessa Johanna Kiili & Kati Närhi (toim.) *Tutkiva sosiaaliyö. Ero ja eriarvoisuus sosiaaliyössä*. Talentia & Sosiaalitutkimuksen seura, 5–8.
- Jokinen, E. (2005). *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, A. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 128–139.

- Jones, G. (2006). The restructuring of academic work: Themes and observations. *Higher Education in Europe* 31 (3), 317–325.
- Kantola, J. (2005). *Mykät, kuurot ja kadotetut. Sukupuolten välinen tasa-arvo Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksella*. Acta Politica 29. Helsinki: Yliopistopaino.
- Keski-Rahkonen A., Lindholm, C., Ruohonen, J. & Tapola-Haapala, M. (toim.) (2010). *Tutkimusmatkoja äitiyteen*. Helsinki: Duodecim.
- Knight, P.T. & Yorke, M. (2003). Employability and good learning in higher education. *Teaching in Higher Education*, 8 (1), 3–16.
- Koski, L. & Tedre, S. (2003). Sukupuolipiiloja ja -huolia. Naisten muistoja yliopistouralta. *Naistutkimus*, 16 (3), 19–32.
- Koski, L. & Tedre, S. (2009). Naiset yliopistouralla – Ikä ja aika toimijuuden ehtoina. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 231–253.
- Lafferty, G. & Fleming, J. (2000). The restructuring of academic work in Australia: power, management and gender. *British Journal of Sociology of Education*, 21(2), 257–267.
- Leathwood, C. & Read, B. (2009). *Gender and the changing face of higher education. A feminized future?* SRHE/Open University Press.
- McInnis, C. (2000). Changing Academic Work Roles: the everyday realities challenging quality in teaching. *Quality in Higher Education*, 6 (2), 143–152.
- Mohanty, C. T. (2003). *Feminism without borders. Decolonizing theory, practicing solidarity*. Durham and London: Duke University Press.
- Morley, L. (2001). Producing new workers: quality, equality and employability in higher education. *Quality in Higher Education*, 7 (2), 131–138.
- Morley, L. (2003). *Quality and power in higher education*. Maidenhead: Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Naidoo, R. (2005). Universities in the marketplace: The distortion of teaching and research. In Ronald Barnett (ed.) *Reshaping the university. New relationships between research, scholarship and teaching*. Society for Research into Higher Education & Open University Press, 27–47.
- Nixon, J. (1996). Professional identity and the restructuring of higher education. *Studies in Higher Education*, 21 (1), 5–16.
- Naskali, P. (2009). Uusi häpeän yliopisto. Teoksessa T. Tomperi (toim.) *Akateeminen kysymys. Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta*. Tampere: Vastapaino, 93–100.
- Naskali, P. (2010). Toistoa ja vastarintaa. Yliopisto-opiskelijat ja yrittäjyyskasvatus. Teoksessa K. Komulainen, S. Keskitalo-Foley, M. Korhonen & S. Lappalainen (toim.) *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino.
- Niemi, J. (2009). Yliopistouudistuksen sukupuolivaikutukset? *Kasvatus & Aika*, 3(1), 63–69.
- Poole, M., Bornholt, L. & Summers, F. (1997). An international study of the gendered nature of academic work: Some cross-cultural explorations. *Higher Education*, 34 (3), 373–396.
- Puhakka, A., Rautopuro, J. & Tuominen, V. (2010). Employability and the Finnish university graduates. *European Educational Research Journal*, 9 (1), 45–55.
- Quinn, J. (2003). *Powerful Subjects – are women really taking over the university?* Trent: Trentham Books.
- Rinne, R., Jauhiainen, A., Simola H., Lehto, R., Jauhiainen, A. & Laiho, A. (2011). *Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa. Yliopistotyöntekijöiden kokemukset ja näkemykset ylikansallisesta politiikasta, uudesta hallintatavasta ja niiden vaikutuksista työhönsä ja asemaansa*. Käsikirjoitus.
- Rolin, K. (2005). Tutkimuksen näkökulmasidonnaisuuden paradoksi. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 97–111.
- Scott, P. (2003). Challenges to academic values and the globalization of academic work in a time of globalization. *Higher Education in Europe*, 28 (3), 295–306.
- Skelton, C. (2005). The 'individualized' (woman) in the academy: Ulrich Beck, gender and power. *Gender and Education*, 17 (3), 319–332.
- Skelton, C. & Francis, B. (2009). *Feminism and 'the schooling scandal'*. London: Routledge.
- Slaughter, S. & Leslie, G. (1997). *Academic capitalism. Politics, policies, and the entrepreneurial university*. Baltimore and London: John Hopkins University Press.
- Thomas, R. & Davies, A. (2002). Gender and new public management: reconstituting academic subjectivities. *Gender, Work & Organization*, 9 (4), 372–397.
- Ylijoki, O.-H. & Mäntylä, H. (2003). Conflicting time perspectives in academic work. *Time & Society*, 12 (1), 55–78.
- Artikkeli saapui toimitukseen 8.4.2011. Se hyväksyttiin julkaistavaksi toimituskunnan kokouksessa 15.8.2011.*

Tapaustutkimus yliopiston tasa-arvopolitiikasta: seksuaalinen häirintä

”Sukupuolella on yhteys tiedeyhteisössä koettuun osallisuuteen ja hyvinvointiin. Opiskelijat ja henkilökunta kohtaavat yliopistossa seksuaalista häirintää, mikä saattaa kyseenalaistaa jopa heidän intellektuaaliset pyrkimyksensä hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäksi”, Mervi Heikkinen kirjoittaa.

AIKUISKASVATUSLEHDESSÄ JULKAISTIIN hiljattain artikkeli suomalaisten tohtoriopiskelijoiden osallisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksista kolmessa yliopistossa (Stubb et al. 2010). Artikkelissa esitetyistä tutkimustuloksista poiketen esitän, että sukupuolella on yhteys tiedeyhteisössä koettuun osallisuuteen ja hyvinvointiin. Opiskelijat ja henkilökunta kohtaavat yliopistossa seksuaalista häirintää, mikä saattaa kyseenalaistaa jopa heidän intellektuaaliset pyrkimyksensä hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäksi.

Seksuaalisesta häirinnästä raportoidaan vain osa. Muodollisesti raportoidut seksuaalisen häirinnän tapaukset ovat 4–27 % kaikista seksuaalisen häirinnän tapauksista Britanniassa ja Yhdysvalloissa tehtyjen eri tutkimusten mukaan (Wilson & Thompson 2001). American Association of University Women (AAUW) tekemän tutkimuksen mukaan seitsemän prosenttia seksuaalista häirintää kokeneista yliopisto-opiskelijoista raportoi tapauksesta henkilökunnalle (Hill & Silva 2005). Suomalaisissa yliopistoissa seksuaalista häirintää on ennen kaikkea tutkittu tasa-arvosuunnitelmia varten tehtyjen kartoitusten osana (Mankkinen 1995; Sinkkonen 1997; Varjus 1997;

Naskali 2004; Kantola 2005). Muun tyyppistä seksuaaliseen häirintään koskevaa tutkimusta on tehty vähän. Liisa Husu (2001) tarkastelee seksuaalista häirintää yliopistoissa tapahtuvana piilosyrjintänä. Aineisto tähän tutkimukseen oli kerätty yhdestätoista suomalaisesta yliopistosta. Aivan uudessa väitöskirjassa Katja Bjorklund (2010) puolestaan tarkastelee yliopisto-opiskelijoiden kokemaan vainoamista.

Oulun yliopistossa¹ seksuaalista häirintää on tutkittu koulu- ja yliopistoympäristössä. Eri aikoina opiskelijoilta kerättyjen aineistojen avulla on tarkasteltu seksuaalisen häirinnän esiintymistä ja häirinnän muodoissa tapahtuneita muutoksia (Rautio et al. 2005; Sunnari et al. 2005). Häirintää on tarkasteltu myös toimenpideohjeistusten (Heikkinen & Sunnari 2010) ja koulutuksen (Heikkinen, Pihkala & Sunnari 2011) kehittämisen näkökulmista. Opiskelijoiden kokemuksia opiskelun kuormittavuudesta ja huonosta kohtelusta selvitettiin 1990-luvulla. Tehtyjen kahden tutkimuksen perusteella 17 prosenttia kyselyyn vastanneista opiskelijoista (n=665) oli kohdannut seksuaalista häirintää (Rautio et al. 2005, Sunnari et al. 2005). Vuonna 2002 toteutetussa ai-

neistokeräyksessä seksuaalisen häirinnän kokemuk-
sistaan Oulun yliopistossa kertoivat erityisesti jatko-
opiskelijat (Heikkinen 2003). Tämän tutkimuksen
osalta ei voi puhua proseiteista, sillä aineiston keruu
kohdistettiin häirintää kokeneille. Uusimman, vuon-
na 2008 Oulun yliopiston henkilöstölle tehdyn tasa-
arvokyselyn vastaajista (n=377) noin 10 prosenttia
oli kohdannut loukkaavia kaksimielisyyksiä, härs-
kiyksiä tai vitsejä.

Tarkastelen tässä artikkelissa yliopiston tasa-
arvotyön organisaatiota ja sen edelleen kehittämisen
tarpeita seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemi-
seksi. Keskeinen tarkastelua ohjaava näkökulma on
sukupuolistavien organisaatioiden teoria perustu-
en yhdysvaltalaisen sosiologi Joan Ackerin (1990,
1998, 2006) rakentamaan teoriaan. Acker esittää
organisaation näkyvien ja piiloisten rakenteiden,
prosessien ja resurssien sekä tuottavan että ylläpi-
tävän sukupuolta. Organisaation prosesseja ovat
ihmisten puheet, ajattelu- sekä toimintatavat, jotka
voidaan erottaa neljäksi erilliseksi ulottuvuudeksi:
jaot, vuorovaikutus, mielikuvat ja itsemäärittely. Ja-
koja tuotetaan työtehtävissä, palkoissa, hierarkioissa,
vallan ja alaisuuden kautta. Vuorovaikutustilanteissa
säädetään ihmisten välisiä suhteita. Organisaation
toimijat luovat mielikuvia, symboleja ja tietoisuut-
ta organisaatiosta sekä sen toimijoista. Itsemäärit-
telyprosessissa henkilö hahmottaa toimijuuttaan,
mahdollisuuksiaan ja vaatimuksia käyttäytymiselle
ja asenteille. Nämä prosessit esiintyvät käytännössä
yhteen kietoutuneina. Organisaation resurssit voi-
daan nähdä materiaalisena resurssina. Organisaati-
on rakennetta ovat sen toimintaa määrittelevät asia-
kirjat, lainsäädäntö ja sopimukset. Tarkastelen tässä
kuvaamassani tutkimuksessa rakenteita, prosesseja ja
resursseja Oulun yliopistossa tehdyn tasa-arvotyön
näkökulmasta.

SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ TASA- ARVOKYSYMYKSENÄ

Sukupuolten välinen tasa-arvo on monella tavalla
hankala käsite niin sen tarkoitteen (Holli 2003; Jul-
kunen 2010), siihen liittyvien tavoitteiden toteutu-
misen (Julkunen 2010, Nieminen 2008) kuin kat-
tavuuden (Juvonen 2002; Berger & Guidroz 2009;

Verloo, 2006) näkökulmasta. Tässä työssä käsitteel-
listän sukupuolten tasa-arvon Anne Maria Hollin
vuodelta 2002 olevan väljän määritelmän mukaisesti
oikeudenmukaiseksi ja toivotuksi asiantilaksi, jonka
tulisi vallita sukupuolten välillä (Holli 2002). Tasa-
arvopolitiikalla tarkoitan niin ikään Holliin (2002)
tukeutuen niiden toimenpiteiden kokonaisuutta,
joita käytetään toteuttamaan tai tavoittelemaan tasa-
arvon ihannetilaa. Yhteiskunnallinen tasa-arvopo-
litiikka vaikuttaa organisaatioihin ja viime kädessä
myös yksilöllisiin mahdollisuuksiin.

Seksuaalisella häirinnällä rajoitetaan ihmisen toi-
mintamahdollisuuksia, ja sitä voivat kokea sekä mie-
het että naiset. Pääasiassa se on kuitenkin nähty me-
kanismina, jota erityisesti miehet käyttävät suhteessa
naiseen ja jolla ylläpidetään ja uusinnetaan hetero-
patriarkaalista valtaa (Thomas & Kitzinger 1997).
Seksuaalisen häirinnän tutkimus valtanäkökulmas-
ta (Wilson & Thompson 2001) haastaa tarkaste-
lemaan ilmiötä myös entistä moniulotteisemmin
syrjinnälle altistavien tekijöiden yhteisvaikutuksen
perspektiivistä. Tässä tutkimuksessa seksuaalinen
häirintä ymmärretään seksuaalisuutta hyväkseen
käyttäväksi toisen ihmisen tai ryhmän alistamiseksi
ja toisarvoistamiseksi ja siten myös väkivallaksi ja yh-
tenä kaikkein tyypillisimmistä seksuaalisen väkival-
lan muodoista väkivallan jatkumolla (Sunnari et al.
2005; Sunnari 2010).

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että suu-
ri osa seksuaalisesta häirinnästä jää näkymättömiksi ja
tiedostamattomaksi esimerkiksi siksi, että häirintää on
voitu alkaa pitää asiana, jota vain täytyy sietää tietyissä
toimintaympäristöissä (Sunnari et al. 2005). Toimen-
piteisiin ryhtyminen edellyttää tällaisen normin purka-
mista ja ongelman tiedostamista. Joidenkin tutkimus-
ten mukaan seksuaalista häirintää ja ahdistelua voi
tapahtua enemmän siellä, missä hierarkkisia valtasu-
hteita on alettu purkaa ja tasa-arvopoliittisia toimenpi-
teitä yritetään toteuttaa. Toisaalta seksuaalista häirintää
raportoidaan erityisesti siellä, missä sukupuolten
tasa-arvoistuminen on jo prosessissa (Timmerman
ja Bajema 1999; Kauppinen & Purola 2001). Tämä
tarkoittaa sitä, että tasa-arvoistuminen on antanut häi-
ritylle tilaa raportoida kohtaamastaan vääryydestä.

Seksuaalisesta häirinnästä raportointi voi viestiä

useasta asiasta yksilö-, interaktio- ja organisaatiotasolla. Yksilötasolla häiritty hakee itselleen oikeutta kokemansa vääryyden vuoksi. Interaktiotasolla ammatilliseen kompetenssiin kuuluu, että seksuaaliseen häirintään osataan tarttua ja puuttua. Organisaatiotasolla toiminta viestii pyrkimyksestä muuttaa väkivaltaista, alistavaa ja seksististä toimintakulttuuria tasa-arvoisemmaksi.

Monista puuttumisen keinoista huolimatta voi opiskelija tai työntekijä kuitenkin kokea vaikenemisen parhaana ratkaisuna kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä selviytymiseksi. Häirintäkokemuksen esiin nostamisesta opiskelu- ja työyhteisössä tai sen kertomisesta häiritsijälle, yhdyshenkilölle, kollegalle tai opiskelukaverille voi olla eniten ikäviä seurauksia juuri häiritylle kyseenalaistamisena, syyllistämisenä, hankalaksi tai yhteistyökyvyttömäksi leimautumisena, juoruiluna ja maineen menetyksenä (Wilson & Thompson 2001; Heikkinen 2003). Kasautuvien negatiivisten seurauksien tai niiden pelon vuoksi häiritty voi luopua opiskelu- tai työpaikasta, myöhemmin koko akateemisesta urasta tai pohjimmiltaan häirinnän esiin nostamisesta ja koko selvittelyprosessista (Heikkinen 2003; Sunnari et. al 2005). Yksi syy siihen, että seksuaalinen häirintä jää näkymättömäksi, on se, että sitä tarkastellaan ennen kaikkea vain yksilötasolla (Sunnari et. al 2005). Häirinnän merkityksen ja sen eliminoimisen tärkeyden tarkastelemiseksi tarvitaan monitasoisempaa organisaation kattavaa analyysiä (Acker 1990, 1998, 2006).

TAPAUSTUTKIMUS

Tässä artikkelissa käytän tapaustutkimusanalyysiä, jossa yksilöllisten tapahtumaketjujen ja organisaation toimintapolitiikan yhteyksillä nähdään olevan tärkeä rooli. Tarkastelen tutkittavaa ilmiötä todellisessa yhteydessään. Toisiaan täydentäviä aineistoja, menetelmiä ja näkökulmia käyttämällä pyrin tuottamaan yksityiskohtaista ja intensiivistä tietoa (Yin 2009; Laine et al. 2007). Tämän artikkelin kannalta tärkeimmät tutkimusaineistot ovat Oulun yliopiston tasa-arvopoliittiset asiakirjat – tasa-arvosuunnitelmat ja toimenpideohjeistukset seksuaaliseen häirintään puuttumiseksi – kolme seksuaalisen häirinnän tapusta, sekä puhelinkysely yhdyshenkilöiden saamasta

koulutuksesta. Tausta-aineistona hyödynnän aiempia tutkimusryhmämme tekemiä Oulun yliopistosta koskevia tutkimuksia ja niiden tuloksia.

Tapauksen sisälle pääsemisen näkökulmasta merkityksellistä on myös se, että toimiessani Oulun yliopistossa viimeisten 20 vuoden ajan opiskelijana, jatko-opiskelijana ja työntekijänä olen voinut harjoittaa osallistuvaa havainnointia. Viimeisten kymmenen vuoden aikana tekemäni aineistonkeräykset ja väitöskirjatutkimus ovat syventäneet tapauksen tuntemista. Tutustuminen ulkomaisten yliopistojen tasa-arvopolitiikkaan ja seksuaalisen häirinnän vastaisiin toimenpiteisiin sekä vierailut ulkomaisissa yliopistoissa ovat tuottaneet sensitiivisyyttä omaan tutkimusaiheeseen, jotta pystyn ymmärtämään sekä tutkittavana olevan yliopiston ainutlaatuisuutta että sen yleisiä piirteitä.

Tutkimuksessa paikannetaan yliopiston tasa-arvopoliittisten toimenpiteiden katveita seksuaaliseen häirintään puuttumiseksi. Sukupuolistuneiden organisaatioiden teorian avulla on mahdollista tarkastella toisiinsa liittyviä rakenteita, prosesseja ja resursseja valittujen aineistojen avulla. Tapaustutkimukselle tyypillisesti (Yin 2009; Laine et al. 2007) tarkastelu keskittyy avainaineistoihin. Analysoitaviksi olen valinnut kaikkein keskeisimmät tasa-arvoasiakirjat, rajannut aineistonkeräyksen tasa-arvotoimijoihin ja valinnut haastateltavaksi vain häirintä-/tasa-arvoyhdyshenkilöt. Olen analysoinut aineiston kvalitatiivisen sisällönanalyysin avulla (Mayring 2000; Metsämuuronen 2009). Kuten tapaustutkimuksessa yleisemminkin, tutkimukseni tavoitteena on osoittaa aukkoja ja edelleen kehittämisen tarpeita (Yin 2009) ja siten tämän työn pyrkimys ei ole yleistää.

YLIOPISTON TASA-ARVOTYÖN RAKENTEET

Yliopiston seksuaaliseen häirintään kohdistuvat tasa-arvopoliittiset asiakirjat, toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma ja toimenpideohjeistus, muodostavat tässä työssä tarkasteltavana olevan tasa-arvotyön rakenne-ullottuvuuden.

Seksuaalinen häirintä on otettu huomioon jokaisessa Oulun yliopiston tasa-arvosuunnitelmassa. Ensimmäisessä vuonna 1997 julkaistussa tasa-arvosuunnitelmassa seksuaalista häirintää käsitellään

luvussa *Erityisongelmat*. Seksuaalinen häirintä yhdistetään henkilöstöpolitiikan ja psykososiaalisen henkilöstöturvallisuuden kysymykseksi. Ilmiön erityinen luonne tunnustetaan ja varhaisen puuttumisen tärkeys tuodaan esiin. Tasa-arvotoimikunta esittää toimenpiteenä yhdyshenkilöiden nimeämistä²:

”Yliopiston ja ylioppilaskunnan tulee kummankin nimetä sekä nais- että miespuolinen henkilö, jonka puoleen sukupuolisen häirinnän ja ahdistelun kohteeksi joutuneet voivat kääntyä. Yhteyshenkilöille on järjestettävä tehtävään valmentava koulutus. (Tasa-arvosuunnitelma 1997, toimenpide-ehdotus 32.)”

Yliopiston tasa-arvosuunnitelmassa vuosille 2004–2006, kuten tätä seuraavassa suunnitelmassa sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä ja ahdistelu käsitellään luvussa *Tasa-arvoinen yliopistokulttuuri*. Tässä tasa-arvosuunnitelmassa esitetään ensimmäistä kertaa ohjeistus sukupuolisen ja seksuaalisen häirinnän ongelmatilanteisiin puuttumiseksi yliopiston tasa-arvopoliittikan osana. Lisäksi tasa-arvosuunnitelmasa on verkko-osoite ohjeistuksen sähköisen version saamiseksi. Tasa-arvosuunnitelmassa painotetaan lähijohtajien velvollisuutta puuttua välittömästi. Esiin tulevien häirintätilanteiden varalta heille jaetaan ohjeistus *Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu – ohjeita ongelmatilanteisiin* (2001).

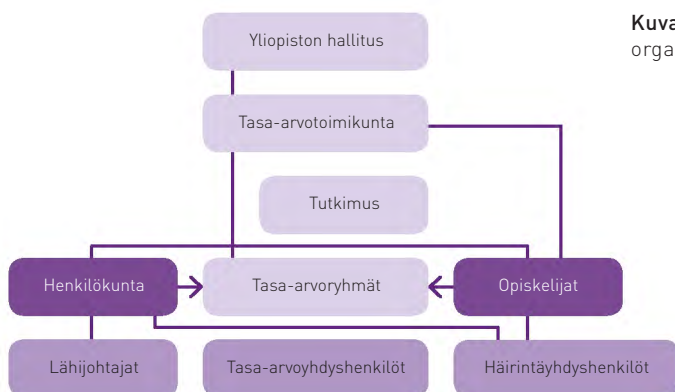
Nykyään tiedekuntien tasa-arvotyöryhmissä on yhteensä noin 50 henkilöä, joihin voi ottaa yhteyttä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskeissa asioissa,

sekä yliopiston hallinnossa kolme henkilökunnan ja ylioppilaskunnassa kolme opiskelijoiden yhdyshenkilöä, joihin voi ottaa yhteyttä kohdattuaan seksuaalista häirintää. Yhdyshenkilöiden koulutus on nähty tärkeänä kaikissa tasa-arvosuunnitelmissa ja se on sisällytetty toimenpide-ehdotuksiin. Tasa-arvotyö on laatua – Käytännön ohjeita yliopistolaisille -esitteessä (2008) kuvataan tasa-arvotyön organisaatiomalli (kuva 1).

Tasa-arvotoimenpiteiden saattamiseksi lähemmäksi opiskelijoita ja henkilökuntaa on Oulun yliopistossa tiedekuntiin nimetty omat *tasa-arvotyöryhmät*, laadittu tiedekuntakohtaisia tasa-arvotoimenpiteitä sekä joihinkin tiedekuntiin nimetty omat *tasa-arvoyhdyshenkilöt*, sen lisäksi että yliopistotasolla on yhdyshenkilöt erityisesti häirintätapausten selvittämistä varten. Lisäksi *tasa-arvosuunnitelman* tekemisestä sekä työn koordinoimisesta vastaa rehtorin nimittämä *tasa-arvotoimikunta*. Tasa-arvotyö on laatua – Käytännön ohjeita yliopistolaisille -esitteessä myös kiteytetään, että tasa-arvon toteuttaminen on jokaisen asia.

SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN TAPAUKSIA SELVITTÄMÄSSÄ

Yliopiston seksuaalisen häirinnän tapaukset ja niiden selvittely ovat organisaation tasa-arvopoliittisia vuorovaikutustilanteita ja siten organisaatioteoreettisesta lähtökohdasta tarkasteltuna prosesseja. Tässä luvussa tarkastelen kolmen toimenpiteitä virittäneen

Kuva 1. Tasa-arvotyön organisaatio

tapauksen perusteella esteitä, joita seksuaalisen häirinnän toimintaohjeet eivät ota riittävässä määrin huomioon.

Lähetin kaikille Oulun yliopistossa toimineille tasa-arvotoimijoille (n=75) loppuvuodesta 2010 sähköpostiviesti ja kaksi uusintaviestiä alkuvuodesta 2011. Pyysin vastaajaa kertomaan lyhyesti, onko hän saanut yhteydenottoja yliopiston tasa-arvoa koskevissa asioissa toimikautensa aikana, miten yhteydenoton jälkeen tapauksen käsittelyssä edettiin ja miten tilanne ratkaistiin. Pyyntö tuotti 30 vastausta, joista kahdeksassa kerrottiin, että heihin oli otettu yhteyttä tasa-arvo-ongelmissa. Kolme tasa-arvotoimijaa oli ryhtynyt selvittämään seksuaalisen häirinnän tapausta. He tunsivat yliopiston ohjeistuksen häirintätapauksiin puuttumiseksi. Valitsin nämä tapaukset lähemmin tarkasteltavaksi.

SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ OPETUSTILANTEESSA

Opiskelija otti yhteyttä tiedekunnan tasa-arvotoimijaan. Häirintä oli yksittäiseen naisopiskelijaan kohdistunutta sanallista seksuaalista häirintää, seksuaalisesti vihjailevia ilmeitä sekä toiseen sukupuoleen kohdistuvaa väheksyntää eli seksististä häirintää opetustilanteessa. Opiskelijan yhteydenoton saatuaan tasa-arvoyhdyshenkilö teki tapauksesta kirjallisen selostuksen, tarkisti yliopiston ohjeistuksen ongelmatilanteisiin ja otti yhteyttä lähijohtajaan³ sekä sopi toimintatavasta. Yhdessä he järjestivät neuvottelun, johon osallistuivat valituksen tehnyt opiskelija, lähijohtaja ja tasa-arvoyhdyshenkilö. Tapaamisesta tehtiin muistio tasa-arvoyhdyshenkilön ja lähijohtajan käyttöön. Opiskelijaa pyydettiin ottamaan välittömästi yhteyttä, jos häirintä jatkuu. Seuraavaksi lähijohtaja tapasi seksuaalisesti häirinneen työntekijän. Kyseessä oli vakava puhuttelu, josta lähijohtaja teki muistion. Lähijohtaja informoi opiskelijaa ja tasa-arvoyhdyshenkilöä edellä mainitun tapaamisen sisällöstä ja lupasi, että asiaa seurataan jatkossa tarkasti. Opiskelijaa on tavattu myöhemmin ja häirintää ei esiinny. Tasa-arvoyhdyshenkilö oli tyytyväinen lähijohtajan suoraselkaiseen ja selkeään toimintaan, jolloin myös opiskelijalle välittyi viesti hänen yhteydenottonsa merkityksestä ja seksuaaliseen häirintään

puuttumisen tärkeydestä. Puhuteltu työntekijä oli lähijohtajan tapaamisessa pyytänyt anteeksi ja kertonut katuneensa toimintaa, vaikkei ihan aluksi ollut ymmärtänytään toimintansa luonnetta.

Opiskelija, johon häiritsevät vihjailut ensisijaisesti kohdistuivat, hakeutui tasa-arvoyhdyshenkilön puheille aktiivisesti ja oma-aloitteisesti. Asia käsiteltiin yliopiston häirintäohjeistuksen mukaisesti. Seksuaalisen häirinnän ei-toivottavuus ja tuomittavuus tulivat esille häiritylle ja häiritsijälle. Opiskelijat, jotka olivat havainneet seksuaalisävytteisen huomion opetustilanteessa, eivät puuttuneet häirintään ja jäivät myös tapauksen käsittelyn ulkopuolelle. Häirintä nähtiin siten yksilötasolla – häirityn ja häiritsijän välisenä kysymyksenä, jota tasa-arvoyhdyshenkilö ja lähijohtaja sovittelevat. Vaikka tällaisella menettelyllä asia saadaan yksilötasolla käsitellyksi, se ei tule käsitellyksi tiedeyhteisötasolla (Sunnari et al. 2005). Seksuaalinen häirintä on tapahtunut opetustilanteessa muiden opiskelijoiden läsnä ollessa, jolloin se ei ole vain häiritsijää ja häirittyä koskeva kysymys.

SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ OPINTOMATKALLA

Tasa-arvotoimijan korviin kantautui huhuja seksuaalisesta häirinnästä opintoihin kuuluvilta opintomatkoilta. Henkilökunnan jäseniä ja opiskelijoita kannustettiin kertomaan lisää tapahtuneesta, jotta tasa-arvoyhdyshenkilö voisi virallisesti puuttua asiaan. Kukaan ei kuitenkaan tullut kertomaan tarkemmin tapauksesta. Opintomatkojen informaaleissa opetusympäristöissä ja vapaa-ajalla opiskelijat ja henkilökunta tutustuvat ja ovat intiimisti yhdessä, mutta intiimi yhdessäolo voi olla ei-toivottua. Tasa-arvolain mukaan opetushenkilön velvollisuus huolehtia siitä, ettei opetuksen aikana tapahdu seksuaalista häirintää. Tässä tapauksessa tasa-arvoyhdyshenkilölle tiedotettiin asiasta epäsuorasti. Tasa-arvoyhdyshenkilö toimitti seksuaalisen häirinnän ohjeistuksia opettajille, jotka jakoivat ne jokaiselle myöhemmän opintomatkan osallistujalle tutustuttavaksi.

Syynä sille, että häirinnästä ei raportoida, voi olla se, että ”*ei se ole niin vakavaa*” tai ”*ei niin iso juttu*” (Hill & Silva 2005) tai myös se, ettei siitä uskalleta kertoa seurauksien pelossa. Nuorten opiskelijanaisten epävarmuus voi juontua myös siitä, että opiskelija kat-

soo itse olevansa vastuussa tilanteen kehittymisestä seksuaaliseksi häirinnäksi informaaleissa tilanteissa (Heikkinen 2003; Sunnari et al. 2005). Raportoimisen hankaluutta voi lisätä harmaa vyöhyke – tilanteessa ei olla yliopiston virallisessa tilassa (Heikkinen 2003), tai ei haluta tulla määritellyksi uhriksi (Sunnari 2010; Kauppinen & Purola 2001). Kathleen V. Cairns (1997) esittää, että naiset voivat ymmärtää kokemansa häirinnän yksilöllisenä ongelmana. Hän kirjoittaa naisten sisäistämistä systeemisestä syrjinnästä, joka hiljentää naiset ja saa heidät syyttämään itseään tapahtuneesta sekä ehkäisee heitä ilmoittamasta kohtaamastaan epäasiallisesta ja epäoikeudenmukaisesta käytöksestä.

Henkilökunnan ja opiskelijoiden vuorovaikutus informaalisissa oppimisympäristössä vaikeutti tasa-arvotoimijan väliintuloa ja asian käsittelyä. Seksuaalisen häirinnän ohjeistus ei ole riittävän sensitiivinen häirintätilanteen moninaisille konteksteille ja vuorovaikutukselle informaaleissa opetustapahtumissa, kuten opintomatkojen, kesäkoulujen ja kesäkurssien yhteydessä. Tasa-arvohdyshenkilö näki, että seksuaalisen häirinnän ohjeistuksia pitäisi olla helposti saatavilla ja asia esillä tiedotusvälineissä, koska tasa-arvohdyshenkilöihin ei oteta seksuaalisen häirinnän kysymyksissä helposti yhteyttä.

SEKSUAALISESTI HÄIRITSEVÄ MAINONTA OPPILAITOKSESSA

Kolmas tapaus liittyy kuvallisesti häiritsevään mainontaan. Opiskelijoiden ainejärjestöjen opiskelijajuhlaa mainostavissa postereissa esitettiin abstrahoidut sukupuolit symbolit - naisen rinnat sekä miehen suu. Postereita oli esillä useilla yliopiston ilmoitustauluilla yleisenä kutsuna juhliin. Tiedekunnan tasa-arvotoimija oli havainnut postereita ilmoitustauluilla ja opiskelijajärjestön edustaja tavatessaan keskusteli heidän kanssaan niiden välittämästä viestistä. Opiskelijat närkästyivät tasa-arvotoimijan väliintulosta ja puolustivat mainostaan. Opiskelijat selittivät mainoksen kuvitusta: se oli myyvä ja sen tarkoitus oli houkutella muiden tiedekuntien opiskelijoita juhliin. Tasa-arvotoimija vei asian tiedekunnan tasa-arvotyöryhmään, jossa se kirjattiin pöytäkirjaan liitteenä opiskelijajuhlien posteriksi.

TASA-ARVOTYÖN RESURSSIT HÄIRINTÄÄN PUUTTUMISEKSI

Yliopiston tasa-arvotyön resurssit on ymmärrettävissä taloudellisina resursseina, henkilöstöresursseina ja koulutuksellisenä resurssina. Helsingin ja Turun yliopistot ovat resursoineet tasa-arvotyötä palkkaamalla henkilön hoitamaan tasa-arvovastaavan ja budjetointeet tehtävään tasa-arvotyöhön.

Oulun yliopistossa ei ole tasa-arvotyöhön palkattua henkilöä eikä tasa-arvotyöhön suunnattua budjettia. Resurssit ovat pääasiassa tasa-arvotoimijoiden työsuunnitelmiin sisällytettäviä työtunteja, www-sivut, sekä vuodesta 2009 alkaen jaettu 1500 euroa suuruinen tasa-arvopalkinto jo tehdystä merkittävästä tasa-arvon edistämistyöstä. Kaksikielisen ”Häirinnän ja kiusaamisen ehkäisy” -ohjekirjasen käännös ja 400 kappaleen painatuskulut ovat ainoat suoraan seksuaalisen häirinnän ehkäisyyn kohdistetut resurssit.

Oulun yliopiston henkilökuntaa ovat velvoittaneet vuodesta 1997 alkaen yliopiston tasa-arvosuunnitelmat, joissa kaikissa yhteyshenkilöiden koulutus on nähty tärkeänä ja se on sisällytetty toimenpide-ehdotuksiin. Ensimmäisessä tasa-arvosuunnitelmassa asia todetaan seuraavasti:

”Yliopiston ja ylioppilaskunnan tulee kummankin nimetä sekä nais- että miespuolinen henkilö, jonka puoleen sukupuolisen häirinnän ja ahdistelun kohteeksi joutuneet voivat kääntyä. Yhteyshenkilöille on järjestettävä tehtävään valmentava koulutus. (Tasa-arvosuunnitelma 1997)”.

Kesäkuussa 2011 Oulun yliopiston henkilökunnan (3) ja ylioppilaskunnan (3) yhdyshenkilöiltä sekä henkilöstökoulutuksen suunnittelijalta kysyttiin heidän saamastaan ja järjestämästään seksuaaliseen häirintään liittyvästä koulutuksesta.

Henkilöstön yhdyshenkilöt ovat toimineet tehtävässään noin kymmenen vuotta. Henkilöstökoulutusta, joka paneutuisi vain sukupuoliseen ja seksuaaliseen häirintään ei ole järjestetty, mutta aihetta on sivuttu yhdessä vuonna 2005 järjestetyssä tasa-arvokoulutuksessa. Kaksi näistä edellä mainitusta kolmesta henkilöstön yhteyshenkilöstä on osallistunut koulutukseen. Koulutuksessa käytiin läpi Suku-

puolinen häirintä ja ahdistelu – Ohjeita ongelmatilanteisiin -oppaan sisältöjä. Henkilöstökoulutuksen suunnittelijan mukaan seksuaalisen ja sukupuolisen häirinnän teemaa on sivuttu esimieskoulutuksissa ja teemaa käsitellään myös osana syksyllä 2011 järjestettävää koulutusta.

Oulun yliopiston ylioppilaskunnan (OYY) yhdyshenkilöt ovat toimineet tehtävässään muutaman vuoden. Kaikki ylioppilaskunnan yhdyshenkilöt ovat osallistuneet Suomen ylioppilaskuntien liiton SYL järjestämään koulutuksen. Koulutuksessa on käyty läpi SYL:n Häirintäyhdyshenkilöopasta (Vaahtera 2008) ja häirintätilanteita draaman avulla keskustellen toimintavaihtoehtoista. Opiskelijoiden yhdyshenkilöt ovat kokeneet koulutuksen hyödylliseksi. Heidän mukaansa tietoisuutta seksuaalisesta ja sukupuolisesta häirinnästä ja ahdistelusta tulisi lisätä ja yhdyshenkilöiden olemassaolo tulisi tuoda näkyvämmiin esille. Oulun yliopiston ylioppilaslehdessä on julkaistu artikkeli seksuaalisesta häirinnästä ja uusi on ollut suunnitteilla. Yhdyshenkilöt kokevat lehtikirjoittelun olevan hyvä tapa tuoda teemaa ja heidän olemassaoloaan näkyvämmäksi.

On merkittävää, että kaikki opiskelijoiden yhdyshenkilöt ovat osallistuneet SYL koulutuksen sukupuolisesta ja seksuaalisesta häirinnästä ja ahdistelusta ja siihen puuttumisesta 1–3 kertaa. Suomen Ylioppilaskuntien liiton (SYL) Häirintäyhdyshenkilöoppaan mukaan

”Ylioppilaskuntien häirintäyhdyshenkilötoiminta ei ole samalla tavalla virallista kuin yliopiston. Se voidaan nähdä pikemminkin palveluna ylioppilaskunnan jäsenille. (Vaahtera 2008).”

Yliopiston yhdyshenkilöiden toiminta on virallista. Yliopistolla on lain velvollisuus puuttua välittömästi häirinnän tultua heidän tietoonsa.

Henkilökunnan yhdyshenkilöt sen sijaan ovat saaneet varsin niukasti tai eivät ollenkaan seksuaaliseen häirintään puuttumiseen liittyvää koulutusta. Kun vertaillaan koulutuskysymystä kansainvälisesti, Yhdysvalloissa Iowan yliopistossa kaikki uudet henkilökunnan jäsenet ovat velvoitettuja osallistumaan seksuaalista häirintää käsittelevää koulutuksen kuuden kuukauden sisällä tultuaan yliopiston

palvelukseen ja uusimaan koulutuksen joka kolmas vuosi (University of Iowa, 2011). Näin voidaan koulutuksen avulla pyrkiä ennaltaehkäisemään häiritsevää ei-toivottua seksuaalissävyytteistä käyttäytymistä yliopistossa.

OULUN YLIOPISTON TASA-ARVOPOLITIIKAN KATVEITA

Oulun yliopistossa tehdyissä aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että suuri osa seksuaalisesta häirinnästä jää näkymättömiksi ja tiedostamattomaksi: tasa-arvokyselyissä 10–17 prosenttia vastanneista kertoo kokeneensa seksuaalista häirintää, mutta yhdyshenkilöille tulee vain erittäin harvoja yhteydenottoja. Kesäkuussa 2011 yhdyshenkilöille tehdyn aineistonkeräyksen mukaan nämä ovat saaneet yhteydenottoja harvemmin kuin kerran vuodessa. Vuodenvaihteessa kaikille Oulun yliopiston tasa-arvotoimijoille tutkimusta varten tehdyn kyselyn perusteella myös he ovat vastaanottaneet erittäin vähän yhteydenottoja vuosien varrella.

Käyttöön otetut ja kehitetyt toimenpiteet sisältävät lukuisia puutteita seksuaaliseen häirintään puuttumisessa. Yliopiston tasa-arvotyön rakenne (kuvio 1), toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma, ohjeistukset ja tasa-arvotoimijoiden verkosto on laaja ja ulotettu kaikkiin tiedekuntiin, mutta se ei tämän tutkimuksen perusteella toimi Oulun yliopistossa tapahtuvien seksuaalisen häirinnän tapausten käsittelemisessä tai ennaltaehkäisemisessä. Ongelmia on sekä rakenteissa ja resurssissa että näiden määrittämissä toimenpideprosesseissa. Häirintä nähdään edelleenkin yksilötason ongelmana (tapaus a); häirintää ei edelleenkään tunnisteta riittävän herkästi (tapaukset b ja c). Tasa-arvotoimintaa ei ole resursoitu. Henkilöstön häirintä-/tasa-arvoyhdyshenkilöt ovat saaneet niukasti koulutusta. Päästäksemme lähemmäksi Oulun yliopiston määrittämää tavoitetta, ”tasa-arvo on jokaisen asia”, tarvittaisiin koulutusta. Tästä hyötyisivät myös häiritsijät, jotka voivat olla tietämättömiä häiritsevästä käyttäytymisestään, jos heitä ei auteta tunnistamaan häirinnän piirteitä. Asiantuntemuksen lisäämiseen tasa-arvokysymyksissä tarvitaan henkilöresursseja ja koulutusta, joka olisi syytä saattaa henkilöstölle pakolliseksi. Tiedottaminen, perehdyttämi-

nen ja koulutus vahvistavat henkilöiden sitoutumista ja asiantuntemusta tasa-arvokysymyksistä. Seksuaalista häirintää koskevaa koulutusta ei ole vielä sisällytetty opetussuunnitelmiin, henkilöstökoulutukseen, uuden henkilöstön rekrytointiin tai orientoimiseen, vaikka se olisi ensisijaista seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi.

Opiskelu- ja työelämää koskevan lainsäädännön valossa opiskelijoiden opetussuunnitelmiin on tarpeellista sisällyttää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta käsitteleviä sisältöjä. Opiskelijoiden tulee voida opiskella tasa-arvoisissa oloissa ja myös opiskella tasa-arvoa käytännössä: tulla tietoisiksi tasa-arvon toteutumisen esteistä, kuten visuaalisesta, verbaalisesta ja fyysisestä seksuaalisesta häirinnästä, ja opetella käytännössä siihen puuttumista sekä sen ennalta ehkäisemistä.

Oulun yliopiston tasa-arvosuunnitelmissa seksuaalinen häirintä on määritetty ensimmäisessä suunnitelmassa *erityisongelmaksi* ja myöhemmissä laajemmin *yliopistokulttuurista* koskevaksi kysymykseksi. Tapahtuneessa muutoksessa näkyy se, että ongelma on alettu nähdä yhteisön tasolla. Kun tasa-arvoa lähestytään yhteisöllisenä kysymyksenä, huomio kiinnitetään tasa-arvoisiin olosuhteisiin ja yhteiseen vastuuseen niiden rakentamisessa. Tämä avaa uusia näkökulmia käytännön tasa-arvotyölle.

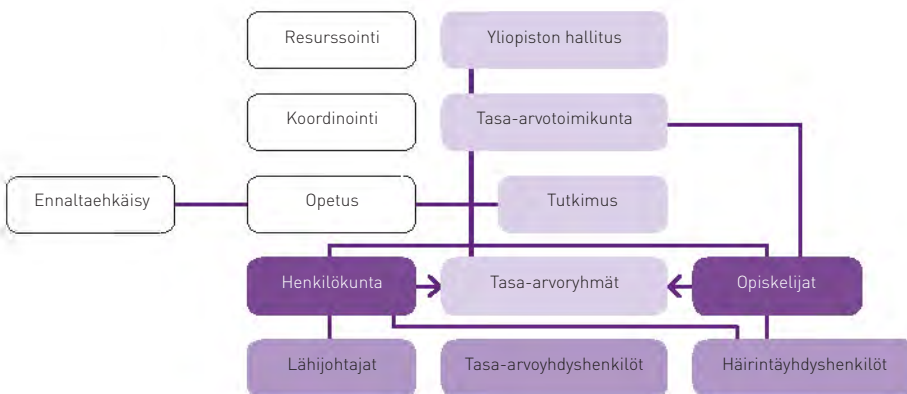
Oulun yliopistolla ei ole tasa-arvoasioihin palkattua henkilöä, joka koordinoisi ja kehittäisi yliopistossa tehtävää tasa-arvotyötä. Toimenpiteiden kehittämisen kannalta häirintätapausten tilastointi sekä tilanteen kokonaisvaltainen vuosittainen seuranta olisi tärkeitä. Sukupuolten tasa-arvoa toimeenpanevat elimet ovat aliresursoituja, jotta tasa-arvosta voitaisiin tiedottaa, järjestää systemaattisesti koulutusta tai jakaa keskeiset tasa-arvodokumentit kattavasti opiskelijoille ja henkilökunnalle myös englanniksi.

Tasa-arvoa tulee edistää myös englannin kielellä. Oulun yliopistossa opiskelleet vaihto-opiskelijat toivoivat 2009 toteutetussa kyselyssä erityisesti anonyymien web-perustaisten raportointikanavien perustamista. Kuviossa 2 on identifioitu nykyisen tasa-arvotyön katveita yliopisto-organisaatiossa.

Mervi Heikkinen
KM, projektkoordinaattori,
Nais- ja sukupuolentutkimus
Oulun yliopisto

Kuvio 2. Tasa-arvotyön identifioidut katveet

- Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A Theory of gendered organizations. *Gender and Society*, 4(2), 139–158.
- Acker, J. (1998). The Future of "Gender and Organisations": Connections and Boundaries. *Gender, Work and Organisations*, 5(4), 195–206.
- Acker, J. (2006). Inequality Regimes. Gender, Class, and Race in Organizations. *Gender & Society*, 20(4), 441–464.
- Berger, M. T. & Guidroz, K. (2009). Introduction. Teoksessa Berger, M. T. & Guidroz, K. (toim.) *The intersectional approach: Transforming the academy through race, class, & gender*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Björklund K. (2010). *Stalking and violence victimization among Finnish university students*. Väitöskirja. Helsinki: University of Helsinki, Institute of Behavioural Sciences, Studies in Psychology 65:2010.
- Cairns, K V (1997). 'Femininity' and women's silence in response to sexual harassment and coercion. Teoksessa Thomas AM. & Kitzinger C. (toim.) *Sexual harassment. Contemporary feminist perspectives*. Buckingham: Open University Press, 91–111.
- Heikkinen, M. & Sunnari, V. (2010). Developing Gender Equality Policy in Finnish Higher Education: Sexual Harassment at a Focal Point. Teoksessa Agathangelou, S. (toim.) *Proceedings of the international conference "Mapping the gender equality: research and practices – The national and international perspective"*, University of Cyprus, 22–23 October 2010.
- Heikkinen, M. (2003). Gendered and sexualised harassment and coercion in University of Oulu – Challenges for measures. Teoksessa Sunnari, V., Kangasvu, J. & Heikkinen, M. (toim.) *Gendered and sexualised violence in educational environments*. Oulu: Oulu University Press, Femina Borealis 6, 150–162.
- Heikkinen, M., Pihkala, S. & Sunnari, V. (2011). *A European e-learning programme on gendered and sexualised violence: Developing a feminist pedagogy of non-violence*. [artikkeli hyväksytty julkaistavaksi]
- Hill, C. & Silva, E. (2005). *Drawing the line: Sexual harassment on campus*. AAUW Educational Foundation.
- Holli, AM. (2002). Suomalaisen tasa-arvopolitiikan haasteet. Teoksessa Holli, AM. et al. (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta: Sosiaali- ja terveysministeriö, 12–30.
- Holli, AM. (2003). *Discourse and politics for gender equality in late twentieth century Finland*. Helsinki: Helsinki University Press, Acta Politica 23.
- Husu, L. (2001). *Sexism, support and survival in academia. Academic women and hidden discrimination in Finland*. University of Helsinki, Social Psychological Studies 6, 2001. Helsinki: Department of Social Psychology, University of Helsinki, Social psychological studies 6.
- Julkunen, R. (2010). *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, T. (2002). Tasa-arvoajattelun heteronormatiivisuus ja seksuaalinen tasa-arvo. Teoksessa Holli, AM. et al. (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta: Sosiaali- ja terveysministeriö, 254–262.
- Kantola, J. (2005). *Mykät, kuurot ja kadotetut: sukupuolten välinen tasa-arvo Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksella*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kauppinen, K. & Purola, M. (2001). *Flirtti – Häirintä – Jännite. Seksuaalinen ahdistelu työpaikoilla*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Laine, M, Bamberg, J. & Jokinen, P. (2007). Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Mankkinen, T. (1995). *Akateemista nuorallatanssia. Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu Helsingin yliopistossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto, tasa-arvotoimikunta.
- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Art. 20. <http://nbnresolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0002204>.
- Metsämuuronen, J. (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 4. laitos, Helsinki: International Methelp.
- Naskali, P. (2004). "Eihän meillä ole mitään ongelmia": henkilökunnan ja opiskelijoiden kokemuksia tasa-arvon ja yhdenmukaisuuden toteutumisesta Lapin yliopistossa. Rovaniemi: Lapin yliopisto, Lapin yliopiston hallinnon julkaisuja, 43.
- Nieminen, T. (2008). Tasa-arvobarometri. Sosiaali ja terveysministeriö, Julkaisuja 2008: 24.
- Rautio, A., Sunnari, V., Nuutinen, M. & Laitala, M. (2005). *Mistreatment of university students most common during medical studies*. BMC Medical Education 36(5), <http://www.biomedcentral.com/1472-6920/5/36>

- Sinkkonen, M. (1997). *Tasa-arvo Kuopion yliopistossa*. Kuopio: Kuopion yliopiston kirjasto, Kuopion yliopiston julkaisuja. F 16.
- Stubb, J., Pyhältö, K., Soini, T., Nummenmaa, A. R. & Lonka, K. (2010). Osallisuus ja hyvinvointi tiedeyhteisössä – tohtoriopiskelijoiden kokemuksia. *Aikuiskasvatus* 30(2), 106–119.
- Sunnari, V. (2010). "I cannot speak about it". Physical sexual harassment experienced by northern Finnish and northwest Russian children at school. VDM.
- Sunnari, V., Heikkinen, M., Rautio, A., Nuutinen, M. ja Laitala, M. (2005). Seksuaalinen häirintä ja ahdistelu osana segregaatoin ylläpitoa yliopistossa – kymmenen vuoden aikana kerättyjen aineistojen vertailuun perustuva tarkastelu. Teoksessa Teräs, L., Sunnari, V. & Kailo, K. (toim.) *Koulutus, sukupuoliosialisatio ja teknologia: näkökulmia segregaatioon*, Kajaani: WomenIT, Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, 83–99.
- Thomas, A. M. & Kitzinger, C. (1997). Sexual harassment: reviewing the field. Teoksessa Thomas, A. M. & Kitzinger, C. (toim.) *Sexual harassment. Contemporary feminist perspectives*. Buckingham: Open University Press, 1–18.
- Timmerman, G. & Bajema, C. (1999). Sexual harassment in Northwest Europe. A cross-cultural comparison. *The European Journal of Women's Studies* 6(4), 419–439.
- University of Iowa (2011). *Operations manual. Part II. Community policies. Division I human rights, affirmative action, and equal employment opportunity*. <http://www.uiowa.edu/~our/opmanual/ii/04.htm> (1.7.2011)
- Vaahtera, E. (2008). *Häirintäyhdyshenkilöopas*. Suomen ylioppilaskuntien liitto, SYL-julkaisu 1/2008.
- Varjus, T. (1997). *Pihlajanmarjoja ja Tiiliseiniä akateemisessa maisemassa*. Katsaus tasa-arvoon Joensuun yliopistossa. Joensuu: Joensuun yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia no. 6.
- Verloo, M. (2006). Multiple inequalities, intersectionality and the European Union. *European Journal of Women's Studies* 13(3), 211–228.
- Wilson, F. & Thompson, P. (2001). Sexual harassment as an exercise of power. *Gender, Work and Organization* 8(1), 61–83.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research. Design and methods*. Fourth edition. Thousand Oaks: SagePublications.
- TUTKIMUSAINEISTONA KÄYTETTY OULUN YLIOPISTON SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ KÄSITTELEVÄT ASIAKIRJAT**
- Häirinnän ja kiusaamisen ehkäisy Oulun yliopistossa* (2009). Oulu: Oulun yliopisto.
- Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu. Ohjeita ongelmatilanteisiin* (2001). Oulu: Oulun yliopisto.
- Tasa-arvo on laatua. Käytännön ohjeita yliopistolaisille* (2008). Oulu: Oulun yliopisto.
- Tasa-arvosuunnitelma vuosille 2008–2010* (2008). Oulu: Oulun yliopisto.
- Tasa-arvosuunnitelma vuosille 2004–2006* (2004). Oulu: Oulun yliopisto.
- Tasa-arvosuunnitelma*. (1997). Oulu: Oulun yliopisto, Hallintoviraston lausunnot, muistiot, selvitykset, tilastot nro 41.
- VIITTEET**
- Oulun yliopiston kuudessa tiedekunnassa opiskelee n. 16000 opiskelijaa ja työskentelee n. 3000 henkilökunnan jäsentä.
 - Yhdyshenkilöt erityisesti häirintätapauksiin puuttumiseksi.
 - Tasa-arvotoimijat viittaavat tässä laajasti kaikkiin tasa-arvotyöryhmien jäseniin ja tasa-arvo- ja häirintäyhdyshenkilöihin, koska myös tasa-arvotyöryhmissä usean vuoden työskennelleet henkilöt helposti mielletään opiskelu- ja työyhteisössä 'tasa-arvoyhdyshenkilöksi'.
 - Käytän sanaa lähijohtaja sukupuolittuneen esimies-sanana sijaan.
- Artikkeli saapui toimitukseen 8.4.2011. Se hyväksyttiin julkaistavaksi toimituskunnan kokouksessa 15.8.2011.*

Refleksiivisyystaidot

ja sukupuoli ohjaavassa koulutuksessa

”Elämme yhä vuorovaikutuksellisemmassa ja kommunikatiivisemmassa maailmassa. Sekä miehiltä että naisilta vaaditaan yhä parempia refleksiivisyystaitoja ja kykyä elämänsä reflektointiin osana koulutuksessa tapahtuvaa vuorovaikutusta”, kirjoittaa Piia Silvennoinen, joka tarkastelee artikkelissaan sukupuolten refleksiivisyystaitojen eroavuuksia ohjaavassa koulutuksessa.

USEAT TUTKIMUKSET (mm. Julkunen 2003; Kortteinen 1992; Lupton 1998; Ronkainen 1999) tuovat esille sen, että myöhäismodernissa yhteiskunnassa vaadittu reflektiivinen vuorovaikutus on helpompaa naisille kuin miehille. Raija Julkunen (2003) toteaa ikätutkimuksessaan, että miesten kyvykyys reflektoida elämäänsä on sidoksissa ammattiin ja koulutukseen. Ainoastaan analysoinnin ja kirjoittamisen ammattilainen, tohtoriksi väitellyt mies oli Julkunen tutkimuksessa valmis ja kykenevä refleктоimaan elämäänsä refleksiivisyyskulttuurin vaatimalla feminiinillä avoimuudella. Reflektiivisyys tarkoittaa tässä yhteydessä yksilön kykyä pohdiskella omaa elämäänsä ja olla dialogisessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Refleksiivisyys taas viittaa yhteiskunnan kokonaisuutensa muuttumiseen enemmän yksilöön itseensä viittaavaksi ja siihen, että reflektiivinen vuorovaikutus on lisääntynyt kaikilla elämänalueilla. Käsitteet kuvaavat yhteiskunnan muutosta sekä mikro- että makrotasolla.

Suvi Ronkaisen (1999) mukaan naisten parempi kyky reflektiiviseen vuorovaikutukseen on seurausta historian saatossa kehittyneestä työnjaollisesta joustavuudesta, joka on mahdollistanut naisten hakeutumisen miesten töihin. Miehille vastaavaanlainen siirtymä ole onnistunut. Naisille työnjaossa avautuneet mahdollisuudet ovat rakentaneet sellaista subjektiviteettia, jolle on ominaista moniselitteisyyden sietokyky ja perspektiivien vaihto. Naisten puhe on tunnepuhetta. Naiset puhuvat omasta tilanteestaan persoonallisina kokijoina ja rönsyilevästi. Miesten puhe puolestaan on niukkasanaista asiantuntijapuhetta. Miehet välttävät puheessaan emotionaalista ja ei-faktuaalista tietoutta. (Emt.) Raija Julkunen (2003) puhuu naistapaisesta käyttäytymisestä ja Matti Kortteinen (1992) mykistä miehistä ja pohdiskelevista naisista. Kyselevä ja itseään pohdiskeleva subjekti on useammin keskiluokkainen nainen kuin mies (Julkunen 2003, 57–58).

Kyse on myös miesten ja naisten itsensä esittämisen ja jäsentämisen eroista. Naiset esittävät itseään tuottamalla puhetta yksityisestä elämänpäästä, esimerkiksi kodista ja siihen liittyvistä asioista. He jäsentävät elämäänsä yksityisen ja henkilökohtaisen elämään liittyvän tematiikan kautta. Miehet taas esittävät itseään puhumalla asioistaan julkiseen ja viralliseen sfääriin liittyvien seikkojen kautta. Esimerkiksi saavutukset julkisen elämän alueella kuuluvat miehille ominaiseen puhetapaan. (Hyvärinen ym. 1998, 9–10, 15–19.)

Deborah Luptonin (1998) mukaan mies- ja naistapainen käyttäytyminen määrittävät hyvin pitkälti sukupuolittuneiden tunneilmaisujen mukaan. Miehet kontrolloivat tunteitaan naisia paremmin - sukupuoliroolien ja sosialisoinnin mukaisesti. Varsinkin ikääntyvien miesten on vaikea muuttaa käyttäytymistään ja alkaa ilmaista itseään nyky-yhteiskunnan vaatimalla feminiinisellä tavalla – avoimuudella.

Toisaalta, esimerkiksi eräät naiselämäkertatutkijat suhtautuvat kriittisesti sukupuolten vastakkainasetteluun perustuvaan vertailuun ja sukupuolten jyrkkään erotteluun. He näkevät erottelun liian yksioikoisena ja konservatiivisena tulkintana sukupuolesta. 1990-luvun feministisessä keskustelussa alettiin puhua itsen esittämisen ja identiteetin performatiivisista ulottuvuuksista sekä niin identiteetin kuin sukupuoli-identiteetinkin monimäärittäytyksestä. Sukupuoliero tulisi käsitteellistää siten, että se antaisi mahdollisuuden tematisoida esimerkiksi naisten keskinäisiä eroja, kuten myös eroja yksittäisen ”naisen” sisällä. Näin tulkittuna nainen ei ole perusolemuksestaan tai sosialisointinsa perusteella passiivinen, fragmentaarinen ja relationaalinen ja mies aktiivinen, koherentti, lineaarinen ja autonominen. (Hyvärinen ym. 1998, 8–16.)

Sara Heinämaan (1996) mukaan sukupuolisuuden ymmärtäminen avautuu tutkimalla ja ymmärtämällä elettyjä merkityksiä sekä sukupuolittuneita

merkitysrakenteita. Sukupuoli näyttäytyy ihmisen olemisen tapana, tyylinä, joka ei redusoidu luonnollisen ja kulttuurisen rajoihin, vaan kulkee niiden poikki avoimena, epätäydellisenä ja dynaamisena. Sukupuolen ja seksuaalisuuden ymmärtäminen tyyppillisinä ilmiöinä vaatii tarkastelemaan elämän kokonaisuutta. Me emme toisin sanoen voi käsittää esimerkiksi nais-

puolisuutta, naiseutta emmekä naisellisuutta keskittämällä huomiomme joillekin tietyille elämäntilanteille, esimerkiksi suvunjakamiseen, rakkauselämään tai työnjakoon. Sen sijaan on tutkittava käyttäytymisen ja toiminnan jatkumoa yrittäen ymmärtää sen moni-

naisuutta. Näin toimintaa ja tekemistä luonnehtivat adverbit ”naisellisesti” ja ”miehisesti” osoittautuvat vähemmän harhaanjohtaviksi sukupuolen kuvaamisessa kuin yleisnimet ”nainen” ja ”mies”, jotka johtavat helposti ajattelemaan olioiden pysyviä rakenteita. Kyse on siis siitä, *miten* olemme, ei siitä *mitä* olemme. Toisin sanoen *tyylin* käsite auttaa paremmin ymmärtämään sukupuoli-identiteetin luonnetta, sitä että kyse ei ole vain elimistä ja ruumiintoinnista vaan esineistä, tiloista, kielestä ja ajatuksista.

Käsittäessämme sukupuoli-identiteetin tyylinä identiteetiksi naiseus ja mieheys näyttäytyvät avoimena ja vaihtelevana. Voimme puhua esimerkiksi ”naisista” ilman, että oletamme olion tai ominaisuuden, jonka kaikki ”naiset” jakavat. Sukupuoli tyylinä antaa mahdollisuuden kuvata moninaisia olemisen tapoja ja sekoittaa teemoja kummastakin, naisellisen ja miehisen olemisen tyyleistä. (Heinämaa 1996, 132–163.) Näin tulkittuna avautuvat myös omassa tutkimuksessani esille tulevat naistapaisuuden ja miestapaisuuden tulkinnat suhteellisinä ja monien tekijöiden summana (esimerkiksi sukupuoli, ikä, sukupolvi, luokka-asema, koulutus ja ammatti). Erilaiset käsitykset naiseudesta ja mieheydestä tuottavat

”ERILAISET KÄSITYKSET
NAISEUDESTA JA
MIEHEYDESTÄ
TUOTTAVAT ESIMERKIKSI
VUOROVAIKUTUS-
TILANTEISSA MONENLAISIA
PERFORMATIIVISIA TYYLEJÄ.”

esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa monenlaisia performatiivisia tyylejä, jotka omassa tutkimuksessaan ilmenevät pitkälti perinteisten sukupuoliroolien mukaisina.

MENETELMÄT JA AINEISTON ANALYYSI

Tämän artikkelin pohjana olevassa tutkimuksessa (Silvennoinen 2007) tarkastelin ohjaavan koulutuksen ESR-projektin merkitystä ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien elämässä. Toimin projektissa ohjaavana kouluttajana vuosina 1997–1999. Nykyiseen koulutuspääomaan, yhtenä kulttuurisen pääoman alalajina (ks. Liljander 1999, 111), kuuluu kyky itsereflektioon. Itse-reflektiotaitojen omaksuminen on kuitenkin vahvasti yhteydessä yksilön ikään, sukupolveen, luokka-asemaan, koulutustaustaan, ammattiin ja sukupuoleen. Keskeinen tutkimustulos onkin se, etteivät haastatteleman ikääntyvät pitkäaikaistyöttömät kokeneet refleksiivisyysaitojen omaksumista koulutuksessa itselleen luontevana.

Haastattelin tutkimusta varten kahtatoista yli 45-vuotiasta pitkäaikaistyötöntä (viittä miestä ja seitsemää naista). Hain vastausta kolmeen kysymykseen, jotka koskivat ohjaavan koulutuksen merkitystä pitkäaikaistyöttömälle, iän merkitystä suhteessa koulutukseen, oppimiseen ja tulevaisuuteen sekä elämän tarinallisuutta.

Aineiston analyysi perustui tematisointiin ja tyypittelyyn. Haastatteluissa esille nousseiden viiden teeman (ohjauksen ja ohjaavan koulutuksen merkitys, koulutuksen monet merkitykset, ikääntyvä pitkäaikaistyötön, ikäkokemukset ja -käsitykset sekä työssäoppimisjakso ja tukityöllistäminen) avulla pyrin jäsentämään haastateltavien kokemusta ohjaavan koulutuksen projektista. Yhdenmukaisuuksien pohjalta (tutkimusteemat) yhdistelin haastattelut ja loin niistä viisi tyyppitarinaa, miehistä kaksi ja naisista kolme. Käytin haastatteluaineistojen tulkintojen apuna myös muita projektin aikana tuotettuja materiaaleja (ohjauskeskustelut, haastateltavien taustatiedot,

omat päiväkirjamerkinnot). Pääasiallinen analyysimuoto on haastattelujen saattaminen tutkimustee- moja kuvaaviksi tyyppitarinoiksi, jotka kytkin teoreettiseen tietoon. Lopuksi kiteytin saadut tulokset käsitteelliseen muotoon.

HENKILÖKOHTAISET NAISET

Tutkimukseen osallistuneet naiset puhuivat sekä ohjauskeskusteluissa että haastatteluissa esimerkiksi työttömydestään hyvin henkilökohtaisesti. Tunteet ja niiden ilmaiseminen olivat keskeisessä osassa.

Sen sijaan miehet puhuivat niukkasanaistemmin ja kontrolloivat tunteitaan naisia tiukemmin. Esimerkiksi työttömyyden vaikutuksesta parisuhteeseensa miehet puhuivat hyvin vähän. Miesten puhe oli myös naisia enemmän niin kutsuttua asiantuntijapuhetta. Miehet analysoivat omaa tilannetta naisia yleisemmällä ja

ei-henkilökohtaisella tasolla. Naisten puheessa kuuluivat niin ilon, surun ja pettymyksen kuin odotuksen ja innostuneisuuden tunteet.

Naiset myös hakivat ja kokivat saavansa ohjaus- suhteessa (esimerkiksi liittyen työttömänä ole- miseen) sellaista tunnetukea, jota he eivät saaneet pari- suhteessaan. Naiset eivät pystyneet jakamaan työttö- myyskokemuksiaan perheittensä kanssa, koska eivät saaneet miehiltään riittävästi tunnetukea työttömyy- tensä keskellä (Silvennoinen 2007, 96), kuten lainaus Teijan tarinasta osoittaa:

Teija on kokenut työttömänä olemisen hyvin vai- keaksi ja raskaaksi. Hän on kokenut jäävänsä hy- vin yksin työttömyytensä kanssa varsinkin viimeis- ten vuosien aikana. Teijan mies työskentelee viikot toisella paikkakunnalla ja aikuistuvat lapset ovat pian muuttamassa pois kotoa. Aviomies ei ymmär- rä ja usko, että töitä ei ole helppo saada. Teijan tilannetta pahentaa se, ettei hän saa työmarkki- natukea, koska aviomiehen tulot ovat niin suuret. Hän on siis taloudellisesti riippuvainen miehestään.

Aviomies on patistanut Teijaa hakemaan töitä jopa muilta paikkakunnilta, koska töitä ei tunnuta saavan kotikaupungista. Periaatteessa Teija olisikin valmis lähtemään töihin toiselle paikkakunnalle ja eroamaan. Teijan ollessa työtön parisuhde on toiminut paremmin silloin kun mies on ollut töissä toisella paikkakunnalla. Lapset ovat olleet se tekijä, joka on pitänyt yllä Teijan elämänhalua, vaikka välillä on tullut ajateltua itsemurhaakin.

Ohjauskeskustelut ja ohjaussuhde toimivat naisille kenttänä, jossa naiset kokivat tullessaan ymmärretyiksi ja kuulluiksi sellaisina kuin ovat. He pystyivät refleктоimaan tilannettaan ohjaavan kouluttajan kanssa. Ohjaussuhde sisältää elementtejä *puhtaista suhteista*. Anthony Giddensin mukaan tyypillisin puhdas suhde on parisuhde. Puhdas suhde rakentuu sille, mitä se antaa osapuolilleen (esimerkiksi rakkautta, turvallisuutta ja tukea). Puhtaan suhteen toimivuus perustuu osapuolten väliseen luottamukseen ja vuorovaikutukseen. Luottamus syntyy vuorovaikutuksessa ja toisen kiirettömässä kuuntelussa. (Giddens 1995, 1–5, 88–99, 185–187.) Luptonin (1998) mukaan naiset pystyvät tasavertaiseen ja vastavuoroiseen vuorovaikutukseen miehiä paremmin, minkä vuoksi puhtaat suhteet ovat naisille helpompia kuin miehille.

Ohjaavan koulutuksen aikana käydyissä ohjauskeskusteluissa naiset pystyivät keskustelemaan tilanteestaan, itsestään ja tulevaisuudestaan sekä refleктоimaan elämäänsä ohjaavan kouluttajan kanssa tavalla, johon he eivät esimerkiksi pystyneet omassa parisuhteessaan, kuten seuraava haastattelulainaus Riitan tarinasta kuvaa:

Piia: Olisitko sä toivonu sellaista enempi että, ohjaaja tai sanotaan, että niin kun mä sanoin, 'mee tonne'?

Riitta: Minulle se sopi hyvin. Se on vaikea sanoa, sopiiko se kaikille, mutta tuota sehän perustu siihen keskusteluun ja mitä sä olit saanut käsityksen minusta ja minusta, ja minä itse olen sitä mieltä, että jos haluaa tuommoisen [ohjaavan koulutuksen projektin] rakentaa sen ihmisen omien kykyjen, halujen ja kiinnostusten kohteiden tämmösten perusteella siitäkin huolimatta, ettei hän itse tiedä

mikä olis semmonen harjoittelupaikka niin juuri tämmönen tuntemus, että kouluttaja tuntee hieman ja hahmottaa sitä ihmistä ja mitä tässä vois olla sellaisia... Sitten siltä pohjalta ehdottaa. Mä tykkään, mulla olis monta asiaa lokahtanut paremmin, jos joku muukin olis tehny niin kun sinä, että vähän niin kun työntäny, että 'mene vaan, kyllä sinä siellä pärjää'. En tiedä missä olisin tänä päivänä jos joku olis niin mulle ennenkin niin tehny. Mä arvostan sellasta.

Piia: Eli olisit tavallaan niin kun kaivannut tukea niissä päätöksissä?

Riitta: Sana tuki on varmaan se oikee sana. Et siinä, se on ihan sama asia kun tuota mä rupesin taisteleen sitä [sana poistettu], niin mä olisin toivonut, että kun mä olin tukenu tavattomasti mun expuolisoo hänen urallaan. Ja hän kyllä anto siitä positiivista palautettakin... niin tuota kun hänen olis pitäny tehdä se minulle niin hänellä ei ollut haluja, kykyjä eikä resursseja. Ja sen kyllä koin hirveen rasakaana. Mikään ei ole niin tärkeää kuin läheisen ihmisen tämmönen [tuki]... jotenkin sellanen että...

Ohjaava kouluttaja toimii ohjattavalleen *refleksiivisenä toisena*. Refleksiivisen toisen käsite perustuu käsitykselle, jonka mukaan ihminen ei voi ymmärtää itseään ilman vuorovaikutusta toisen kanssa. Minuus ja identiteetti löytyvät ainoastaan autenttisisuhteissa toisiin. Yksilö voi ymmärtää itseään ja identiteettiään toisen/toisten kautta, refleksiivisessä suhteessa. Itsereflektio mahdollistuu refleksiivisessä suhteessa toiseen. (Silvennoinen 2007, 56.) Käymissäni ohjauskeskusteluissa nimenomaan naiset pystyivät refleктоimaan identiteettiään ja tulevaisuuttaan ohjaavan kouluttajan kanssa. Tätä kuvaa esimerkiksi katkelma tulevaisuutensa suhteen varovaisen Riitan haastattelusta:

"Olettais, että minä olen opiskelemassa, mutta en oikeastaan enää tee... tämmösiä niin ku viimeisen päälle. Nyt on monta kertaa elämässä sattunut että, että elämässä kaikki. Se on niin kuin korttitalo, joka hajoaa yhtäkkiä. Mä en niinku hirveesti enää rakenna tällaisia valmiita suunnitelmia että, että... mä otan kaiken irti tästä työssäolojaksosta, sen jäl-

keen mä hakeudun koulutukseen... mä katon vaan miten tää menee”.

ITSELLISET MIEHET

Naiset ovat perinteisesti vastanneet perheen tunnetusta esimerkiksi hoivan ja huolenpidon muodossa, mikä näkyy myös siinä, etteivät haastattelemani miehet kyenneet reflektiivisyyteen naisten tavoin. Naiset ovat siis vanhastaan tuottaneet ja ylläpitäneet hoivaa ja miehet ottaneet sitä vastaan (Ahlqvist 1996, 130–145). Miehet eivät siis naisten tavoin ehkä tarvinneet reflektioivia keskusteluja ohjaavan kouluttajan kanssa, koska he kävivät niitä mahdollisesti omien puolisoitensa kanssa, mihin katkelma Jounin tarinasta viittaa:

”Parisuhteeseen ja perhe-elämään työttömyys on vaikuttanut siten, että parisuhteessa on ollut kireitä jaksoja aina silloin, kun työpaikkahakemukset eivät ole tuottaneet tulosta ja optimismi työllistymisestä on kariutunut. Vaimo on kuitenkin ollut Jounille suurena tukena ellei avovaimoa olisi niin Jouni olisi mielestään täysin tuuliajoilla. Hän ei edes uskalla kuvitella, minkälaista olisi olla työtön sinkkumies.”

Tätä olettamusta tukee myös tutkimukseni havainto, että työttömät naiset pystyvät toimimaan työsikäyville miehilleen tunnetuena ja hoivan tuottajina sekä näkemään heidät moniulotteisemmin kuin mitä aviomiehet näkivät työttömät vaimonsa (Silvennoinen 2007, 89). Kari Vähätalon (1998) mukaan keskiluokkaisia arvoja toteuttava naisvaltainen auttamiskulttuuri on matalassa sosioekonomisessa asemassa oleville miehille outo, ja he kokevat sen keskustelukulttuurin ja toimintatavat itselleen vieraaksi, mitä seuraava haastattelulainauskin kuvaa:

**”HAASTATTELEMANI
IKÄÄNTYVÄT
PITKÄAIKAISTYÖTTÖMÄT
OVAT LAPSUUDESSAAN
JA NUORUUDESSAAN
SOSIAALISTUNEET
KOLLEKTIIVISEEN KASVATUS-
JA KOULUTUSKULTTUURIIN.”**

Piia: Sanoit että et kaikille puhu?

Matti: Niin... vaikee tohon on vastata, mutta tuota tietennii että kysymyksetkin onsemmosia, että niihin nyt viittii vastata... vastata tuolleen, ettei nyt mene ihan tuota... liian, liian tuota syvällisiä eikä semmosia, että tuota... jokuhan se on joka ihmisellä joku raja, johon se vastaa.

Vähätalon (1998, 109) tapaan onkin syytä kysyä, onko asiakkaan kannalta väärään sukupuoleen, väärään luokkaan ja väärään perheeseen kuuluvan tai samastuvan ammattiauttajan mahdollista riittävästi ymmärtää saati auttaa työtöntä.

Miehet tulkitsivat ja arvioivat ohjauskeskustelua lähinnä konkreettisen hyödyn perusteella. Heille ohjauskeskustelun funktio kiteytyi tavalla tai toisella työllistymiseen. Miehet tulkitsivat projektissa syntyneet suunnitelmat omaksi ansiokseen. Heidän mielestään ohjauksella ei ollut suurta osuutta asiaan. Miehet pitivät esimerkiksi työllistymistään omana ansionaan tai antoivat siitä kunnian omalle sosiaaliselle verkostolleen. Kyse on vahvasta oman kunnian ylläpitämisen kulttuurista. Suomalaisessa mielenmaisemassa menestyminen työssä ja elämässä yleensä on itsestä kiinni (vrt. Kortteinen 1992).

SUKUPUOLEN MERKITYS OHJAUKSESSA

Tutkimuksessani keskustelutilanteissa vaikuttivat pitkälti perinteiset sukupuoliroolit. Miehet eivät saaneet ohjauskeskusteluisa kansani kokemusta vertaisuudesta, mikä osaltaan selittänee heidän vähäpuheisuuttaan, tunnepuheen välttämistä ja asiantuntijapuheen käyttöä. Naisten kanssa taas syntyi kokemus vertaisuudesta, *refleksiivisestä*

toiseudesta. Esimerkiksi Teijan tarinassa korostuu ohjaajan merkitys sukupuolensa edustajana. Teija pystyi puhumaan elämästään vain naisen kanssa (Silvennoinen 2007, 86).

Päivi-Katriina Juutilaisen mukaan sukupuolittaisuus ja -herkkyys ohjaustyössä rakentuvat sille, että ohjaaja tunnistaa kontekstit, joissa sukupuolta tuotetaan. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset rooliodotukset sekä vuorovaikutuksen ja toiminnan muodot. Ohjattavan sukupuoli vaikuttaa ohjauskeskustelun sisällölliseen kulkuun, ja on ohjaustilanteita, joissa sekä ohjaaja että ohjattavat kokevat itsensä sukupuolensa edustajiksi. Tällaisissa ”sukupuolisen vertaisuuden” tilanteissa, joissa esimerkiksi ”olla naisia molemmat ja ymmärretään nämä asiat samalla tavalla”, syntyy kokemus eräänlaisesta ”naistietoisuudesta”. Nämä vertaisuuden ja naistietoisuuden kokemukset muistuttavat feministisen ohjauksen ideaa, jossa ohjaajan ja asiakkaan tasaveroisuus perustuu juuri sille, että osapuolet ovat samaa sukupuolelta. (Juutilainen 2003, 185–186.)

Juutilaisen mukaan sukupuolisensitiivisellä ohjaajalla on narratiivista, sosiologista ja kielikulttuurista kompetenssia. Narratiivinen kompetenssi on kyky kuunnella opiskelijan tarinaa ja astua tuon tarinan avulla opiskelijan maailmaan. Sosiologinen kompetenssi on tietoisuutta niistä biologisista, psykologisista ja sosiaalisista tekijöistä, jotka vaikuttavat naisten ja miesten asemaan yhteiskunnassa ja erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä. Sosiologinen kompetenssi merkitsee myös kykyä näiden tekijöiden eksplisiittiseen tarkasteluun ohjauksessa. Kielikulttuurinen kompetenssi on ohjaajan kykyä tunnistaa työssään sukupuoleen liittyviä kielellisiä elementtejä ja käyttää ymmärtävää ja moninaisuutta arvostavaa kieltä. Ohjaajalta vaaditaan myös kykyä naisten ja miesten ohjaukseen liittyvien uskomusten ja olettamusten kriittiseen arviointiin sekä omien tulkintojen kyseenalaistamiseen. Sukupuolisensitiivinen ohjaaja osaa analysoida oman henkilökohtaisen toimintansa vaikutusta ohjausprosessissa. (Juutilainen 2003, 206–208.)

Kaj Ilmosen mukaan asiakassuhteessa asiakkaat käyttäytyvät tunnepitoisemmin silloin, kun asiantuntijana on nainen. He purkavat kielteiset tunteensa ja pettymyksensä herkemmin naisiin kuin miehiin. Samoin asiakkaat liittyvät myönteiset tunteet naisten olemukseen. Asiakkaat myös odottavat ja sallivat naisiasiantuntijalle tunnepitoisemman käyttäytymisen kuin miesasiantuntijalle. Siinä missä naisille

sallitaan tunneilmaisut osana asiantuntijatyöskentelyä, miesten odotetaan hallitsevan tunneilmaisuaan piilottamalla tunteensa. (Ilmonen 1999, 318.) Sari Näreen (1999, 263–299) mukaan tunnesäännöillä on taipumusta rakentua sukupuolispesifisti: samalla kun hegemoninen maskuliniteetti edellyttää tunteita etääntymistä, feminiinisyydiskurssi kannattelee tunteiden ilmaisua.

SUUREN MURROKSEN SUKUPOLVI JA ELINIKÄINEN OPPIMINEN

Parisuhteessa osapuolet voivat elää hyvin erilaisessa yksilöllistymiskehityksen vaiheessa. Tutkimukseni miehet ovat kiinnittyneet modernin yhteiskunnan identiteetin ja roolien määreisiin. Miehille työ on keskeinen identiteetin määrittäjä. Miehelle perhe ja vaimo ovat tunnetuen ja hoivan tuottajia. Sen sijaan nainen voi elää jo yksilöllistymiskehityksen seuraavaa vaihetta, jossa tyydytystä ei tuokaan enää roolien mukainen ”työliitto” vaan ”tunneliitto” ja henkilökohtaisten toiveiden täyttyminen. Tutkimukseni naiset ovat jääneet yllättävän yksin työttömyytensä kanssa, eivätkä he koe saavansa parisuhteessaan tukea mieheltään vaan joutuvat kokemaan työttömyyden vailla lähisuhteiden ymmärrystä ja tukea. (Beck-Gernsheim 2002, 54–84; Silvennoinen 2007, 89.) Nämä asiat vaikuttavat siihen, minkälaisia toiveita ja tavoitteita miehet ja naiset asettavat ohjauskeskusteluille ja kuinka he keskusteluissa toimivat.

Nykyinen jälkimoderni työn maailma on sosiaalisempi ja kommunikatiivisempi kuin aiempi, moderni työn maailma (Julkunen 2003, 45–46). Työorganisaatiot ovat alkaneet muuttua miesten taitoihin perustuvista organisaatioista kohti naisten taitoja hyödyntäviä organisaatioita. Tekniikka, perinteinen johtaminen ja byrokraattinen kieli ovat vaihtuneet kuunteluun, kommunikointiin, improvisointiin ja sosiaalisiin taitoihin. (Häyrynen 1994, 190.) Työelämä on yksilöllistynyt ja tullut refleksiivisemmäksi. Tämä muutos ei kuitenkaan ole tavoittanut käytännössä kaikkia ihmisiä eikä maantieteellisesti kaikkia alueita. Muutos ei myöskään ole kaikille yhtä helppoa. Mitä vanhemmasta ikäluokasta on kysymys, sitä vaikeampaa on olla yksilöllisesti reflektiivinen ja ymmärtää työelämän

refleksiivisyyttä. Miehille reflektiivisten toimintatapojen omaksuminen on työläämpää kuin naisille.

Peter Alheitin (1994, 283–293) mukaan yhä useamman työelämässä olosta on tullut entistä katkonaisempaa, minkä vuoksi koulutuksen painoarvo yksilön elämässä lisääntyy, halusi hän sitä tai ei. Kun ihmisten elämässä on työelämäkulun rinnalle tullut koulutuselämäkulku, koulutus suunnitelmalla tulisi paremmin ottaa huomioon yksilöiden sukupolvi- ja sukupuolten erot. Esimerkiksi suuren murroksen sukupolvelle (heti sodan jälkeen syntyneet ikäluokat) koulutuksella on ollut ensisijaisesti välineellistä arvoa. Heille nuoruudessa hankittu koulutus on mahdollistanut siirtymisen työelämään, ja keskeinen elämän sisältö on työ. (Kauppila 1996, 2002). Käsitys elinikäisestä koulutuksesta on tälle sukupolvelle varsin vieras.

Haastattelemiani ikääntyvät pitkäaikaistyöttömät ovat lapsuudessaan ja nuoruudessaan sosiaalistuneet kollektiiviseen kasvatus- ja koulutuskulttuuriin. Heille koulutus näyttäytyy opettajakeskisenä ja autoritaarisena toimintana, jossa opetus ja oppiminen tapahtuvat hierarkkisesti ylhäältä alaspäin sisältäen vain vähän kaksisuuntaista kommunikaatiota opettajan ja opetettavan välillä. Nykyinen individualistinen kasvatus- ja koulutuskulttuuri on refleksiivisempää ja tähtää elinikäisen oppimisen sisäistämiseen. Vaatimuksena on itseohjautuva ja refleктоiva oppija, jolla on hyvät vuorovaikutustaidot. (Hofstede 2001; Puurula 2002, 227–228; Vehviläinen 2001, 13.)

LOPUKSI

Tutkimuksessani pitkäaikaistyöttömät kokivat parhaimmaksi ohjauksen muodoksi toisilta työttömiltä saadun vertaistuen. Varsinkin miehet kokivat ryhmän keskinäisen vertaistuen tärkeäksi foorumiksi käsitellä työttömyyteen liittyviä tuntemuksia ja kokemuksia (Silvennoinen 2007, 55–57). Myös Heikki Pasanen (2007, 178, 192–201) tutkimuksessa kanssakäyminen toisten vastaavassa tilanteessa olevien kanssa ohjaavan koulutuksen erilaisissa käytännöissä koettiin merkityksellisimmäksi tekijäksi uuden ammatillisen identiteetin työstämisessä. Esimerkiksi toisten samanlaisessa tilanteessa olevien juttujen kuunteleminen ja omien kokemusten kertominen

antavat mahdollisuuden vastavuoroisuuteen ja tasa-arvoiseen kohtaamiseen ja keskinäiseen kunnioitukseen (Pasanen 1998; Sennett 2003), kuten seuraavat haastattelulainaukset osoittavat:

Matti: [Ohjaavan koulutuksen projekti] oli koulutuksena seuraava, ja tuota tietysti siinä oli silloin se että, että ... tietysti lähti tavallaan ehtimään, kun siinä oli ikäjakama annettu jo tuota pikkusen ylemmäks, niin rupes ehtimään jos löytyy samanikäisiä henkilöitä niin niin se kurssin, mikskä sitä nyt sanos, puheenaiheetkin on ehkä samalla tasolla kun pelekästään nuorten kanssa, monta kertaa kurssilla on enemmän, niin tuota voi tavallaan niillä kokemuksilla toisiaan auttaa.

Matti: Kyllä ja siinä [ryhmässä] tuota tavallaan sitten että ... tuli, keskusteli henkilöiden kanssa jotka oli eri aloilla jossain, niin minkälaisia mahdollisuuksia on ja mitä ne niin kun tarjoo. Siellä oli [x-alan] ihmisiä, jotka halus sitten tuota suuntautua [y]-puolelle ja ja itte tuota harrastan kesällä tuota, [harrastusta] ... tavallaan jos jotakin pysty sitten tukemaan jotakin henkilöä sieltä, että 'mee ihmeessä jos kerta on semmonen' ja pyrki kertomaan, että miten minä tekisin jos minä oisin, että tuota että mitä minä ottasin huomioon, hän itte tekkee ratkasun siinä.

Huomionarvoista on myös se, että haastattelemiani miehet eivät pystyneet keskustelemaan työttömyydestään omien ystäviensä kanssa. Miesten oma ystäväpiiri ei toiminut kenttänä, jossa olisi voinut käsitellä työttömyyttä. Miesten sosiaaliset verkostot aktivoituivat tilanteissa, joissa heillä oli oma palkkarahoitus mukanaan tullessaan töihin (esimerkiksi tukityöllistyminen projektissa). Työttömyys siis rapautti heidän sosiaalisia verkostojaan ja aiheutti yksinäisyyden ja häpeän kokemuksia, kuten seuraavat haastattelulainaukset valaisevat:

Matti: Ja sitten tuolla on mun koulukaverit, ja ne tietää, missä mä oon joskus ollu. Ja nyt ... se on tuota niin, tää on ihme, monesti sanotaan, että ihminen on ihmiselle susi tuota niin ... Siellä on niin mukava naureskella, että nyt sekini on tuota [työttömänä], ei mitään. Että tällaista.

Piia: Oliko sulla ennen sitä [ohjaavan koulutuksen

projektia] niin kun mitään tällasta tekemistä muiten työttömien kanssa?

Matti: Ei.

Piia: Joo. Sä tavallaan niin kuin olit yksin työttömänä?

Matti: Kyllä.

Piia: Oliko sulla ystäväpiirissä työttömiä?

Matti: Oli jotain.

Piia: Mutta heidän kanssaan et sitten?

Matti: Ei, ei ollenkaan, musta tuntuu että heillä oli samanlainen ongelma.

Piia: Joo, koetko sää että, tai onko sulla semmonen tunne että työttömät häpeää sitä työttömyyttään jopa niin paljon, että ne ei haluakaan olla yhdessä, että mieluummin ollaan sitten vähän piilossa?

Matti: Mää luulen, että se on hyvin yleistä.

Piia: Mistä se sun mielestä johtuu?

Matti: Kyllä se ehkä sillain, tavallaan itsetunto romahtaa niin kun alenee ja tuntee olevansa erilainen. Toiset puhuu työstä ja itse ei voi keskustella siitä asiasta...

Piia: Ollenkaan?

Matti: Niin.

Ehkä tämän vuoksi työttömät miehet kokivat hyväksi sen, että ohjaavan koulutuksen projektissa he pystyivät keskustelemaan toisten samanlaisessa tilanteessa olevien kanssa ja saamaan tukea toisiltaan (Silvennoinen 2007, 57).

Sen sijaan naiset hyötyivät miehiä enemmän kahdenkeskisistä keskusteluista ohjaavan kouluttajan kanssa. Näissä keskusteluissa he puhuivat asioista, jotka liittyivät heidän yksityiselämäänsä (esimerkiksi parisuhde, lapset, äidin rooli) ja työttömyyteensä, kuten haastattelulainaus Riitan tarinasta osoittaa:

"Toisaalta kyllä mä tiesin että mä oon aika hyvä lastenkasvattaja ja tota tein kotonaolopäivästäkin työpäivän. Mutta tuota kyllähän se... arvottomuuden tunnetta... se peilautuu hyvin paljon siinä parisuhteessakin myöskin elikkä kun hän [aviomies] ei voi esitellä vaimoaan, varsinkin kun hän on karriääri-ihminen itse niin... vaimo ei tee mitään. Niin hienosti kun kaikki sanoo, että 'onhan se hyvä olla hoitamassa lapsia kotona', mutta todellisuudessa maailma on niin raadollinen, että semmosella

ihmisellä ei ole mitään arvoa, ja tästä mä en tingi tippaakaan. Mä oon kokenu sen niin... se ei ole pelkästään sisäänrakennettu asia vaan mä oon nähny se ja kokenu sen."

Tutkimukseni mukaan naiset ja miehet hyötyvät ohjauskeskusteluista sukupuolisosialisaationsa mukaisella tavalla: naiset kahdenkeskisistä keskusteluista ja miehet ryhmäkeskusteluista. Tästä syystä miehille tulisi lisätä ryhmäohjausta, joka antaa heille mahdollisuuden sosiaalisten verkostojen luomiseen ja hyödyntämiseen. Ikääntyvät naiset tarvitsevat puolestaan miehiä enemmän kahdenkeskisiä ohjauskeskusteluja ohjaajan kanssa. Miesten ohjaus tulisi myös olla konkreettisiin, työllistymistä edistäviin asioihin keskittyvää ohjausta siinä missä naiset tarvitsevat tunnetukea ja ohjaajan toimimista refleksiivisenä toisena. Sen sijaan ohjaajan sukupuolella ei tutkimuksessani ollut ratkaisevaa merkitystä ohjaus- ja keskustelutilanteiden kulkuun. Tutkimukseni miehet ja naiset käyttäytyivät pitkälti sukupolvelleen ominaisten sukupuoliroolien mukaisesti.

Piia Silvennoinen
YTT/PhD
Yliopettaja/Principal Lecturer
Laurea-ammattikorkeakoulu

LÄHTEET

- Ahlqvist, K. (1996). Työ, työttömyys ja valinnanvapaudet. Teoksessa Ahlqvist, K. & Ahola, A. (toim.) *Elämän riskit ja valinnat – hyvinvointia lama-Suomessa*. Helsinki: Edita, 129–148.
- Alheit, P. (1994). The 'biographical question' as a challenge to adult education. *International Review of Education* 40 (3-5), 283–298.
- Beck-Gernsheim, E. (2002). From 'living for others' to 'a life of one's own'. Teoksessa U. Beck & E. Beck-Gernsheim. *Individualization*. London: SAGE, 54–84.
- Giddens, A. (1995). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cornwall: Polity Press.

- Heinämaa, S. (1996). *Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiifenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences. Comparing values, institutions and organisations across nations*. 2. painos. London: SAGE.
- Häyrynen, Y.-P. (1994). Henkiset kyvyt, itsemäärääminen ja organisaatiomuutos. Teoksessa Kuusinen, J. & Heikkinen, E. & Huuhtanen, P. & Ilmarinen, J. & Kirjonen, J. & Ruoppila, I. & Vaherva, T. & Mustapää, O. & Rautoja, S. (toim.) *Ikääntyminen ja työ*. Helsinki: WSOY/Työterveyslaitos, 185–195.
- Hyvärinen, M. & Peltonen, E. & Vilkkio, A. (1998). Johdanto. Teoksessa Hyvärinen, M. & Peltonen, E. & Vilkkio, A. (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 7–25.
- Ilmonen, K. (1999). Työelämä ja tunteet. Teoksessa Näre, S. (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: SKS, 299–324.
- Julkunen, R. (2003). *Kuusikymmentä ja työssä*. Jyväskylä: SoPhi. Juutilainen, P.-K. (2003). *Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteen julkaisuja n:o 92.
- Kauppila, J. (1996). Koulutus elämänsäntulun rakentajana. Teoksessa Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) *Oppiminen ja elämänsäntulun historia*. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura ja Kansanvalistusseura, 45–108.
- Kauppila, J. (2002). *Sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulkintoja koulutuksen merkityksestä elämänsäntulun rakentajana*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 78.
- Korteinen, M. (1992). *Kunnan kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hämeenlinna: Hanki ja jää.
- Liljander, J.-P. (1999). Pierre Bourdieu. Valikoiva erottautuminen koulutuksessa. Teoksessa Aittola, T. (toim.) *Kasvatustieteellisten teoreetikoita*. Helsinki: Gaudeamus, 105–128.
- Lupton, D. (1998). *The emotional Self – a sociocultural exploration*. London: SAGE.
- Näre, S. (1999). Sukupuolten tunnekuulttuuri ja julkisuuden intimisoituminen. Teoksessa Näre, S. (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: SKS, 263–299.
- Pasanen, H. (1998). Refleksiivisen itseohjautuvuus käsitteen hahmotusta. Teoksessa Manninen, J. (toim.) *Aikuiskoulutus modernin murroksessa. Näkökulmia työllistymistä edistävän koulutuksen ja ohjauksen merkityksiin ja vaikuttavuuteen*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 158, 11–59.
- Pasanen, H. (2007). *Ohjaava koulutus merkitysten kenttänä – identiteetin muutos ja moniulotteisuus ammatillisessa rehabilitaatiossa*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 121.
- Puurula, A. (2002). Aikuiskasvatustajan roolimuuutos kollektiivisissa ja individualistisissa kulttuureissa. Teoksessa Sallila, P. & Malinen, A. (toim.) *Opettajuuksien muutoksessa*. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 225–238.
- Ronkainen, S. (1999). *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Savioja, H. & Karisto, A. & Rahkonen, O. & Hellsten, K. (2000). Suurten ikäluokkien elämänsäntulku. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) *Suomalainen elämänsäntulku*. Helsinki: Tammi, 58–73.
- Sennett, R. (2003). *Respect in a world of inequality*. New York & London: W.W. Norton & Company.
- Silvennoinen, P. (2007). *Ikä, identiteetti ja ohjaava koulutus. Ikääntyvät pitkäaikaistyöttömät oppimisyhteiskunnan haasteena*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 303.
- Vehviläinen, S. (2001). *Ohjaus vuorovaikutuksena*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vähätalo, K. (1998). *Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.

*Artikkeli saapui toimitukseen 21.3.2011.
Se hyväksyttiin julkaistavaksi toimituskunnan kokouksessa 15.8.2011.*

Sukupuoli ratkaisee kasvatustieteissä?

Mieskasvatustieteilijöiden kokemuksia opinnoista ja työelämästä

Kasvatustieteiden opiskelijoiden sukupuolijakauma on selkeästi naisvaltainen, mutta näkykö naisvalta myös opintojen jälkeisessä työelämässä? Mitä tiedämme vai tiedämmekö ylipäätään mitään tutkittua kasvatustieteiden miesopiskelijoista ja -maistereista?

SUKUPUOLTEN VÄLISESTÄ TASA-ARVOSTA puhuttaessa puhutaan usein naisten aseman parantamisesta miehiin nähden. Miehet ovat olleet tutkimuksissa myös naisia tyytyväisempiä vallitsevaan tilaan (esimerkiksi Nikunen 2006, 16; Pulkkinen 2002; Varjus 1997). Naiseus on totuttu mieltämään sukupuoli-suudeksi, ja miehiä on pidetty mittatikkuna, johon naisia on verrattu. Se, että tasa-arvopuhetta tuotetaan useimmiten naisten aloitteesta ja näkökulmasta, tarjoaa miehelle helposti syytetyn roolin ja miehet voivat kokea tasa-arvopuheen tällöin heihin kohdistuvina syytöksinä ja vaatimuksina. (Jokinen 2002, 240.) Työelämässä miehet ovat monelta osin joutuneet luovuttamaan valtaansa. Naiset ovat siirtyneet aiempaa enemmän miehisisille aloille. Vaatimukset kiltin perheenisän ja perinteisen ”macho-miehen” yhdistymisestä ovat nykymiehelle tavallisia. (Esimerkiksi Jokinen 1999; 2002.)

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten sukupuolten välisten suhteiden muutokset ovat näkyneet mieskasvatustieteilijöiden ja -opiskelijoiden urilla ja miten sukupuolen merkitys opinnoissa ja töissä koetaan.

Sukupuolen lisäksi kiinnitän huomiota ammatti-

alaan ja tarkastelen sukupuolen merkitystä kasvatustieteen miesopiskelijoiden ja alalta valmistuneiden miesten urilla. Vaikka sukupuoleen liittyvää tutkimusta korkeakoulukontekstissa on tehty Suomessa jonkin verran (esimerkiksi Husu 2001; Saarinen 2003), tutkimukset ovat keskittyneet suurelta osin henkilökuntaan eivätkä opiskelijoihin. Ne harvat yliopisto-opiskelijoiden sukupuoleen liittyvät tutkimukset, joita on Suomessa tehty, ovat keskittyneet naisopiskelijoiden näkökulmaan.

Kasvatustieteilijöiden työelämää koskevissa tutkimuksissa huomio on puolestaan kohdistunut yleisesti koko tieteenalan opiskelijoihin tai työntekijöihin sukupuolten asemia erittelemättä (esimerkiksi Jokihaara, Räisänen, Tahvola & Vuorikoski 2004; Koski 2001; Luukkainen 2010; Niiniö 2008). Alan naisvaltaisuuden vuoksi tämä on johtanut siihen, että myös vastaukset edustavat pääosin naisten ajatuksia, kokemuksia ja asemaa. Muutoinkin ammattien sukupuolittumiseen liittyvää tutkimusta on tehty keskittyen erityisesti naiseen ja naisammattihin, ja miesten ääni on jäänyt suurelta osin kuulematta. (Esimerkiksi Anttonen ym. 1994; Heikkinen

2001a; Henriksson 1998.) Omien tutkimusteni ja tämän artikkelin tavoitteena onkin paikata tutkimuksellista aukkoa.

SUKUPOOLEN MUKAAN JAKAUTUNUT YHTEISKUNTA

Sekä koulutus että työelämä Suomessa saattavat näyttää sukupuolineutraaleilta alueilta, jolloin sukupuolten erilaisuus saatetaan myöntää, mutta siihen ei haluta kiinnittää huomiota, vaan ihmisten erilaiset asemat pyritään selittämään jollain muulla tekijällä kuin sukupuolella (esimerkiksi Ojala, Palmu & Saarinen 2009; Rantalaiho & Heiskanen 1997). Sukupuoli voidaan käsittää myös hyvin yksityisenä asiana, eikä siitä puhuta esimerkiksi työpaikoilla. (Kinnunen & Korvajärvi 1996, 24–25; Korvajärvi 1998.) Tasa-arvosuunnitelmien ja -lakien uskotaan myös helposti takaavan sukupuolten samankaltaisen kohtelun, ja sukupuolittavilta käytännöiltä suljetaan silmät. (Kolehmainen 2002, 211.)

Yhteiskuntamme on kuitenkin suurelta osin sukupuoliroolien mukaisesti jakautunut, mikä havainnollistuu hyvin koulutuksen ja työelämän sukupuolittuneisuudessa. Naiset ja miehet opiskelevat pääosin eri aloilla, minkä vuoksi he eivät työmarkkinoille tullessaankaan kilpaile tavallisesti samoista työpaikoista. Näin ollen koulutuksen ja työmarkkinoiden sukupuolen mukaiset jaot vahvistavat toinen toisiaan. (Emt. 210.) Mieskasvatustieteilijöitä tutkiesani pohdin, kokevatko miehet kilpailevansa myös työpaikoista naisten kanssa vai asettuuko kasvatustieteellinen tutkinto kilpailuvaltiksi eri aloilta valmistuneiden miesten välisessä kilpailussa; miten sukupuoli näkyy opinnoissa ja työssä?

Tutkimuksissani naisvaltaista alaa edustavan Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitoksen opiskelijoista naisten osuus on 81 prosenttia ja miesten 19 prosenttia (Tampereen yliopiston tilastoja 2010). Mieskasvatustieteilijät työskentelevät kuitenkin usein tehtävissä, joissa työyhteisön sukupuolijakaumaa on vaikeaa määrittellä. Samankaltaisissa työ-

tehtävissä toimivat kollegat saattavat olla vastakkaisista sukupuolta miesvaltaisessakin työpaikassa, mutta usein mieskasvatustieteilijät myös ajautuvat tai hakeutuvat miesvaltaiseen ympäristöön töihin, vaikka koulutus ohjaa perinteisesti naisisena pidetylle alalle. Ero naisten ja miesten töiden välillä ei myöskään ole kasvatustieteilijöiden osalta aina selkeä.

ARTIKKELIN TAUSTAT

Tämän artikkelin taustalla olevista tutkimuksista ensimmäinen on kandidaatintutkielmani *Miesopiskelijoiden kokemuksia naisvaltaisella alalla opiskelusta* (Karhulahti 2008) ja toisena pro gradu -tutkielmani *Miehiä naisvaltaisella alalla. Mieskasvatustieteilijöiden kokemuksia opinnoista ja työelämästä* (Karhulahti 2010). Artikkelin pääosan esittäjät muodostuvat kahdesta miesryhmästä: kandidaatintutkielmani kohdejoukkona olleet Tampereen yliopiston kasvatustieteiden miesopiskelijat, joiden tutkimista jatkoin edelleen pro gradu -tutkielmani pääasiallisena kohdejoukkona olleet saman yliopiston kasvatustieteiden laitokselta valmistuneet, jo työelämään siirtyneet, mieskasvatustieteilijät.

Kandidaatintutkielmani kohdejoukkona oli yhdeksän miestä, joista kuusi opiskeli tutkimusvuonna 2008 Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitoksella perustutkinto-opiskelijana, yksi jatko-opiskelijana ja yksi oli hiljattain valmistunut maisteri, joka

ei ollut hakeutunut laitoksen jatko-opiskelijaksi. Yksi opiskelijoista ei ilmoittanut, oliko hän perus- vai jatkotutkinto-opiskelija. Heidän lisäksi tässä artikkelissa on mukana yksi silloiseen tutkimukseen vastannut opiskelija, jonka vastauksen sain haltuuni vasta tutkielman palauttamisen jälkeen. Hän ei maininnut kirjoitelmassaan, opiskeliko hän perus- vai jatkotutkintoa. Opiskelijoista kaksi on suorittanut perusopintonsa avoimessa yliopistossa Tampereella, kaksi muualla kuin Tampereella ja viisi opiskelijaa on suorittanut kaikki opintonsa Tampereen yliopis-

”KOULUTUKSEN JA TYÖMARKKINOIDEN SUKUPOOLEN MUKAISET JAOT VAHVISTAVAT TOINEN TOISIAAN.”

tossa. Opiskelijoiden mahdollisista aiemmista opinnoista tai iästä en ole tietoinen.

Puhuessani kandidaatintutkielmassani kohdejoukkona olleista miehistä käytän termiä opiskelija, vaikka tutkielman tekemisen aikaan kaksi miehistä oli jo valmistunut. Opiskelija-termin käyttö johtuu siitä, että huomio kohdistui tuolloin ainoastaan opiskeluaikaisiin kokemuksiin. *Opiskelija*-termiä käyttämällä nämä henkilöt on myös helpompi erottaa artikkelin toisesta miesryhmästä, työssäkäyvistä miehistä. Työssäkäyvät miehet, Pekka, Sakari, Toni ja Jarmo (nimet muutettu), muodostivat pro gradu -tutkielmani pääasiallisen kohdejoukon, joiden elämäkerrallisia kirjoituksia analysoin gradussani myös suhteessa kandidaatin tutkielmani opiskelijoiden kokemuksiin. Työssäkäyvät tutkittavat ovat valmistuneet 2000-luvun alussa ja olivat laitoksen pääaineopiskelijoina kahdesta kuuteen vuoteen. Iältään tutkittavat olivat valmistumishetkellä 24–45-vuoteen. Kaikki työssäkäyvät tutkittavat olivat hakeutuneet kasvatustieteen koulutukseen erityisvalinnan kautta.

Keräsin molempien tutkielmien aineistot kirjoitelmien avulla ja molemmissa tutkimuksissa analyysin lähtökohtana oli huomion suuntaaminen erityisesti miessukupuoleen ja kasvatustieteelliseen koulutukseen. Koska sukupuoli on tutkimusten vastaajilla keskeisin toisiaan yhdistävä, mutta muista kasvatustieteen maistereista ja opiskelijoista erotteleva tekijä, on erityisesti miesten kokemuksia luontevaa tarkastella näiden ryhmien kautta suhteessa kasvatustieteilijöihin ylipäätään.

Pyysin opiskelijoita kirjoittamaan muutamien avustavien kysymysten kautta kasvatustieteiden opintoihin, erityisesti kasvatustieteen opiskelijoille suunnattuihin oppitunteihin, liittyvistä kokemuksistaan sukupuolen näkökulmasta. Avustavat kysymykset ohjasivat opiskelijoita erittelemään myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia, mahdollisia syjinnän tai häirinnän kokemuksia ja ottamaan näihin kantaa erityisesti sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta. Valmistuneita miehiä puolestaan kannustin kirjoittamaan urastaan kasvatustieteiden opintojen alusta työelämän nykytilanteeseen saakka avoimemman tehtävänannon kautta, enemmän elämäkerrallisesti. Ohjasin vastaajia kiinnittämään huomiota sukupuolen

ja kasvatustieteellisen koulutuksen merkitykseen uran eri vaiheissa.

Aineistot eivät ole suoraan verrattavissa toisiinsa, minkä vuoksi en artikkelissanikaan pyri niputtamaan kaikkia saamiani kirjoitelmia yhdeksi mieskasvatustieteilijöiden kokemukseksi, vaan tuon esiin sekä eroja että yhtäläisyyksiä, joita opiskelijoiden ja työssäkäyvien mieskasvatustieteilijöiden kokemuksiin liittyy.

SUKUPUOLEN KOETTU MERKITYS

Selvittäessäni sitä, millaista on olla mieskasvatustieteilijä tai kasvatustieteilijämies¹ lähdin liikkeelle tarkastelemalla kasvatustieteen miesopiskelijoiden kokemuksia opinnoistaan ja siirryn sen jälkeen vertaamaan niitä valmistuneiden mieskasvatustieteilijöiden kokemuksiin urastaan.

Kandidaatintutkielmani tulokset osoittivat, että kasvatustieteiden miesopiskelijat pitävät opetustilanteissa sukupuolen näkökulmasta merkityksellisimpinä seikkoina joukosta erottumista sekä tietynlaisen roolin osoittamista miehelle niin kanssapiskelijoiden kuin opettajienkin taholta. Joukosta erottuminen oli näkynyt opetustilanteissa ennen kaikkea kokemuksina siitä, että miesopiskelijat joutuvat edustamaan naisten keskellä koko sukupuolensa näkemyksiä asioihin. Oma nimi oli jäänyt opettajan mieleen hyvin ja miesopiskelijan sanomiset muistettiin paremmin. Miesopiskelijat kuitenkin hyväksyivät erottumisen ja olivat pääosin tyytyväisiä saamastaan huomiosta. Erityisen myönteisenä huomio oli koettu silloin, kun opiskelija oli saanut ainoana miehenä naisjoukossa helpommin äänensä kuuluviin. Sen sijaan tunne siitä, että miesopiskelija joutuu opetustilanteessa edustamaan koko sukupuoltaan, koettiin epämiellyttäväksi. Myös tunne siitä, että puhe kohdistetaan opetustilanteissa vain miehelle tai miehille koettiin ikävänä:

Kuitenkin asia, joka minua on suunnattomasti ärsyttänyt kasvatustieteiden opinnoissa on se, että puhuttaessa sukupuolta korostavista teemoista olen joutunut edustamaan koko miessukupuolta. Tällä tarkoitan niitä kysymyksiä, joissa kysytään, että kerropa sinä nyt, mitä te miehet tästä asiasta olette mieltä. (kasvatustieteiden miesopiskelija 3)

Esimerkkinä miehen erilaisesta asemasta opetustilanteessa miesopiskelijat nostivat esiin ryhmätyötilanteet, joissa johtajan rooli lankesi tavallisesti miehelle. Kasvatustieteen miesopiskelijoiden kokemusten mukaan kasvatustieteellisellä koulutusallalla oletus miehen ulospäin suuntautuneisuudesta ja sosiaalisuudesta elää voimakkaana. Miehen roolia ylipäätään pidetään naisen roolia aktiivisempaan, ja kun mies opiskelee naisvaltaisella alalla, sosiaalisuuden vaatimus korostuu entisestään (ks. myös Kauppinen-Toropainen 1991, 220). Miesopiskelijoiden kokemusten mukaan miehet asetetaan kanssaopiskelijoiden taholta opetustilanteissa aktiivisempaan rooliin, mutta toisaalta he voivat myös omalla käytöksellään vahvistaa aktiivista kuvaa ja edistää tällä tavoin tiettyyn rooliin asettamista:

Alussa olin kovin innokas viemään työtä eteenpäin lähes sotilaallisella tarmolla, mikä aiheutti sen, että se johtajan rooli lankesi monesti minulle. Joillain kerroilla tätä "ryhmänvetäjän" roolia minulta oikein odotettiin. (kasvatustieteiden miesopiskelija 9)

Erityisen huomion kohteena oleminen voidaan kokea kuitenkin persoonasta riippuen eri tavoin. Toisille se oli positiivinen asia, mutta toisille se aiheutti vierauden tuntemuksia:

Positiivisessa valossa "erityisenä" oleminen ei ainaakaan minusta tunnu epämiellyttävältä. Voihan se tosin tuntua epämiellyttävältä, jos luonteeltaan olisi kovin ujo tai ei pidä siitä, että nostetaan ryhmässä esille. (kasvatustieteiden miesopiskelija 3)

Jos toisaalta kuten aiemmin esitin, että saa tilaa ja painoa sanoilleen tunneilla, niin kyllähän se välillä tuo mukanaan myös hivenen vieraan olotilan. (kasvatustieteiden miesopiskelija 1)

Vaikka miesopiskelijat olivat selkeästi tiedostaneet miehiin liittyvät rooliodotukset ja erilaisen asemansa naisopiskelijoiden kesellä, itseä ei välttämättä koettu täysin soveltuvaksi odotettuun miehen malliin. Ennen kaikkea pyrkimys oman persoonan esiin tuomiseen sukupuolen sijaan nousi opiskelijoiden kokemuksissa vahvasti esiin. Miesopiskelija saattoi pitää itseään ehkä jopa hie-

man erilaisena miehenä. Toisaalta näyttää siltä, että *miehen mallikaan* ei ole yksiselitteinen käsite, vaan myös odotukset miehisyuden ilmentämisestä voivat olla moninaisia ja joskus epäselviäkin:

Itse en aina tiedä, mitä minulta odotetaan. Olenkin päättänyt olla niin vahvasti oma itseni kuin osaan ja voin. [...] Painetta olla sosiaalinen, innostunut ja puhelias on... (kasvatustieteiden miesopiskelija 6)

Ehkä miesten odotetaan kursseilla olevan jotenkin erityisen syvällisiä, kriittisesti ajattelevia ja analyttisiä. Ja että miesten pitäisi sanoa, miten asiat "lopulta" ovat sen jälkeen kun muut ovat sanansa sanoneet. Toisaalta samaan aikaan miehiltä ehkä myös odotetaan tunnelman keventämistä ja huumoria silloin kun luokassa on jännitteitä ja ylipäätään olevan jonkinlaisia takapenkkin jääkiekkoilijoita jotka sylkevät nuuskaa luokan kattoon. Jotta tytöt voi olla tyttöjä. Mutta en minä löydä helposti itsestäni mitään maskuliinisia piirteitä, joita ehkä vaivihkaa minulta odotetaan. (kasvatustieteiden miesopiskelija 10)

En ole koskaan ollut mikään perinteinen äijä-tyyppi ja ehkä juuri siksi tälle alalle hakeuduin [...] (kasvatustieteiden miesopiskelija 1)

Opiskelijoiden kokemukset osoittivat myös tasa-arvon käsitteen moninaisuuden ja häilyvyyden (ks. Huhta 2003). Yliopiston opiskelijavalinnoissa ja arvostelussa sukupuolen mukainen erityiskohtelu on kiellettyä eivätkä kasvatustieteiden miesopiskelijatkaan pitäneet näitä seikkoja ongelmina. Muita tasa-arvoisuuteen liittyviä epäkohtia kuitenkin huomattiin ja tasa-arvon moninaisuudesta kertoo se, että eri tilanteissa tasa-arvoisuus voidaan kokea eri tavoin. Esimerkiksi opetustilanteissa jotkut epätasa-arvoisuutta aiheuttavat tekijät ärsyttävät, kun taas toisiin ei juurikaan kiinnitetä huomiota. Kaiken kaikkiaan mies- ja naisopiskelijoiden erilainen kohtelu opetustilanteissa ei kuitenkaan ratkaisevasti heikentänyt kasvatustieteen miesopiskelijoiden yleistä viihtymistä alalla, vaan he pitivät monia opiskelijoita eri asemaan saatavia käytäntöjä luonnollisena.

Opiskelijat ovatkin tiedostavia ja ottavat kantaa sukupuoliseen tasa-arvoon. Sukupuoli nousee opetustilanteissa monin tavoin esiin. Sukupuolta ei tulisi

miesopiskelijoiden mielestä kuitenkin tarpeettomasti korostaa (ks. sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta Huida ym. 1993, 7–8), kuten seuraavan opiskelijan suoraviivainen ilmaisu osoittaa:

Voin sanoa, että olen lopen kyllästynyt naismiesopiskelija erotteluun. Miksi ei voida olla vain opiskelijoita? (kasvatustieteiden miesopiskelija 2)

SUKUPUOLI TYÖSSÄ

Tutkimani työelämään siirtyneet mieskasvatustieteilijät olivat suunnanneet työelämässä sekä aiemman koulutuksen ja työkokemuksen että muun muassa miehisinä pidettyjen sivuaineiden kautta kauaksi ”naisten maailmasta” niin, etteivät työelämän kokemukset näyttäytyneet yhtä sukupuolittuneilta. Työsäkävät miehet olivat joko tietoisesti tai tiedostamattaan pitäneet yllä miehisii toimintamalleja myös toimimalla naisvaltaisissakin työpaikoissa miehisissä tehtävissä, esimerkiksi tietotekniikan parissa.

Mieskasvatustieteilijät olivat kokeneet sukupuolen merkityksen työelämässä vähäisenä, mutta mieheyteen liitetyt käsitykset ja roolit olivat näkyneet myös työelämässä. Miehiin liitetyt ominaisuudet, kuten johtajan roolin ottaminen ja tietotekninen osaaminen olivat näkyneet miesten urilla paitsi opiskelijoiden kokemuksina niistä asioista, joita mieheltä odotetaan, myös konkreettisesti työelämässä tietynlaisissa työtehtävissä toimimisena. Miehet olivat myös huomioineet miesten ja naisten erilaiset toimintatavat ja puheenaiheet paitsi opinnoissa, myös työelämässä. Asiaa ei kuitenkaan nostettu ongelmaksi, vaan omia toimintatapoja oli muutettu seuran mukaan:

Sukupuoleni tulee siinä mielessä esille, että miesten kanssa voi puhua armeijasta, joka on helppo small talk -aihe. Naisten kanssa on helpoin puhua vaikka lapsista, kun pitää valita sopiva puheenaihe lounaalla. Urheilusta voi samoin lounaalla miesten kanssa puhua. (Toni)

Mieskasvatustieteilijät olivat kokeneet välillä myös hyötyvänsä sukupuolestaan esimerkiksi työnhakutilanteissa. Tilanteet, joissa sukupuolella koetaan olevan merkitystä johtuvat kuitenkin usein massas-

ta erottumisesta, eikä asiaa liitetä niinkään miehiisyyteen sinänsä. Massasta erottuminen on koettu myös pääsääntöisesti positiivisena asiana.

Uskon, että erotuin ihmistieteiden opiskelijoiden joukosta, koska olin mies.[...] Sinänsä erottautuminen ei ole myönteistä eikä kielteistä. Työssä pitää pärjätä ja sillä voi erottua, eikä ole väliä, onko mies tai nainen. (Toni)

Pääsin sisään heti ensi yrittämällä. Uskon siihen, että sukupuolestani oli suurta apua haussa. Luulen että en olisi päässyt sisään ilman ”mieskiintiötä”. (Jarmo)

”MUSTA MIEHEYS ON...LÄHINNÄ YKSI OMINAISUUS...”

Vaikka miehet olivat huomioineet sukupuolen opinnoissaan ja työssään, ja heillä oli sekä myönteisiä että kielteisiä sukupuoliseen asemaansa liittyviä kokemuksia, he osoittivat sukupuolen toissijaisuuden ja alisteisuuden muihin elämää, opintoja ja työtä määrittäviin seikkoihin nähden.

Moni miesopiskelija totesi sukupuolen olevan toissijainen tekijä, sillä nimenomaan kiinnostus kasvatustieteitä kohtaan sai hakemaan naisvaltaiselle alalle. Sivuaaineiden runsauden vuoksi moni heistä ei edes kokenut itseään kasvatustieteiden opiskelijaksi, eikä näin ollen kokenut opiskelevansa naisvaltaisella alalla.

Myös tottumus on yksi syy sukupuolen merkityksen vähäisyyteen. Jotkut miesopiskelijat ovat tottuneet jo aiemmissa ammateissaan tai opinnoissaan olemaan sukupuolisen vähemmistönä, toiset taas tottuivat naisvaltaisuuteen opintojensa aikana. Moni oli kokenut tulleen aina hyvin toimeen naisten kanssa eikä sen vuoksi nähnyt asiassa mitään ongelmaa. Miesopiskelijat olivat jo alalle hakeutuessaan tietoisia alan naisvaltaisuudesta, joten he osasivat orientoitua siihen. Opiskelijat pohtivat myös alalle hakeutuvien miesten persoonaa syynä alalle hakeutumisessa ja sitä, johtuuko esimerkiksi ryhmästä erottuminen sukupuolesta vai ehkäpä persoonallisista ominaisuuksista. Nämä kaksi asiaa eivät olleet opiskelijoiden mukaan aina edes erottavissa toisistaan.

En mä kuitenkaan näkisi olevani paremmassa tai huonommassa asemassa kuin naispuoliset opiskelijat. Ehkä vaan erilaisessa, niinkuin jokainen meistä. Musta mieheys on ehkä näissä asioissa lähinnä yksi ominaisuus joka on osa identiteettiä. Ihan niinkuin vaikka harrastukset tai tapa käyttää kieltä on osa minuutta ja minuna olemista. (kasvatustieteiden miesopiskelija 1)

Mieskasvatustieteilijät puolestaan korostivat merkityksellisinä uransa vaikuttaneina tekijöinä ennen kaikkea kasvatustieteen opintoja aiemmin suorittuja opintoja tai työelämän kokemusta sekä ikää, tutkinnon sivuaineita, pro gradu -tutkielmaa ja yliopistotutkinnon suorittamista ylipäätään. Sukupuoli osoitettiin toissijaisena seikkana näihin nähden. Monet olivat hakeutuneet kasvatustieteiden maisterinkoulutukseen ennen kaikkea koulutustason nostamisen vuoksi. Vaikka sukupuolen ajateltiin mahdollisesti vaikuttavan työn saantiin tai työtehtäviin valmistumisen jälkeen, suurempi painoarvo annettiin esimerkiksi aiemmalle työkokemukselle, yliopistotutkinnolle ylipäätään sekä sivuaineille. Jokainen tutkijani mieskasvatustieteilijä nosti sivuaineet esiin merkittäväksi tekijäksi uransa varrella.

MIESTEN TOIVEITA JA KOKEMUKSIA

Nopeaa valmistumista toivoneelle Pekalle kasvatustieteen opinnot sopivat hyvin, sillä hän pystyi tekemään tutkinnosta oman näköisensä lähes vapaasti valittavien sivuaineiden avulla. Pekka kertoikin pyrkineensä rakentamaan tutkintonsa itseään kiinnostavista tietotekniikkaan liittyvistä sivuaineista, jotka hän myös nosti kasvatustiedettä keskeisempään asemaan kirjoitelmassaan. Myös Pekan pro gradu -tutkielman aihe liittyi selkeästi hänen sivuaineisiinsa. Sivuaineet ovat näkyneet selvästi myös Pekan työelämässä. Kummassakin työssä, joissa Pekka oli valmistumisensa jälkeen työskennellyt, hän oli kokenut tarvinneensa erityisesti sivuaineopinnoistaan saamia tietoja ja taitoja. Pekka uskoo erityisesti sivuaineista olleen hyötyä työpaikan saamisessa:

Varsinkin sivuaineeni [...] uskoakseni auttoivat. Kasvatustieteiden opinnot tukivat myös, koska

työssä tarvitaan pedagogista silmää ja työ on suurimmalta osalta vuorovaikutusta ihmisten kanssa. (Pekka)

Myös muut tutkijani mieskasvatustieteilijät nostivat esiin kasvatustieteiden merkityksen erityisesti välineellisenä ja uraa tukevana tekijänä. Pekkaa reilusti vanhempi Sakari koki hyötyneensä maisterin tutkinnosta, mutta korosti Pekan tavoin pääaineen opintojen sijaan erityisesti sivuaineiden merkitystä urallaan:

Nykyisessä varsin hallinnollisessa työssäni koen maisteriopinnoista ja eritoten sivuaineopinnoista olleen paljon hyötyä nykytilanteessani. Ehkä nyt valitsisin pääaineekseni hallintotieteet, jos olisin osannut ennustaa työtilanteeni muutama vuosi sitten. (Sakari)

Sakaran tavoitteena olivat selvästi hallinnolliset ja työpaikan johtoon liittyvät tehtävät ja näin ollen johtamiseen liittyvät sivuaineet olivat hänelle tärkeitä. Selkeästi koulutukseen liittyvät työpaikat puolestaan perustelevat kasvatustieteen valintaa koulutusalaksi. Samoilla linjoilla jatkoi myös Jarmo, joka pohti sivuaineiden valintaa erityisesti tulevan työelämän näkökulmasta:

Minulla oli pääsivuaineena hallintotiede joka vaati mielestäni paljon enemmän työtä opintoviikkojen eteen. Valitsin hallintotieteen sen vuoksi että ajattelin sen tuovan mukanaan hyvän työpaikan. (Jarmo)

Jarmon kertomuksessa päätös sivuaineista näytti johtavan luontevasti tutkielman tekoon, tutkielma työharjoitteluun ja harjoittelu edelleen työelämään. Kasvatustieteen merkitystä Jarmo piti työssään kuitenkin varsin vähäisenä:

En näe, että kasvatustieteillä olisi hirveästi annettavaa nykyisessä työssäni. Olen tietysti tehnyt aikuiskoulutusta jo pitkään, joten siihen on varmaan saanut jotakin apua. Enemmänkin hallintotieteestä on ollut apua ja ennen kaikkea sivuaineeni suuntaisi valintojani työelämässäni enemmän. (Jarmo)

Miesten kokemukset osoittavat, ettei kasvatustiede pääaineena lopulta määrittä kovinkaan paljon opin-

tojen tai tulevan työelämän sukupuolittuneisuutta tai sitä, millainen merkitys sukupuolelle opinnoissa ja työssä annetaan. Niin opiskelijat kuin työssäkäyvätkin pitivät korkeakoulututkimtoa ylipäätään merkityksellisenä:

Yliopiston ulkopuolisessa maailmassa on tärkeintä, että gradu on tehty ja paperit taskussa. (Sakari)

[...] luulen, että korkeakoulututkiminto yleensä antaa tiettyjä mahdollisuuksia työelämään monien muiden asioiden (lähinnä kai oman mielenkiinnon) vaikuttaessa varsinaiseen tulevaan työpaikkaan ehkä enemmän, kuin tutkinnon pääaine. (kasvatustieteiden miesopiskelija 6)

MUUTTUVA YHTEISKUNTA – MUUTTUVAT MIEHET?

Ammattien muutoksista sukupuolten suhteen on puhuttu viime aikoina paljon ja mieskasvatustieteilijät ovat konkreettisesti olleet näiden muutosten keskeillä. Tutkimieni miesten joukossa oli aikuisopiskelijoita, perhevapaita pitäneitä isiä, pätkätyöläisiä ja työnsä vuoksi kiireisiä miehiä. He olivat siirtyneet työtehtävistä ja työpaikoista toisiin, niin ulkoistamisen, heikon taloudellisen tilanteen ja perheen vaatimusten kuin oman urakehityksenkin vuoksi, eikä työelämä ole edennyt valmiin suunnitelman mukaan johdonmukaisesti eteenpäin, vaan epävarmuuden ja katkonaisuuden sietäminen on ollut osa työtä. Myös elinikäinen oppiminen näkyy kasvatustieteilijöillä paitsi koulutuksen nimenä (Tampereen yliopistossa *Elinikäisen oppimisen ja koulutuksen maisterinohjelma*), myös työelämässä. Monella kasvatustieteen opiskelijalla on takanaan opintoja ja osalla työelämääkin jo ennen kasvatustieteen koulutukseen hakeutumista.

Sekä kasvatustieteiden miesopiskelijat että valmistuneet mieskasvatustieteilijät ovat kokeneet uralaan samankaltaisia ongelmia kuin naiset esimerkiksi pätkätyösuhteisiin ja perheen vaatimuksiin liittyen

sekä tehneet uraansa koskevia valintoja pitkälti perheen ehdoilla. Mieskasvatustieteilijöiden mukaan opintojen joustavuus muun elämän kanssa yhteensovitettavaksi onkin tärkeää. Joustavuuden tarve on ilmennyt erityisesti työn ja opiskeluiden sekä perheen ja työn tai perheen ja opiskelun yhdistämiseen liittyen. Myös aikuiskoulutukseen osallistuminen, opiskeluiden ohella työskentely ja töiden ohella opiskelu ovat olleet osa miesten uria. Sukupuolten suhteet ovat muutoksessa ja mieskasvatustieteilijät vahvasti siinä mukana.

NAISVALTAA VAI SUKUPUOLIVALLATTOMUUTTA?

Tutkimusteni valossa näyttää siltä, että kasvatustiede on miehelle ennen kaikkea ala, joka mahdollistaa toisin tekemisen. Kasvatustieteen maisteriksi valmistunut mies voi omilla valinnoillaan (ja luonnollisesti työllisyystilanteen rajoissa) vaikuttaa siihen, kuinka vahvasti hän haluaa sukupuolensa työelämässä erottuvan ja kuinka miehiseen tai naisiseen työympäristöön hän menee. Tämän voi ajatella olevan miehelle erityinen mahdollisuus. Voidaan siis olettaa, että kasvatustieteilijäksi valmistuneella miehellä on niin halutessaan ja oikein taktikoimalla mahdollisuus käyttää ”sukupuolikorttia” hakiessaan naisvaltaiseen työpaikkaan tai toisaalta hyötyä miesvaltaiseen työ-

paikkaan erikoisemman tutkinnon avulla. Näin ollen voidaan myös olettaa, että kasvatustiede luo alana miehelle mahdollisesti jopa enemmän mahdollisuuksia kuin monet muut alat. Pohdittavaksi nousee myös, tarjoaako kasvatustiede miehelle enemmän mahdollisuuksia kuin se

tarjoaa naiselle. Näitä kysymyksiä soisi tutkittavan tarkemmin.

Kasvatustieteiden miesopiskelijoille alan naisvaltaisuus näkyy erityisesti kasvatustieteiden kursseilla ja pienryhmäopetuksessa, jossa suurin osa opiskelijoista on naisia, mutta jo opiskeluaikana sivuaineiden runsaus suhteessa pääaineeseen voi kyseenalaistaa

”TUTKIMUKSENI VALOSSA
NÄYTTÄÄ SILTÄ, ETTÄ
KASVATUSTIEDE ON
MIEHELLE ENNEN KAIKKEA
ALA, JOKA MAHDOLLISTAA
TOISIN TEKEMISEN.”

opintojen naisvaltaisuutta. Entistä kyseenalaisemmaksi naisvaltaisuus muuttuu työelämään siirryttäessä, kun kasvatustieteen maisteriksi valmistunut mies voi hakeutua monin eri tavoin sukupuolen mukaan jakautuneisiin työpaikkoihin.

Työpaikan sukupuolikoostumuksellakaan ei välttämättä ole merkitystä siihen, millaisena mies kokee työskentelyn kasvatustieteilijänä. Arjen työskentely vaatii usein liikkumista eri tahojen välillä ja tarkkojen työpaikkarajojen rikkomista, niin ettei varsinaisesta pysyvästä työyhteisöstä voida aina edes puhua. Työpaikkojen sukupuolijakautuneisuus ei ole myöskään yksiselitteinen asia, vaan esimerkiksi kokonaisuudessaan miesvaltainen työpaikka voidaan kokea naisvaltaisena, jos lähin työympäristö tai muut samoissa tehtävissä toimivat henkilöt ovat naisia.

Tutkimusteni perusteella kasvatustiede näyttääkin melko sukupuolettomalta alalta, jonka opinnot opiskelija voi alan näennäisestä naisvaltaisuudesta huolimatta muokata hyvin ”miehisiksi”. Olisi kiinnostavaa tutkia, onko tämänkaltainen sukupuolettomuus kasvatustieteiden erityispiirre vai onko samankaltaista kehitystä yhä sukupuolineutraalimpaan ja rajoja rikkovampaan suuntaan tapahtunut tai tapahtumassa myös muilla aloilla.

Syytä olisi tutkia myös kasvatustieteiden asemaa tieteiden kentässä ylipäättään. Erityisesti sivuaineiden merkityksen korostuminen mieskasvatustieteilijöiden kokemuksissa antaa aihetta miettiä, jääkö kasvatustiede pääaineena sivuaineiden varjoon, sekä sitä, kuinka tärkeäksi niin opiskelijat, valmistuneet kuin työnantajatkin kokevat nimenomaan kasvatustieteen merkityksen pääaineena.

Emma Virtanen
o.s. Karhulahti
KM, koulutussihteeri
Poliisiammattikorkeakoulu

LÄHTEET

- Anttonen, A., Henriksson, L. & Nätkin, R. (toim.) (1994). *Naisten hyvinvointi*. Tampere: Vastapaino.
- Heikkinen, A. (2001a). Masters and mistresses of the nation. Teoksessa P. Gonon, & K. Haefeli, A. Heikkinen & I. Ludwig. (toim.) *Gender perspectives on vocational education*. Bern etc.: Peter Lang.
- Henriksson, L. (1998). *Naisten hoivatyö ja ammatillistumisen politiikat*. Tampere: Tampereen yliopisto. Vol. 35, No. 4, 359–369.
- Huhta, L. (2003). *Tasa-arvo opettajankouluttajan silmin: Tampereen yliopiston opettajankouluttajien näkemyksiä tasa-arvosta sekä sukupuolen merkityksestä koulussa ja opettajankoulutuksessa*. Tampereen yliopisto tänään ja huomenna; 62.
- Husu, L. (2001). *Sexism, support and survival in Academia. Academic women and hidden discrimination in Finland*. Helsinki: University of Helsinki.
- Jokihaara, K., Räisänen, M., Tahvola, A. & Vuorikoski, M. (toim.). (2004). *Se on se avain. Kasvatustieteiden tieteenalaohjelmasta valmistuneiden tarinoita opiskelusta ja työhön sijoittumisesta*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Jokinen, A. (toim.) (1999). *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, A. (2002). Mihin miehet tarvitsevat tasa-arvoa? Teoksessa A. M. Holli, T. Saarikoski & E. Sana (toim.) *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. 240–253.

- Karhulahti, E. (2008). *Miesopiskelijoiden kokemuksia naisvaltaisella alalla opiskelusta*. Tampereen yliopisto: Kandidaatintutkielma.
- Karhulahti, E. (2010). *Miehiä naisvaltaisella alalla. Mieskasvatustieteilijöiden kokemuksia opinnoista ja työelämästä*. Tampereen yliopisto: Pro gradu -tutkielma.
- Kempe, J. (2000). Miehyyden sosiaalinen rakentuminen. Teoksessa J. Kempe (toim.) *Miesnäkökulmia tasa-arvoon*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 6–8.
- Kinnunen, M. & Korvajärvi, P. (toim.) (1996). *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino.
- Kolehmainen, S. (2002). Koulutus, sukupuoli ja työnjako. *Sociologia* 3/2002, 200–214.
- Koski, S. (2001). *Kasvatustieteilijät työelämässä. Kasvatustieteilijöiden näkemyksiä työelämänkvalifikaatioista ja yliopistokoulutuksesta niiden tuottajana*. Jyväskylän yliopisto: Pro gradu -tutkielma.
- Korvajärvi, P. (1998). *Gendering dynamics in white-collar work organizations*. Tampere: University of Tampere.
- Luukkainen, P. (2010). *Yksi tutkinto – monta uraa. Kasvatustieteen maisterin työelämäosaaminen valmistuneiden ja työnantajien silmin*. Tampereen yliopisto: Pro gradu -tutkielma.
- Niiniö, S. (2008). *Kasvatustieteilijät työelämässä. Speciaan kuuluvien kasvatustieteilijöiden työllistyminen, työkalifikaatiot sekä työtyytyväisyys*. Turun yliopisto: Pro gradu -tutkielma.
- Nikunen, M. (2006). *”Ei mikään katastrofi kuitenkaan” Selvitys sukupuolten välisestä tasa-arvosta Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella*. Tampere: Yliopistopaino.
- Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (2009). Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu, J. Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Pulkkinen, Pia. (2002). *”Vähän enemmän arvoinen” Tutkimus tasa-arvokokemuksista työpaikoilla*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Rantalaiho, L. & Heiskanen, T. (toim.) (1997). *Gendered practices in working life*. London: Macmillan.
- Saarinen, J. (2003). *Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Salokangas, T. (2002). *Teknillinen korkeakoulu opiskelu ympäristönä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta*. Helsingin yliopisto: Pro gradu -tutkielma.
- Tampereen yliopiston tilastoja. (2010). *Tampereen yliopiston tutkinto-opiskelijat syyslukukausi 20.9.2010 sukupuolijakauma*. [www-lähde] ← http://www.uta.fi/laitokset/tkk/tilastoja/opiskelijat/v2010/tutkinto_opiskelijat9/ → Luettu 18.3.2011.
- Varjus, T. (1997). *Pihlajanmarjoja ja tiiliseiniä akateemisessa maisemassa*. Katsaus tasa-arvoon Joensuun yliopistossa. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia no.6.

VIITE

1. Tässä muuten lukijoillekin mielenkiintoinen aihe pohdittavaksi: Kummalla tavalla sana tulisi painottaa?

Suomen kasvatustieteellinen seura järjestää

TIEDEJULKAISEMISEN NYKYTILANNE JA TULEVAISUUS

23.11.2011 alkaen klo 14

Kasvatustieteenpäivien esiseminaari Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa

Lisää: <http://www.uef.fi/fera2011/julkaisuseminaari>

Kurkistuksia

miestutkimuksen maailmoihin

Akateeminen ymmärrys maskuliinisuuteen pohjautuu pitkälle länsimaissa tehtyyn (mies)tutkimukseen, kertovat suomalaistutkijat miestutkimuksen konferenssin kuulumisinaan. Petteri Eerolan esityksen aiheena Kanadassa oli isäksi tulleiden miesten kertomusten suhde isyyden mallitarinoihin. Miestutkimus on maailmalla moni-ilmeistä ja tutkimusongelmat poikkeavat hyvinkin suomalaisista.

KUUSITOISTA VUOTTA SITTEEN Juha Suoranta kysyi Aikuiskasvatuksen (3/1995) sivuilla: Miestutkimus tulee, oletko valmis (aikuiskasvatus)? Päätimme tarkastella asiaa osallistumalla 9.–11.3.2011 Quebec Cityssä, Kanadassa järjestettyyn kansainväliseen miestutkimuskonferenssiin ”Future perspectives for intervention, policy and research on men and masculinities”. Kanadan vanhimmassa Université Laval -yliopistossa järjestettyyn konferenssiin osallistui papereineen yli 200 tutkijaa noin 30 eri maasta. Maantieteellisestä etäisyydestä ja kielestä huolimatta – englannin ohella ranska oli toinen konferenssin pääkielistä – esimerkiksi kaikki pohjoismaat olivat Islantia lukuun ottamatta edustettuina. Kolmen tutkijan ”suomalaisdelegaatiomme” sopeutui hyvin Quebecin provinssin pääkaupungin sääolosuhteisiin – lunta, loskaa ja räntää oli yhtä paljon kuin samaan aikaan Suomessakin ...

Konferenssin järjestämisestä vastasi kanadalaisista yhteiskuntatieteilijöistä koostuva Masculinities & Society -tutkijakollektiivi. Yhteiskuntatieteilijöiden ohella konferenssiin osallistui paljon mm. kasvatus-

tieteilijöitä, humanisteja ja antropologeja. Eurooppalaisiin tieteellisiin konferensseihin peilattuna erityisen keskeistä oli ”kenttäväen” – miestyöntekijöiden, kasvatusammattilaisten, sosiaalialan ammattilaisten jne. – osallistuminen konferenssiin sekä omien papereiden kanssa että aktiivisina keskustelijoina. Sen sijaan, että osallistujat ja sessiot olisivat jakautuneet tutkija/kenttäasiantuntija-luokittelun kautta, keskinäinen vuorovaikutus oli mielekästä ja luontevaa – erityisesti koska quebeciläisistä osallistujista valtaosalla tuntui olevan kokemusta sekä tutkimuksesta että miestyöstä.

Konferenssin ohjelmarunko muodostui sekä plenary-luentoja sijaan järjestetyistä pääpuhujien yhdistetyistä teemapuheenvuoroista ja -keskusteluita (*round tables*) että perinteisistä työryhmistä (*workshops*). Sen sijaan että pääpuhujat olisivat koostuneet tunnetuimmista ja viitatuimmista länsimaisista miestutkijoista (esimerkiksi ns. kriittistä miestutkimusta edustavat Raewyn Connell, Michael Kimmel ja Jeff Hearn), kuulimme puheenvuoroja ympäri maailman – pääasiassa tutkijoita useilta eri tieteenaloilta

edustaneita pääpuhujia oli vähintään yksi jokaisesta maanosasta.

Suomalaisesta näkökulmasta katsottuna käsiteltyjen teemojen ja kysymysten kirjo oli ilahduttavan suuri ja laaja-alainen. Keskeisimmät teemat pyöreän pöydän esitelmissä ja puheenvuoroissa olivat muun muassa paljon keskustelua herättäneen ja monelta taholta kritisoidun maskuliinisuus-käsitteen laaja-alainen teoreettinen ymmärtäminen, miesten terveys, miehet ja maskuliinisuudet ympäri maailman ja miehuuden sosiaalipoliittikat. Työryhmissä käsiteltiin muun muassa maskuliinisuuden eriäviä muotoja, isiä, poikia, miesten tekemää ja kohtaamaa väkivaltaa, miesten seksuaalisuutta ja seksuaalisia vähemmistöjä sekä miesten työntekoa että poikien koulutusta. Teoreettisten ja tutkimusta käsittelevien tarkastelujen lisäksi työryhmissä esiteltiin useita interventioita ja mies-, isyys- ja poikatyön käytännön sovelluksia. Omat esitelmät pidimme työryhmissä ”Father involvement” ja ”Boys and school” – Petteri tarkasteli suomalaisten ensi kertaa isäksi tulleiden miesten kertomusten suhdetta isyyden mallitarinoihin ja Minna käsitteli 11–12-vuotiaiden poikien kokemuksia perhesuhteista ja perhesuhteiden vaikutusta poikien kokemaan emotionaaliseen turvallisuuteen.

MASKULIINISUUDESTA KÄSITTEENÄ

Maskuliinisuuksien teoreettisissa tarkasteluissa peräänkuulutettiin maskuliinisuus-käsitteen laaja-alaisemman ymmärryksen perään. Ns. kriittisen miestutkimuksen kansainvälisesti suurimman ja tunnetuimman tieteellisen yhdistyksen AMSAN (*American Men's Studies Association*) puheenjohtajan Robert Heasley'n mukaan ymmärtääksemme maskuliinisuuksia laajemmin tarkastelun fokus tulee siirtää marginaaliin – on tarkasteltava ja etsittävä uusia, yllättäviä ja kuvitteellisesta normista poikkeavia tapoja olla mies. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sekä implisiittisten maskuliinisuus-käsitysten purkamista (esimerkiksi fyysisesti voimakas, rationaalinen, heteroseksuaalisesti suuntautunut, valkoihoinen jne.) että kriittisten kysymysten esittämistä, kuten kuka on tai voi olla mies tai mikä tekee yksilöstä miehen. Heasley painotti, että ymmärrys maskuliinisuudesta tulee rakentaa uudelleen aiempaa moniulotteisem-

maksi ja vähemmän normatiivisemmaksi – erilaisen maskuliinisuuksien tunnustaminen on tärkeää tasa-arvonäkökulman lisäksi myös inhimillisyyden ja hyvinvoinnin nimissä.

Maskuliinisuuden käsitteellistä ymmärrystä pohdittavia puheenvuoroja jatkoi Leedsin Metropolitan-yliopiston hoitotieteen professori Steve Robertson, joka kysyi, onko maskuliinisuuden käsite tullut tiensä päähän. Robertsonin kysymys pohjautui käsitettä kohtaan esitettyyn laajaan kritiikkiin. Hänen mukaan diskursseissa esiintyvä maskuliinisuus ymmärretään usein samanlaisena kaikille miehille ja Jeff Hearnin viitaten toteaa, kuinka maskuliinisuuden käsitteellä validoidaan erot miesten ja naisten toiminnassa. Robertson korostaa, että maskuliinisuuksia tulisi ymmärtää pikemminkin dynaamisina konfiguraatioina, jotka vaihtelevat ajan, paikan ja sosiaalisen todellisuuden suhteen. Raewyn Connellia mukaillen hän korostaa myös maskuliinisuuksien hierarkkisia suhteita, joita esimerkiksi eri instituutiot ja sosiaaliset rakenteet hyväksyvät. Tämä tarkoittaa, että maskuliinisuutta tuleekin tarkastella sosiaalisena ilmiönä eikä vain yksilöllisenä piirteinä.

MASKULIINISUUDEEN PARADIGMAT

Kenties konferenssin mielenkiintoisin teoreettista tarkastelua hakeva esitys oli Université du Québec -yliopiston sosiaalityön professori Sacha Genet Dufaultin *Five paradigms to understand men and masculinities: A proposal for an original classification*, jossa hän hahmotteli kokonaiskuvaavaa maskuliinisuuden paradigman kehityskulusta. Aiemmin vastaavaa kronologisointia on esittänyt mm. Raewyn Connell *Masculinities*-teoksessaan, joka vaikuttaa myös Dufaultin tulkinnan taustalla.

Dufaultin mukaan maskuliinisuuden teoreettisen ymmärryksen viisi keskeistä (ja kronologisesti etenevää) vaihetta ovat 1. biologinen, 2. identiteettiä korostava, 3. normatiivinen, 4. rakenteellinen ja 5. performatiivinen paradigma. Biologisen paradigman korostaessa miesten biologista eroa naiseen (esimerkiksi mies fyysisesti vahvempana), identiteetti-paradigma korostaa sukupuolten välisiä psyykkisiä eroja (esimerkiksi mies rationaalisempana yksilönä). Normatiivinen paradigma painottaa sukupuoliroolien

normittavaa luonnetta (esimerkiksi miesten toimittava ”kuten mies”) ja rakenteellinen paradigma maskuliinisuuksien monimuotoisuutta, suhteellisuutta ja tilannesidonnaisuutta (esimerkiksi ”tilanteen mukaan joustava maskuliinisuus”).

Vaikka edellä mainituilla tulkinnoilla on yhä kannattajansa, Dufaultin mukaan nykyparadigmaa edustaa Judith Butleria lainaava performatiivinen paradigma, joka korostaa sukupuolirooleja performatiivisina diskursseina (jolloin ”miestä esitetään”). Dufaultin tulkinta voidaan hahmottaa myös erilaisina ikkunoina miehisyyteen, jotka kaikki ovat yhä nyky-yhteiskunnassa läsnä, erilaisin painotuksin ja ymmärryksin ajasta, paikasta ja tilasta riippuen.

MIEHET JA TERVEYS

Miesten terveyttä käsittelevissä puheenvuoroissa korostuivat mm. yhteiskunnan ja kulttuurin vaikutus miesten terveyskäyttäytymiseen sekä käsitykseen omasta terveydestään että avun tarpeesta. Western Sydney -yliopiston terveystieteiden professorin John Macdonaldin mukaan maskuliinisuus-käsityksillä selitetään ja syrjäytetään sosiaaliset ja poliittiset tekijät, jotka voivat vaikuttaa miesten huono-osaisuuteen. Macdonaldin mukaan miesten terveyttä tutkiessa täytyy ottaa huomioon esimerkiksi sosiaalinen ympäristö, jossa miehet elävät ja työskentelevät.

Yhdysvaltalaisen Clarck-yliopiston psykologian professori Michael E. Addisin mukaan amerikkalaisilla miehillä on naisia korkeampi itsemurhariski, miehet käyttävät naisia enemmän päihteitä ja ovat haluttomampia pyytämään apua tarvittaessa. Addisin mukaan sukupuolten sosiaaliset konstruktiot vaikuttavat muun muassa sekä siihen kuinka sairautta koetaan ja tunnetaan että kuinka siitä kerrotaan. Lisäksi hän myös korostaa, kuinka sukupuoliroolit vaikuttavat sekä käsityksiin että kokemuksiin oppimisesta ja koulutukseen osallistumisesta – toistaiseksi esimerkiksi Suomessa sukupuolten välisiä koulutuseroja ei ole tarkasteltu tästä näkökulmasta.

Se, että konferenssiin osallistui tutkijoiden lisäksi huomattavasti myös miesten parissa työskenteleviä ”kenttätöntekijöitä”, näkyi työryhmäesitelmässä. Miesten terveys -teemaan liittyen keskustelua herättivät myös mm. kysymykset siitä, kuinka esimerkik-

si terveydenhuolto-organisaatiot työntekijöineen pystyisivät ymmärtämään paremmin vaikkapa kulttuurillisten maskuliinisuuksien vaikutuksia miesten terveyskäyttäytymiseen. Esimerkkinä voidaan pohtia tilannetta, jossa terveydenhuollossa vallitsee sekä yksilöllisellä että organisaatio-tasolle käsitys siitä, että yksittäisen miehen vastahankainen asenne terveydenhuoltoon kohtaan on selitettävissä yksilöllisillä tekijöillä, vaikka syyt voivat löytyä myös vallitsevista maskuliinisuuskäsityksistä. Tällaisia maskuliinisuuskäsityksiä on esimerkiksi se, millaista hoitoa ja apua tiettyssä kulttuurissa elävä mies on kykeneväinen ja valmis vastaanottamaan. Näyttää siltä että sekä tutkimus- että miestyötä ymmärtävien sillanrakentajien – jollaiseksi kyseinen konferenssi voidaan nähdä – merkitys tiedonrakentajina korostuu, kun pohditaan esimerkiksi, kuinka miesten aktiivista osallistumista terveydenhuoltopalveluihin voitaisiin helpottaa tai kuinka terveydenhuoltohenkilökuntaa voitaisiin ohjata tunnistamaan sukupuoliroolien vaikutusta miesten terveyskäyttäytymiseen.

LÄNSIMAINEN KÄSITYS DOMINOI

Länsimaista viitekehystä laajempi lähestyminen maskuliinisuuksiin oli yksi konferenssin keskeisiä teemoja. Pääpuhujista Gilles Tremblay Lavalin yliopistosta korosti, kuinka akateeminen ymmärrys maskuliinisuudesta pohjautuu pitkälti länsimaissa tehtyyn (mies) tutkimukseen. Kuitenkin ymmärtääksemme maskuliinisuutta laajemmin tutkijoiden tulee ottaa huomioon erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset todellisuudet. Myös Juan Carlos Ramirez Rodriguez Guadalajarajan yliopistosta Meksikosta ja Sanjay Singh M.G. Kashi Vidyapath-yliopistosta Intiasta korostivat maskuliinisuuksien tarkastelua kriittisessä valossa.

Singhin mukaan intialaisten miesten on vaikeaa täyttää ympäristönsä heihin kohdistamat miehenä olemisen vaatimukset. Voidaan myös kysyä, kuinka tämä eroaa esimerkiksi suomalaisten miesten ja poikien todellisuudesta, jossa huono-osaisuus ja pahoinvointi ovat sukupuolittuneet.

Myös *Masculinities around the world* -työryhmän paperit lähestyivät maskuliinisuuksia paikalliselta tasolta. John Crownover CARE International -järjestöstä tarkasteli Balkanin alueen poikien ongelmia

sukupuoliroolien, terveyden ja väkivallan alueilla ja Scott North Osakan yliopistosta pohti esitelmässään japanilaisten miesten kyvyttömyyttä työn ja perheen yhteensovittamiseen. Färösaarelainen antropologi Firouz Gaini (University of the Faroe Island) käsitteli esitelmässään maskuliinisuuden muutosta sankaritarinoiden muutoksen kautta, Uumajan yliopiston Isabel Goicolean ja Ann Ohmanin tarkastellessa ecuadorilaisten nuorten miesten maskuliinisuus-käsitysten muutosta perinteisestä ”machismo”-kulttuurista kohti tasa-arvoisempia ja moninaisempia tapoja olla mies.

KASVATUS JA AIKUISKASVATUS MARGINAALISSA

Kuten myös suomalaisissa sukupuolentutkimuskonferensseissa, kasvatus- ja aikuiskasvatukselliset kysymykset olivat marginaalissa. ”Boys and school”-työryhmästä huolimatta esimerkiksi kysymykset miesten osallistumisesta koulutukseen jäivät tyystin käsittelemättä. Suomalaisesta näkökulmasta teema on kuitenkin mielenkiintoinen, sillä suomalaisten koulutustaso on noussut, muttei tasaisesti – esimerkiksi naisten osuus korkeakoulutetuista on kasvanut huomattavasti miesten osuutta suuremmaksi.¹ Vaikka asiasta on puhuttu paljon, kysymykset sukupuoliroolien vaikutuksesta tuntuvat suomalaiskeskustelusta unohtuneen. Olisikin ollut mielenkiintoista tietää, miten ja millaisia keskusteluja miesten koulutuksesta muualla maailmassa käydään.

Mitä konferenssi tarjosi kahdelle väitöstutkimuksensa ensimmäisellä puoliskolla olevalle tohtorikoulutettavalle? Sen lisäksi, että pääpuhujien puheenvuorot ja työryhmäkeskustelut olivat inspiroivia ja herättivät paljon uusia kysymyksiä, keskeinen merkitys konferenssimatkalle syntyi tutkijayhteisöön kuulumisen ja osallistumisen kautta. Koska mies-, isyys- ja poikatuutkimuksen tutkijakunta on Suomessa hyvin pientä, oli hienoa tavata ja tutustua samoista kysymyksistä kiinnostuneisiin kollegoihin ympäri maailmaa – kansainvälistä verkostoitumista siis. Esimerkiksi, saimme molemmat useita hyödyllisiä kontakteja, joista on todennäköisesti sekä iloa että hyötyä myös tutkijauralla. Myös omista esitelmistä saamamme positiivinen palaute – sekä hyödylliset vinkit että kriittiset kehitysehdotukset – olivat tärkeitä kansain-

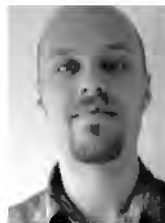
välistä uraa aloitteleville tutkijoille. Suomalaisittain tuttuihin tieteellisiin konferensseihin peilattaessa oli sekä mielenkiintoista että opettavaista osallistua konferenssiin, jossa teoria ja käytäntö vuorottelivat. Myös näin voi tehdä.

Ja entä vastaus Suorannan esittämään kysymykseen? Näyttää siltä, että ainakaan vielä miestutkimus ja aikuiskasvatus niin Suomessa kuin kansainvälisestikään eivät ole toisiaan löytäneet. Epäilemme, että kysymys olisi siitä, ettei aikuiskasvatus taipuisi miestutkimuksellisiin teemoihin tai toisinpäin. Tärkeää olisikin, että sukupuolikysymyksiä – sukupuoleen katsomatta – ei aikuiskasvatuksen piirissä siirrettäisi syrjään, vaan jopa ”kaivettaisiin ne esille”. Sama koskee sukupuolentutkimusta. Aikuiskasvatuksellinen ymmärrys kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta voi tarjota avartavia näkökulmia myös sukupuoliteemoihin. Tämä kaikki yhdistettynä teorian ja käytännön sulavaan vuoropuheluun – kuka ottaisi ideasta kopin?

Future perspectives for intervention, policy and research on men and masculinities, Quebec City, Canada, March 09-11, 2011 http://www.criviff.ulaval.ca/masculinites_societe/colloque_masculinites_societe/en/

Väliotsikot toimituksen

¹ http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-09-30_001.html

Petteri Eerola
KM, tohtorikoulutettava
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

Minna Harju-Veijola
KM, tohtorikoulutettava
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Jyväskylän yliopisto

Pohjoismaista tutkimusyhteistyötä kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolikysymyksistä

Pohjoismaisessa koulutustutkimuksen verkoston NERA:n, yhteydessä toimii myös sukupuoleen ja koulutukseen keskittyvä verkosto, Gender and Education network. Millaisia asioita nousi esille, kun tutkijat tapasivat Jyväskylässä viime keväänä?

POHJOISMAISTA USEITA TUTKIJOITA kokoontui maaliskuussa Jyväskylässä järjestettyyn pohjoismaiseen kasvatustutkimuksen NERA-konferenssiin (*Nordic Educational Research Association*, www.nfpf.net) keskustelemaan sukupuolesta kouluissa ja opettajankoulutuksessa. NERA-järjestön organisoimassa jokavuotisessa konferenssissa on kauan toiminut sukupuoleen ja koulutukseen keskittynyt verkosto (*Gender and Education network*), joka tavallisesti järjestää konferenssiin työryhmäsessioita. Niissä on pidetty esitelmiä myös sukupuolinäkökulmaisesta aikuiskasvatustutkimuksesta.

Tänä vuonna Jyväskylässä verkosto järjesti yhteistyössä opetusministeriön rahoittaman maaliskuussa päättyneen ”Tasa-arvo- ja sukupuolitetietoisuus opettajankoulutuksessa” -projektin (TASUKO, 2008–2011, ks. <http://wiki.helsinki.fi/display/tasuko>) kanssa esikonferenssin, jossa paneuduttiin erityisesti opettajankoulutukseen ja siihen liittyvään tutkimukseen. Pohjoismaiden ministerineuvosto rahoitti esikonferenssin järjestämistä (ks. tarkemmin [renssi\). Verkosto osallistui myös kutsuttuna tahona Amerikan kasvatustutkimuksen järjestön \(*American Educational Research Association*, \[www.aera.net\]\(http://www.aera.net\)\) konferenssiin huhtikuussa New Orleansissa, jossa se järjesti pohjoismaisen tutkimussymposiumin \(\[www.nfpf.net/?p=791\]\(http://www.nfpf.net/?p=791\)\).](http://www.minna.fi/web/guest/opettajankoulutuskonfe-</p></div><div data-bbox=)

NERA:n Gender and Education -verkosto on keskeisin yhteispohjoismainen kanava alueen sukupuolitetutkimusta kasvatuksen ja koulutuksen kysymyksistä tekeville. Pohjoismaisella aihepiirillä tutkimusyhteistyöllä on pitkät perinteet ja usein yhteistyötä on tehty erityisten projektien puitteissa. Esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen keskittyvä Avaa/Brythanke 1980-luvulla ja opettajankoulutuksen tasa-arvoa edistävä NordLilia-hanke 1990-luvulla kokosivat yhteen alan tutkijoita Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoituksen turvin.

2000-luvulla etenkin koulutuksen sukupuolitunutta ja seksuaalisoitunutta väkivaltaa analysoivat projektit ovat löytäneet yhteistyötahoja lähialueen maista. Näitä Oulun yliopistossa Vappu Sunnarin johdolla organisoituja väkivaltateemaisia projekteja

ovat rahoittaneet usein Euroopan unionin rahastot ja ohjelmat. Helsingin yliopistossa Elina Lahelman vetämällä ”Kansalaisuus, toimijuus ja erot toisen asteen koulutuksessa – painopisteenä ammatilliset oppilaitokset” -hankkeella (Suomen Akatemia 2010–2013) on tiiviit pohjoismaiset suhteet ja sen NordCrit-verkoston norjalaiset, ruotsalaiset ja suomalaiset tutkijat sisällyttävät tutkimuksiinsa yleensä sukupuolinäkökulman.

Pohjoismainen yhteistyö jatkuu Gender and Education-verkoston tukemana. Sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja niihin liittyviin muihin eroihin keskittyvillä aikuiskasvatuksen tutkijoillakin on mahdollisuus osallistua NERA:n sukupuoliteemaisen verkoston järjestämiin työryhmäsessioihin. Seuraava konferenssi on Kööpenhaminassa 8.–10.3.2012. Lisäksi aihealueen tutkijat ovat tervetulleita vastaakään perustetulle verkoston sähköpostitiedotuslistalle ilmoittautumalla verkoston vetäjälle (jukka.p.lehtonen@helsinki.fi).

POHJOISMAINEN KOULUTUKSEN JA SUKUPUOLEN TUTKIMUS

Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa -hankkeen yhteydessä tein yleiskatsauksen suomalaisesta opettajankoulutustutkimuksesta ja siitä, millainen sukupuolen asema siinä on (Lehtonen 2011). Samassa yhteydessä tarkastelin hieman suomalaista tutkimuskenttää suhteessa pohjoismaiden tilanteeseen.

Hyödynsin tässä yhteydessä pohjoismaisia kartoituksia vuosien 1990–2005 ja vuosien 2005–2009 välillä julkaistuista sukupuoli- ja kouluteemaisista teksteistä ja ruotsalaista sukupuolinäkökulmaista koulututkimuksen meta-analyysia ja siihen liittyvää bibliografiaa vuosien 1969–2005 kouluaiheista tutkimuskirjallisuudesta (Bibliografiutkast 2005; Bodestam 2010; Carlberg & Bodestam 2010; Nyström 2009, ks. myös Wernesson & Ve 1997; Eurydice 2010; Lynch & Feeley 2009). Pohjoismaisissa kartoituksissa ilmenee, että Ruotsissa aihepiirin tutkimusta on enemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Suomessa ja Norjassa puolestaan näyttää olevan sitä enemmän kuin Tanskassa ja Islannissa (Bibliografiutkast 2005; Nyström 2009, 13, 21).

Kaikissa maissa on muutama tutkija, joka on julkaissut aiheesta runsaasti. Suuri enemmistö tutkijoista oli naisia. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan naispuoliset opettajakouluttajat ovat mieskollegiaan kiinnostuneempia paitsi sukupuolen tasa-arvon edistämisestä myös tutkimuksesta yleisesti (Erixon Arreman & Weiner 2007). Tanskassa suuri osa julkaisuista painottuu 1990-luvulle, kun muissa maissa julkaisuja on melko tasaisesti sekä 1990-luvulta että 2000-luvulta. Melko pieni osuus kaikesta esittelystä tutkimuskirjallisuudesta näytti paikantuvan erityisesti opettajankoulutuksen ja pedagogisten ratkaisujen analyysiin. Tekemässäni analyysissa Suomen tilanteesta vastaava suuntaus sai vahvistusta (Lehtonen 2011). Pääosa alan suomalaisista tutkimuksista on tehty 1980-luvun jälkeen.

Suomen ja Islannin tutkimuksen sisällöllinen arviointi oli hankalampaa toteuttaa kielisyyden takia kuin muiden maiden, joten sen esittely jäi epämääräisemmäksi pohjoismaisessa kartoituksessa (Nyström 2009). Eva Nyströmin (2009) selvityksen mukaan sukupuolen käsittämisen tavat ovat muuttuneet vuosien aikana ja 2000-luvulla erityisesti intersektionaalisuus, sukupuolen tarkastelu muiden erontekojen kuten yhteiskuntaluokan, etnisyyden ja seksuaalisuuden, rinnalla on yleistynyt samoin kuin heteronormatiivisuuden analyysi.

Meta-analyysissa ruotsalaisesta sukupuolinäkökulmaisesta koulutuksesta todettiin, että vuosien 1969–2009 välillä julkaistuja tutkimusjulkaisuja löytyi 1438 (Carlberg & Bodestam 2010). Tutkimuksia alkoi ilmestyä selvästi useammin 1990-luvun alkupuolen jälkeen ja niiden määrä on ollut 2000-luvulla hienoisessa laskusuunnassa. Tutkimuksista suurin osa käsitteli peruskouluun ja erityisesti luokkahuoneeseen liittyviä teemoja ja vain kuusi prosenttia niistä käsitteli opettajankoulutusta. Niistä enemmistö oli opinnäytetöitä. Suurin osa käsitteli tyttöjä ja poikia, tavallisesti keskittyen etsimään näiden ryhmien välisiä eroja. Varhaisemmat julkaisut käsitelivät useammin tyttöjä. 1980-luvulla käsiteltiin sekä tyttöjä että poikia, mutta tyttöjä selvästi useammin. 1990-luvulla poikiin kohdistuva tutkimus lisääntyi yhtä suosituksi tyttöaiheisen kanssa ja 2000-luvulla pojista tehtiin enemmän tutkimuksia kuin tytöistä.

Huoli pojista – ja miehiä tarvitaan opettajiksi -tyyppinen tutkimusasetelma on ollut suosittua myös ruotsalaisessa tutkimuskentässä, vaikkakaan ei niin suosittua kuin Suomessa ja Norjassa (Arnesen ym. 2008; ks. myös Lahelma ym. 2000). Käsitteistä sukupuolirooli ja -ero sekä feminismi olivat tyypillisempiä 1970-luvun julkaisuissa kuin myöhemmin. Tasa-arvo ja sukupuoli (ruotsinkielessä usein *genus*) ovat olleet suosittuja kautta aikajakson, mutta niiden merkitys on vähentynyt 2000-luvulla. 1990-luvun lähtien uusia, suosiota saaneita käsitteitä ovat olleet heteronormatiivisuus, intersektionaalisuus, queer ja maskuliinisuus. (Bondestam 2010.) Kehitys on samansuuntaisena Suomessa, vaikka pienemmän tutkimusmäärän takia vastaavia erotteluja käsitteasuuntauksista on hankalampi tehdä.

Meta-analyysin perusteella Fredrik Bondestam (2010, 101–102) ehdottaa opettajankoulutusta kehitettäväksi niin, että siihen integroidaan sukupuolinäkökulma systemaattisesti. Hän arvioi opettajankoulutusta koskevan julkaisukokonaisuuden paitsi vähäiseksi myös laadultaan – sekä menetelmällisesti että teoreettisesti – melko puutteelliseksi. Keinona parantaa opettajien osaamista ja samalla myös tutkimusaluetta on hänen mukaansa se, että opettajista koulutetaan toimintatutkimusta osaavia opettajia, joille on annettu valmiudet teoreettisesti ja menetelmällisesti sekä asiasisällöllisesti analysoida sukupuolta. Sama lähtökohta voisi aktivoida myös Suomessa opettajakoulutettavia analysoimaan sukupuolta koulutuksessaan ja opettajan työssään.

AIKUISKASVATUS MARGINAALISSA?

Entä sukupuolinäkökulmaisen aikuiskasvatuksen asema pohjoismaisessa tutkimuskentässä yleisemmin? Opettajankoulutustutkimukseen keskittyvässä analyysissäni en erikseen analysoinut aikuiskasvatustutkimusta, mutta tutkimus painottui pääasiassa muualle kuin aikuiskasvatukseen ja etenkin se keskittyi peruskouluun. Aikuiskasvatuksen kentälle sijoittuva opettajankoulutuksen tutkimus sai Suomessa uutta puhtia TASUKO-hankeesta, jonka puitteissa tehtiin kiinnostavia tutkimuksia opettajaopiskelijoiden ja -kouluttajien näkemyksistä sukupuolitietoisuudesta (ks. esim. Jauhianen

ym. 2011; Vidén & Naskali 2010; Syrjäläinen & Kujala 2010).

Aikuiskasvatuksen sukupuolinäkökulmaa on kайvattu ja toisaalta aikuiskasvatustutkimusta on edellytetty sukupuoli ja koulutus -teemaiselta tutkimusyhteistyöltä (ks. Aikuiskasvatus 4/2001; Vuorikoski 2003; Vuorikoski & Ojala 2006). Turun yliopiston Annukka Jauhianen ja Anne Laihon mukaan koulutuksen tasa-arvokysymykset ja alan tutkimus painottuvat usein yleissivistävään koulutukseen, vaikka sukupuoliteemat ja niiden tutkimustarve koskettavat yhtä lailla myös ammatillista koulutusta ja aikuiskasvatusta sekä korkeakoulutusta (Hakala ym. 2011; ks. myös Brunila 2010).

Yksi mahdollisuus keskustella sukupuolinäkökulmaisesta aikuiskasvatustutkimuksesta pohjoismaisesta näkökulmasta tarjoutuu NERA:n Gender and Education -verkoston puitteissa. Esimerkiksi esitys aikuiskasvatukseen ja sukupuoleen keskittyvästä tutkimussymposiumista seuraavaan NERA-konferenssiin on tervetullut.

Jukka Lehtonen on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tutkija, jota kiinnostavia ongelmia ovat heteronormatiivisuus koulussa nuorten kokemana (väitöstutkimus 2003) sekä seksuaalisten vähemmistöjen ongelmat työelämässä ja koulutuksessa. Hänet palkittiin vuonna 2006 näistä ansioista Helsingin yliopiston myöntämällä Maikki Friberg -tasa-arvopalkinnolla.

Jukka Lehtonen
Valtiotieteen tohtori
tutkija

KIRJALLISUUS.....

- Aikuiskasvatusta 2001 Aikuiskasvatusta ja sukupuoli – teemanumero. *Aikuiskasvatusta*, 20 (4).
- Arnesen, A.-L., Lahelma, E. & Öhrn, E. 2008. Travelling discourses on gender and education. The case of boys' underachievement. *Nordisk Pedagogik*, 28 (1), 1-14.
- Bibliografiutkast (2005). *Forskning med fokus på skola, kön & jämställdhet/likestilling i Norden, publicerad 1990-2005*. Oslo: NIKK (www.nikk.no)
- Bondestam, F. (2010). *Kunskap som befrielse? En metaanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969-2009*. Rapport II. SOU 2010:35. Stockholm: Delegationen för jämställdhet i skolan.
- Brunila, K. (2010). *Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa*. Selvityksiä 2009:51. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Carlberg, M. & Bondestam, F. (2010). *Svensk forskning om jämställdhet och skola 1969-2009*. En bibliografi. Rapport IV. SOU 2010: 36. Stockholm: Delegationen för jämställdhet i skolan.
- Eurydice (2010). Gender Differences in Educational Outcomes: Study on the Measures Taken and the Current Situation In Europe. Brussels: European Commission. (http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/120EN.pdf)
- Hakala, K., Jauhiainen, A., Kurki, T., Lahelma, E., Laiho, A., Lappalainen, S., Mietola, R., Niemi, A.-M., Palmu, T. & Lehtonen, J. (2011). Eroja ja siirtymiä jäljittämässä. Tutkimuksia peruskoulun jälkeisistä koulutuksista. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen*. Tasa-arvo- ja sukupuolitietaisuus opettajankoulutuksessa -projektin julkaisu. Helsinki: Helsingin yliopisto, 129-145.
- Jauhiainen, A., Kovalainen, P. & Laiho, A. (tulossa 2011) *Opiskelijänäkökulma tasa-arvo- ja sukupuolitietaisuuden huomioimiseen Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa*. Turun yliopiston Kasvatustieteiden laitos. Turku: Turun yliopisto.
- Lahelma, E., Hakala, K., Hynninen, P. & Lappalainen, S. (2000). Too few men? Analysing the discussion on the need for more male teachers. *Nordisk Pedagogik*, 20 (3), 129-138.
- Lehtonen, J. (2011). Sukupuoli opettajankoulutukseen liittyvässä tutkimuksessa. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen*. Tasa-arvo- ja sukupuolitietaisuus opettajankoulutuksessa -projektin julkaisu. Helsinki: Helsingin yliopisto, 178-238.
- Lynch, K. & Feeley, M. (2009). *Gender and Education*. Brussels: European Commission. (<http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/gender-report-pdf>)
- Syrjäläinen, E. & Kujala, T. (2010). Sukupuolitietaisuus tasa-arvokasvatusta - vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, Markku, Tainio, Liisa, Ikkävalko, Elina, Palmu, Tarja & Tani, Sirpa (toim.) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-40.
- Vidén, S. & Naskali, P. (2010). *Sukupuolitietaisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 22. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Vuorikoski, M. (2003). Opettajien yhteiskunnallinen valta ja vastuu. Teoksessa Vuorikoski, Marjo, Törmä, Sirpa & Viskari, Sinikka (toim.) *Opettajien vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 17-53.
- Vuorikoski, M. & Ojala, H. (2006). Sukupuoli aikuiskasvatusta kohteeksi. *Aikuiskasvatusta*, 26 (4), 316-322.
- Wernesson, I. & Ve, H. (1997). Research on gender and education in the Nordic countries. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 41 (4), 295-317.

Tohtoriksi naisena, äitinä ja vaimona

Ei ole lainkaan tavatonta, että työelämään kiinnittynyt uranainen pyrkii yhdistämään työn, väitöskirjan teon sekä roolinsa äitinä ja vaimona. Espoon työväenopiston rehtori Tarja Lang teki sen vuosina 2005–2011. Hän haki aiheensa läheltä omaa ihoa ja tutki kansalaisopistojen naisrehtoreita, kansansivistäjänaisia.

LANG PUHUU KANSANSIVISTYKSEN ”näkyttämistä naisista”. Rehtori näkyy yhteisössään aina, mutta Langin mukaan naisrehtoreita myös vähätellään ja sivuutetaan. Omasta kokemuksestaan hän tietää myös sen, että tällaisen johtavassa asemassa olevan virkamiehen on hyvä olla myös poliittisesti sitoutunut, sillä se mahdollistaa pääsyn kunnallispolitiikassa niihin piireihin, joissa asioita puhutaan, tehdään linjauksia ja päätöksiä. Sitoutumaton jää helpommin sivuun.

Väitöskirjaansa ”Myyttisestä sankarirehtorista opistoäidiksi ja manageriksi – Sukupuolen näkökulma kansalais- ja työväenopiston johtajuuteen” Tarja Lang luonnehtii feministisen uransa jatkoksi, haluksi kehittää itseä.

– En voisi tehdä tätä työtä suuren opiston rehtorina, jos en tunne vapaan sivistystyön ja naisrehtoriuden taustoja, historiaa, lähtökohtia ja sukupuolisia merkityksiä. Vapaa sivistystyö on ollut naisille oivallinen väylä kehittää itseään myös naisina, hän perustelee.

Ajatuksen väitöskirjan teosta Tarja Lang sai jatko-opintojen loppuvaiheessa, vaikka kiinnostus tutkimukseen virisi jo pro gradun aikoihin vuonna 1995. Kuitenkin vasta, kun Espoon työväenopistossa oli

vuonna 2004 saatu päätökseen organisatorinen uudistus, aikomukseen saattoi tarttua.

Kun tutkimustyö on nyt vuosien ponnistelujen jälkeen ohi, hän myöntää, ettei olisi jaksanut rehtorin työtä ilman tutkimuksen tuomaa toista todellisuutta. Opiston organisaatiouudistus oli johtanut työuupumukseen ja terveyden vakavaan oireiluun.

– Sisu paukahti päälle. En halunnut luovuttaa, vaan aloin purkaa asioita tutkimussuunnitelmaksi. Halusin paikantaa itseni kansansivistyksen pitkässä historiassa. Suomalainen kansansivistäjänainen on raivannut aina paikkansa kovalla työllä ja pyrkinyt tehtävien hoitamiseen uupumattomasti. Näen suomalaiset naisrehtorit talonpoikaisnaisten perillisinä, samanlaisen työkuulttuurin jatkajina. Kaikkiin töihin rohjetaan tarttua.

FLOWN IMUSSA

Tarja Lang kokee tutkimuksen teossa palkitsevimpana mukaan tempautumisen. Sitä kutsutaan myös flow`ksi. Flown saa aikaan tiedonjano, loputon kiinnostus, jossa uusi havainto tai löydös kannattelee eteenpäin kohti kiinnostusta tietää lisää. Prosessi on luova. Flow oli päällä muiden muassa niinä lukuisina varhaisina lauan-

taiaamuina, jolloin hän muun perheen nukkuessa haikautui työhuoneeseensa ja uppoutui työhönsä.

– Tutkimuksenteon imu muutti ajattelua ja lähestymiskulmaa kaikkeen työhön ja elämään. Sain hyvän ohjauksen, eikä tutkimusryhmän kannustavaa merkitystä voi yliarvioida, kuvailee Tarja Lang, joka koki vuosien aikana tutkimusryhmänsä liki toisena perheenään. Ryhmän jäseniltä sai kannustuksen ja rohkaisun lisäksi hyviä neuvoja ja tärkeää tietoa aika-tilausta ja työn jäsentämisestä.

Tutkimusryhmän ulkopuolelta kannustusta tuli vähemmän.

– Sain päin naamaakin kommentteja, niin naisilta kuin miehiltä, että ”onpas tyhmä tutkimuskohde”.

Keskeistä oli kuitenkin perheen tuki. Tarja Langin aviomies on tutkija ja ymmärsi, mitä väitöskirjan tekeminen merkitsee. Perheelle, aviomiehelle ja murrosikäiselle tyttärelle, vuodet olivat rankkoja, vaikka se ymmärsikin sen, että äiti sulkeutuu muilta työhuoneeseensa ja ilmestyy vasta illallispöytään. Ruokapöydässä ja saunassa puhe kiertyi useimmiten väitöskirjan asioihin, johonkin taustakirjallisuudesta juuri löydettyyn.

– Arjen pyörittäminen ei onnistu, jos puoliso ei ole itsenäinen. Kodin siivoamisen ostimme kyllä ulkopuolelta, sillä tutkimustyötä ei saa koskaan valmiiksi, jos on kaikkeen sopeutuva, kiltti perheenäiti. Alitajunta työskentelee tehokkaimmin taukojen aikana ja siksi tein koiran kanssa ulkoilulenkkejä. Muutuinkin epäsoviaisiksi, koska aikaa ystäville ei ole. On myös vuosiksi kieltäydyttävä harrastuksista, kulttuurista ja viihdestä. Parilta vuodelta kesälomatkin jäivät pitämättä.

Moni väittelijä ihmettelee väitöstilaisuudesta selvittyään, miksi puhelin ei soi. Se ei ole soinnut vuosien, koska ystäville ja tutuille ei ole ollut aikaa. Langin ystäviä olivat vuosia aulis alasia, raili kilviä ja urpo harvoja. Hän seurusteli päänsä sisällä tutkiensa naisrehtoreiden, ellien ja almojen, kanssa.

TAKAPAKKIA JA ETENEMISTÄ

Väitöskirjan teko työn ohessa, vaikka virkavapaita välillä ottaenkin, on etenemistä ja takapakkaa. Vuoropuhelu tiedeyhteisön kanssa oli Langin kokemuksissa sahaavaa ja välillä perin turhauttavaa. Kun on kirjoittanut jo paljon pohjatekstistä ja se ei kelpaa, moni saattaa jättää siinä vaiheessa sikseen.

– Jokainen takapakki on tyrmäävä. Syntyy pelko, ettei koko tutkimus loppujen lopuksi menekään läpi. Hain siksi mahdollisimman kriittisiä esilukijoita. Koin, että väitöskirjan teon järjestelmä ei tue työssä olevaa tutkijaa, vaan se on tarkoitettu päätoimisille tutkijoille. Mutta oli vain haavojen nuolemisen jälkeinen sisunnuttava. Oli löydettävä omat vahvuudet ja keskeinen niistä on argumentaatiotaito.

Tutkijan on myös itse oltava itsenäinen ja aktiivinen. Kukaan ei tee puolestasi tai ota vastuuta. Vapaus velvoittaa. Työ- ja perheasiat on tehtävä selväksi ja mukavuudenhalusta on luovuttava.

– Askeettisuus ei kuitenkaan saa olla sataprosenttista. Kulmat kurtussa puskemisesta ei hyvää seuraa. Siksi hyvä viini, hyvä ruoka ja hyvä seura ovat antoisia välitappeja, joista taas lähtee energisenä ja kurinalaisesti jatkamaan töitä.

SUKUPOULENSA KIELTÄJÄT

Osa Langin tutkimusaineistosta koostui nykypäivän kansanopistojen naisrehtoreiden haasteluista. Lang koki, että naisjohtajat haluavat muokkautua miesmäisiksi tai ainakin sukupuolineutraaleiksi, jotta he olisivat uskottavia tehtävässään, pukeutumista myöten. Moni naisrehtori vakuuttikin sukupuolineutraaliutta tavoitellessaan, ettei sukupuolella ole väliä.

– Yhdestä tutkimuksesta poikii aina ajatuksia uusiksi. Olisi hyvä tutkia työyhteisöjen ”hankalia naisia”. Olen persoonana vahva ja näkyvä, siksi käsitykseni mukaan ”hankalan akan” maineessa. Puhun paljon, nostan naisten asemaa esille, kun eri nostattaviin tilaisuuksiin halutaan vain miehiä puhujiksi, kuvailee sukupuolestaan rehtorina tietoinen Tarja Lang.

Lang uskoo oman tutkimuksensa merkitykseen ja hyötyyn kansalaisopistokentässä.

– Tutkimus on meille kaikille yhteinen. Haluan jakaa sen kaikkien kanssa, jotka haluavat nyt ja tulevaisuudessa kehittää vapaata sivistystyötä ja hakea sille suuntaa, hän sanoo.

Pakko jäädä miettimään, olisiko myös tuo ”jakaa kaikkien kanssa” ja ”meidän tutkimus” ainakin osin sukupuolisidonnainen ajattelutapa.

Tarja Lang väitteli 22.1.2011 Helsingin yliopistossa.

Hegemonista maskuliinisuutta etsimässä

R.W. Connell (2005). *Masculinities*. University of California Press.

MIES- ja maskuliinisuustutkimuksen viitatuin tutkija on australialainen Raewyn (ent. R.W.) Connell. Erityisesti sukupuolta ja koulutusta käsittelevästä tuotannosta tunnetun Sydneyn yliopiston professorin (tiede)maailman laajuinen läpimurtoteos oli vuonna 1995 ensijulkaisunsa saanut *Masculinities*.

Alkuperäisen teoksen 16 vuoden takaisesta ilmestymisestä huolimatta teos on edelleen ajankohtainen – Google Scholar-tietokannan mukaan teokseen kohdistetuista 3500 viittauksesta yli puolet on tehty vuoden 2005 jälkeen – jonka lisäksi sitä on käännetty yhä 2000-luvulla useille kielille. Käsissämme oleva, uusittu englanninkielinen painos julkaistiin vuonna 2005.

Tässä tekstissä keskitymme erityisesti kirjan myötä esille nostettuun hegemonisen maskuliinisuu-

den käsitteeseen. Vaikka Connell on työskennellyt käsitteen parissa jo 1980-luvulta alkaen¹, suurimman huomionsa se on saanut vasta *Masculinities*-teoksen myötä. Kyseessä on yksi keskeisimmistä ja käytetyimmistä mies- ja maskuliinisuustutkimuksen käsitteistä.

Vuoden 2005 painos muodostuu kolmesta ensimmäisen painoksen osasta sekä Connellin kirjoittamasta uudesta johdantoluvusta. Ensimmäisessä osassa Connell esittelee maskuliinisuustutkimuksen keskeisimmät suuntauokset tarkastellessaan muun muassa maskuliinisuuden sosiaalista luonnetta ja maskuliinisuustutkimuksen historiaa. Toinen osa koostuu neljästä tutkimuskuvauksesta viimeisen keskittyessä maskuliinisuuden historialliseen luonteeseen ja miehuuden poliittikoihin.

MASKULIINISUUS VUOROVAIKUTUKSEN PIIRTEENÄ

Lähtökohta on selvä – sosiaali-konstruktivistina tunnetun Connellin mukaan maskuliinisuus ja feminiinisyys eivät perustu sukupuolten ”luonnollisiin” ominaisuuksiin, vaan hän näkee ne piirteinä, joita liitetään sukupuoliin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Teoksen alussa Connell kuvaa, kuinka yleiseen konstruktivistiseen maskuliinisuus- ja sukupuoli-käsitykseen on päädytty kolmiportaisesti. Ensimmäinen yritys maskuliinisuuden tieteellistämiseen tapahtui psykoanalyttisen tutkimuksen piirissä, jonka jälkeen maskuliinisuuksien tutkimus siirtyi sosiaalipsykologisten sukupuolirooliteorioiden piiriin. Nykyistä yhteiskuntatieteellistä maskuliinisuuksien tutkimuksen

paradigmaa hallitsee sosiaali-konstruktivistinen ymmärrys sukupuolesta.

Connell korostaa, kuinka maskuliinisuudet ovat aina kulttuuri- ja tilannesidonnaisia sekä muodostuvat suhteessa kulttuurisiin feminiinisyyksiin. Tilannesidonnaista maskuliinisuutta hän kuvaa maskuliinisuuksien kulttuurisella repertuaarilla, josta yksilö voi valita kulloiseenkin tilanteeseen sopivan käyttäytymismallin. Näin ollen yksilö voi eri tilanteissa toimia ”kuin mies” tai esiintyä lastaan hoivaavana isänä. Maskuliinisuuksien kulttuurisidonnaisuutta Connell alleviivaa toteamalla kuinka esimerkiksi maskuliinisuuden käsitettä ei kaikissa kulttuureissa tunneta.

Purkaessaan kulttuurillista konstruktiota yhtenäisestä ja ”luonnollisesta” maskuliinisuudesta Connell hahmottelee viitekehyksen, jossa hän kuvaa neljää (karikatyyristä) toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevaa maskuliinisuuden muotoa. Nämä ovat hegemoninen (*hegemony*), alistainen (*subordination*), myötämielinen (*complicity*) ja marginalisoitu (*marginalization*) maskuliinisuus.

Yhteiskuntatieteellisissä diskursseissa vakiintuneella, mutta kiistanalaisella *hegemonisen* maskuliinisuuden käsitteellä Connell tarkoittaa (ajan ja paikan suhteen vaihtuvan) valtakulttuurin hyväksymää maskuliinisuuden konstruktiota, joka hallitsee käsityksiä normaaleista ja järkevästä tavois-

ta ”olla mies”. Yhteiskunnallista ylivaltaa ja hallintaa kuvaavaan gramscilaiseen hegemonia-käsitteeseen viittaavaa konstruktiota voidaan ymmärtää sukupuolittuneiden käytäntöjen nivoutumana, jotka pitävät yllä patriarkaalisen vallan oikeutusta sekä miessukupuolen hallitsevaa asemaa.

Alisteiseksi maskuliinisuudeksi (euroamerikkalaisessa viitekehyksessä) Connell nimeää muun muassa homoseksuaalisten miesten maskuliinisuuden – hegemonisessa viitekehyksessä homoseksuaalisuus vertautuu feminiinisyyteen.

Myötämieliseksi maskuliinisuudeksi Connell määrittelee ne maskuliinisuuksien muodot jotka eivät edusta hegemoniaa, mutta hyötyvät siitä ”patriarkaalisen osingon” – muun muassa korkea yhteiskunnallinen asema tai parempi palkka – kautta. Myötämielisiä maskuliinisuuksia edustavat miehet muodostavat Connellin mukaan kenties suurimman maskuliinisuuksien ryhmän, sillä suurin osa esimerkiksi perheitään ja vaimojaan rakastavista, kunnioitavista ja väkivallattomista miehistä saa kuitenkin osuutensa patriarkaalisesta osingosta.

Marginalisoiduksi Connell nimeää muun muassa yhteiskuntaluokan tai etnisen taustan pohjalta hegemonisuudesta eroavat maskuliinisuudet.

Hegemonisen maskuliinisuuden kiistanalaisuutta kuvaa sen kohtaama kritiikki, joka on kohdistunut muun muassa käsitteelli-

seen epäselvyyteen ja monitulkintaisuuteen². Sitä, mihin maskuliinisuuden käsitteellä ylipäättensä viitataan, on pidetty epäselvänä – Connellin mukaan neljä keskeistä ja toisistaan keskeisesti poikkeavaa tapaa määritellä maskuliinisuutta ovat essentialistinen, positivistinen, normatiivinen ja semioottinen. Myös käsitteeseen liitetty heteronormatiivisuus on saanut kritiikkiä, sillä sen on nähty oikeuttavan ja hyväksyttävän miesten ja naisten välisiä eroavaisuuksia.

Maskuliinisuuden käsitteen voidaan nähdä myös unohtavan sukupuolien sisäiset erot keskittyessään sukupuolten välisiin eroihin. Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteellistä monitulkintaisuutta kuvaa kysymys siitä, kuka edustaa hegemonista maskuliinisuutta – Marlboro-miehet, elokuvatähdet, urheilijat vai huippujohtajat? Esimerkiksi sosiaalinen valta ei yksistään riitä täyttämään hegemonisen maskuliinisuuden ideaalia. Käsitettä on kritisoitu myös sen kohtaamattomuudesta ”miesten eletyn elämän” kanssa, jonka lisäksi sen on nähty tuottavan yksinkertaistuksia sukupuolten välisistä suhteista.

LÄNSIMAISEN MASKULIINISUUDEN KOLONISAATIO

Sittemmin, Masculinitiesin julkaisun jälkeen, Connell on jatkanut hegemonisen maskuliinisuuden käsitteellistämistä esitetyn

kritiikin pohjalta³. Hän puoltaa yhä käsitteen merkitysten moninaisuutta, sillä ymmärrys useista erilaisista maskuliinisuuksista on yleisesti hyväksytty miestutkimuksen parissa. Connellin mukaan hegemonisen maskuliinisuuden ei tarvitse myöskään ilmetä jokapäiväisessä elämässä tyypillisimpänä piirteenä poikien ja miesten keskuudessa. Hegemonia toimii pikemminkin esimerkkien tuottamina, kuten urheilusankareiden tai rock-tähtien muodossa. Näin hegemonia on ideaalinen malli, jota miehet ja pojat noudattavat vaihtelevissa mittasuhteissa.

Sen sijaan Connell toteaa, että ymmärrys sosiaalisista suhteista on liian yksinkertainen ja hän korostaa tarvetta laajempaan ymmärrykseen sukupuolihierarkioista. Ongelmalliseksi Connell näkee myös yleisen tulkinnan maskuliinisuuksista piirreteorian kaltaisen piirteiden kokoelmana, joiden myötä maskuliinisuuksia voidaan tarkastella kiinteiden tunnuspiirteiden myötä. Yhdeksi käsitteen keskeiseksi kehityskohteeksi Connell onkin nostanut ymmärryksen ”maskuliinisuuksien maantieteestä”. Hän toteaa että maskuliinisuuden suurin murros ei ole esimerkiksi ”länsimaisen maskuliinisuuden pehmeneminen”, vaan sen kolonisaatio – länsimaisen maskuliinisuuden laajentuminen globaaliksi maskuliinisuudeksi.

Kun Masculinitiesin ensipainoksesta on kulunut puolitoista vuosikymmentä, on helppo havaita teoksen saavuttama arvostettu mutta kiistelty asema sekä yhteiskuntatieteellisessä mies- ja maskuliinisuus- että sukupuolentutkimuksessa yleisestikin ottaen. Näyttää siltä, että teos tulee myös pitämään asemansa kiistanalaisena ”uutena klassikkona”. Samanaikaisesti sen kuvamaat käsitteet, kuten hegemoninen maskuliinisuus, ovat kuitenkin jatkuvasa merkitysten läpivirtauksessa, muuttuen asiayhteyden, ajan ja paikan mukana. Tämä korostaa kyseisten käsitteiden ja sisältöjen merkitysten ymmärtämisen ja kriittisen tarkastelun merkitystä myös jatkossa.

Petteri Eerola
*KM, tohtorikoulutettava
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto*

Teemu Kuosmanen
*YTM, jatko-opiskelija
yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto*

³Ks. esim. seuraavat teokset:

Kessler, S. J., Ashenden, D. J., Connell, R.W. & Dowsett, G. W. 1982. *Ockers and disco-maniacs*. Sydney: Inner City Education Center.

Carrigan, T., Connell, R.W. & Lee, J. 1985. Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society* 14 (5), 551-604.

Connell, R.W. 1987. *Gender and power*. Sydney: Allen and Unwin.

Connell ja James Messerschmidt ovat pohtineet käsitteen kohtaamaa kritiikkiä yksityiskohtaisesti artikkelissa: Connell, R.W. & Messerschmidt, J. 2005. Hegemonic masculinity. Rethinking the concept. *Gender & Society* 19 (6), 829-859

Connell, R.W. & Messerschmidt, J. 2005. Hegemonic Masculinity. Rethinking the Concept. *Gender & Society* 19 (6), 829-859.

Miten vastustaa seksuaalista häirintää härskiintyvässä yhteiskunnassa

Hanna Vilkka (2011). Seksuaalinen häirintä. PS-kustannus. 207 sivua.

KANNEN KUVASSA mieshahmo on asetellut kätensä naisen takapuolelle – seksuaalisen häirinnän kohteena on useimmiten nainen ja tekijänä mies. STM:n Tasa-arvobarometrin (2008) mukaan joka toista 15–34-vuotiasta naista on häiritty seksuaalisesti. Kymmenen viime vuoden aikana on lisääntynyt erityisesti 35–54-vuotiaiden naisten häirintä.

Tasa-arvolain mukaan seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksettisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

Sosiologi ja tietokirjailija, VTI Hanna Vilkan kirja selvittää seksuaalisen teon, sukupuolisen häirinnän, seksuaalisen häirinnän, seksuaalisen ahdistelun, seksuaalisen kaltoinkohtelun, seksuaalisen hyväksikäytön, seksuaalisen väkivallan, seksuaalirikoksen rajankäyntejä määrittelyillä sekä keskustelee seksuaalisen häirinnän ongelmista lainsäädännössä.

Oman lukunsa saa seksuaalinen häirintä kouluissa ja korkea-

kouluissa. Kirjassa käsitellään niin ikään häirinnän ja kiusaamisen lomittumista toisiinsa. Kirjaan on haastateltu eri alojen asiantuntijoita, ja siinä hyödynnetään esimerkiksi sähköpostiviestejä, joita kirjoittaja on saanut opettajilta ja terveydenhuollossa toimivilta.

Kuten seksuaalisuus myös häirintä kietoutuu valtasuhteisiin. Seksuaalinen häirintä (esimerkiksi kähmintä) on osa laajempaa rakenteellista sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Häiritsijät ja ahdistelijat ovat valtaosaltaan miehiä, mutta naisten osuus on kasvamaan päin. Osaltaan naisia on suojellut mieskulttuuri, joka ei salli miehen tuoda esiin etenkin naisen aiheuttamia nöyryytyksiä.

Eräässä tutkimuksessa haastatellut pojat ymmärtävät itsekkin, että he voivat häiritä juuri siksi, että he ovat tyttöjä fyysisesti vahvempia. Osa nuorista miehistä rakentaa omaa maskuliinisuuttaan kohdistamalla häirintää ja väkivaltaa erityisesti konservatiivisesta normista poikkeaviin naisiin ja miehiin. Vanhempi mies suuntaa seksistiset vitsinsä ja pilailunsa yleensä nuoriin naisiin ja ylempää asemassa oleva alempana olevaan. Kiusaamisen, häirinnän ja vallankäytön suhteista työssä ja

muualla olisi lukenut enemmänkin, mutta se olisi toisen kokonaisen kirjan aihe.

Yksi luku on omistettu kuvaamaan lainsäädäntöä ja sen vaikutuksia seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisyyn viimeksi kuluneen vuosisadan aikana. Vilkka pohtii myös, miltä seksuaalinen häirintä ja seksuaalirikokset näyttävät tulevaisuudessa. Tasa-arvobarometrin mukaan suomalaiset pitävät seksuaalirikoksista annettuja rangaistuksia liian lievinä.

Kirja on visuaaliselta ilmeeltään tylsän raportin kaltainen. Teksti pitäytyy asiallisen lakonisessa äänensävyssä alusta loppuun. Tärkeintä on asia – ja sitä on. Vilkka käsittelee aihepiiriin kuuluvia ilmiöitä huomattavan monipuolisesti.

Kirja tarjoaa välineitä tunnistaa vaikeasti toisistaan erotettavien ilmiöiden välisiä eroja sekä erilaisia seksuaalisen häirinnän tapoja työyhteisössä, harrastuksessa ja koulussa. Tärkeä osa ovat neuvot, miten toimia joutuessaan seksuaalisen häirinnän kohteeksi tai todistajaksi.

Heikki Silvennoinen

Oppia ikä kaikki?

Hanna Ojala (2010): Opiskelemissa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa. Tampere University Press. 406 sivua.

Elisa: ”Mutta mun mielestäni esimerkiksi jos vaikka kuinkakin kepin kanssa pääsee liikkeelle, niin minusta se ei ole mikään syy jäädä pois. Niin kauan kun nyt järki pelaa, että ymmärtää että mitä siellä puhutaan.” (Ojala 2011, 247)

MITÄ ON ”OIKEA OPISKELU” ja kuka on ”oikea opiskelija”, mitä on yhteisöön ”uppoaminen” vanhana, minkälaisia katseita vanha opiskelija yliopiston kuppilassa kohtaa tai minkälaisia paikan näyttämisiä kotona tai tuttavien taholta? Muun muassa näitä kysymyksiä Hanna Ojala ja hänen haastattelemansa naiset nostavat esiin ikäihmisten opiskelua käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessa. Työssä pohditaan, mitä ehtoja vanhana opiskelijana toimimiselle yliopistolla asettuu ja miten nämä ehdot ovat kytköksissä ikään, sukupuoleen ja sosiaaliluokkaan. Edellä esitetyn Elisan sekä viiden muun naisen haastattelujen kautta Ojala nostaa tarkasteluun erilaisia erojen ulottuvuuksia ja niiden kytkeytymisiä yliopiston toimintakulttuuriin. Millainen on aktiivisen, toimeliaan ja itsenäisen kolmannessa iässä olevan kategoria, milloin ja miten se heikentyy, missä kulkee raja sallitun ja ei-sallitun raihnaisuuden välillä entä miten opiskelu asettuu sekä ruumiin että järjen asiaksi?

Hanna Ojala tutkii ikäihmisten yliopistossa muotoutuvaa toimijuutta: sitä, millaisten prosessien, neuvottelujen ja asettu-

misten kautta ikäihmisten yliopistossa opiskelevien naisten käsitys ja tunne toimijuuden mahdollisuuksistaan ja rajoituksistaan rakentuu. Lähtökohtana ovat naisten haastatteluvuorovaikutuksessa tuottamat kuvaukset opiskelustaan ja sen paikasta osana aiempaa elämäntähtäystä ja nykyistä arkea. Yksilöiden toimintaa, sen konteksteja ja niihin liittyviä kokemuksia kuvaavan puheen kautta hahmotetaan institutionaalisen myöhemmän iän opiskelun yleisempiä käytäntöjä. Erityisesti huomio kiinnitetään niissä vaikuttaviin sukupuoleen, ikään ja yhteiskuntaluokkaan kytkeytyviin prosesseihin, joissa toimijuutta tuotetaan.

Tutkimuksen tärkeimmän aineiston muodostavat kuuden Tampereen ikäihmisten yliopistossa opiskelleen naisen haastattelut. Kutakin naista on haastateltu kolme kertaa, ja he ovat myös tuottaneet kirjallisia tehtäviä. Lisäksi aineistona on ikäihmisten yliopistoa instituutiona kuvaava dokumenttiaineisto. Näiden ohessa Hanna Ojala käyttää omiin havaintoihinsa liittyvää aineistoa, joka perustuu hänen työskentelynsä ikäihmisten yliopistossa.

Tutkimuksen empiirisen osan aloittaa luku *Eletty elämä, kasautuvat resurssit ja toimijuuden tunto*, jossa tarkastellaan niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia konteksteja, joihin haastateltujen naisten elämänkulut ovat kiinnittyneitä, samoin kuin yliopistoon hakeutumista ja siellä opiskelua koskevia perusteluja. Tämä luku antaa pohjan seuraaville, varsinaisesti toimijuutta analysoiville luvuille. Ensiksi keskitytään ikäihmisten yliopiston sisäisiin tapahtumiin ja opiskelijana toimimisen neuvotteluihin siellä. Seuraavaksi tarkastellaan naisten suhteita yliopistoon fyysisenä ja kulttuurisena tilana sekä jäsennetään naisten opiskelijana toimimista suhteessa yliopiston ulkopuoliseen arkeen ja ihmissuhteisiin. Ehkä eräs yllättävimmistä ja poliittisiin johtopäätöksiin haastava on tulos, jossa todetaan että naisten opiskelijuus ei saa tunnustusta identiteettinä yliopiston ulkopuolisissa yhteisöissä.

”TYÖELÄMÄNIKÄISESTÄ”

OPPIMISESTÄ ELINIKÄISEEN KASVUUN

Aikuiskasvatustieteessä painopiste on varsin yleisesti ollut työikäisten aikuisten tutkimuksessa,

pikemminkin työelämäniikaisessä oppimisessa kuin elinikäisessä kasvussa, ja keskustelu ikääntyvästä yhteiskunnasta huolta ja uhkakuvia rakentavaa. Ikäihmisten kulttuurisessa maisemassa on näkyvisä yhtäältä negatiivisia diskursseja ja käytäntöjä, toisaalta aktiivisista vanhenemista ja yhteiskunnallista osallistumista koskevia diskursseja. Tähän keskusteluilmapiiriin tutkimus on varsin tervetullut ja tärkeä uusi näkökulma. Täten tutkimus tuo merkittäviä avauksia keskusteluihin ikääntyvästä yhteiskunnasta, aktiivisesta vanhenemisestä ja elinikäisestä oppimisesta. Se lisää ymmärrystä ikäihmisten yliopistossa opiskelevista naisista, mutta myös syventää teoreettista keskustelua toimijuudesta ja sen suhteista yhteiskunnallisiin erotteluihin. Sosiaaligerontologiseen iän teoretisointiin kirja tuo uutta näkökulmaa, ja toisaalta iän käsitteellistäminen rikastuttaa sukupuolentutkimusta.

Myös tutkimusmetodologisesti tuloksilla on paljon annettavaa. Useiden tutkimusten ongelmana on, että vaikkakin aineiston hankinta usein esitellään yksityiskohtaisesti, analyysin esittely jää pintapuoliseksi. Hanna Ojala sen

sijaan avaa lukijalle yksityiskohtaisesti ja kiehtovasti aineistojen luennan ja tulkinnan monipolvisista rakentamista. Tämän vuoksi se on erityisen suositeltava opas opiskelijoille, jotka tuskailevat haastatteluaineistojensa analyysin kanssa. Itse olemme suositelleet sitä myös graduopiskelijoille joiden tutkimusten konteksti on kaukana ikäihmisten yliopistosta.

Opiskelijoille ja meille kaikille tutkijoille Hanna Ojalan eettinen vastuullisuus ja tehtyjen ratkaisujen pohdinta tutkimuksen eri vaiheissa toimivat myös hyvänä esimerkkinä. Ojala problematisoi Spivakin tapaan toisten (vanhojen naisten) puolesta puhumista, sen sijaan hän on pyrkinyt tuomaan saataville materiaalia vanhoista naisista.

Tutkijoille ja opettajille sekä aikuiskasvatuksen kentällä toimiville tämän työn lukeminen on avartava oppimiskokemus. Aikuiskasvatustieteelle Hanna Ojalan väitöskirja on merkittävä paitsi tuomalla esiin tällä kentällä vähemmän tunnettua feminististä teoreettista ja metodologista keskustelua, myös tuomalla sukupuolen, iän ja luokan sekä työelämän ulkopuolisen kouluttautumisen tutkimuksen keskiöön.

Hanna Ojala arvioi itse tutkimusta Suvi Ronkaisen esittämän hyvän tutkimuksen määritelmän mukaisesti: se hännää ajattelemaan ja kuvittelemaan, kritisoi ja ehdottaa tai tuo näkymättömän näkyville. Tässä *Opiskelemissa tavallaan* on onnistunut erinomaisesti. Suosittelemme lämpimästi!

Elina Lahelma
*professori,
kasvatustieteen laitos,
Helsingin yliopisto*

Tarja Palmu
*kasvatustieteen dosentti,
Helsingin yliopisto*

Onko varhaisen tuen päiväkotiki mahdollinen?

– ajatuksia väitöstutkimuksen herättämänä

Eeva Kaukoluoto (2010). Onko varhaisen tuen päiväkotiki mahdollinen? Tutkimus varhaiskasvatuksen yhteisöllisestä kehittämisestä. Käyttätymistieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

EEVA KAUKOLUODON kasvatus-sosiologiaan liittyvä väitöstutkimus tarkastettiin kesän kynnyksellä 2010. Olin kuuntelemassa Siltavuorenpenkereellä väitöstilaisuutta, joka sisälsi harvinaista antia nykyään – yleisöäkin hereillä pitävää tieteellistä väittelyä, kiitos vastaväittäjänä toimineen Juhani Lehdon ja itse väittelijän.

Väitöstutkimuksessa etsittiin vastausta siihen, millainen on suomalaisen päiväkodin kasvatusyhteistyö lasten vanhempien kanssa ja miten sitä voidaan kehittää. Tutkimus toteutui monivaiheisena käytäntötutkimuksena vuosina 1999–2005, jonka ensimmäinen vaihe oli kasvatustyötä kartoittava kyselytutkimus ja sen yhteenveto. Sen jälkeen seurasivat muutoslaboratoriota hyödyntävät kehittämisistunnot ja käytännön kokeilut sekä niitä koskevat dokumentit kahdesta päiväkodista.

Henkilökunnan teemahaastattelut ja niistä tehty kooste olivat myös tutkimusmateriaalia, samoin virallisdokumentit, joten tutkimusdataa oli kaikkiaan valtaisa määrä.

Tutkija toteaa, että tutkimuksen kohteena oleva kasvatusyhteistyö lasten vanhempien kanssa

osana päiväkodin työtä edellyttää kohteen tarkastelua moniulotteisesti yhteiskunnallisissa yhteyksissään (emt. 29). Työssä tukeudutaan kulttuurihistorialliseen toiminnan teoriaan pohjaavan kehittävä työntutkimuksen lähtökohtiin. Toimintajärjestelmän analysoinnin avulla toiminnan sisäiset suhteet ja vaikutusrakenteet pyritään tuomaan näkyviksi. (Emt. 40.)

KOLME KASVATUSTYÖN OSAAJAPROFIILIA

Kaukoluoto esittelee mielenkiintoisen tutkimustuloksen: vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön eri tavoin suhtautuvat kolme erilaista kasvatustyön osajien profiilia, jotka hän nimesi vahvojen yhteistyöosajien, perinteisten yhteistyöosajien ja kriittisten yhteistyöosajien ryhmiksi (emt. 63). Kiinnostukseni heräsi ja olisinkin kaivannut kuvausta siitä, millaisen analyysin kautta profiilit olivat syntyneet.

Profiilikuvausten jälkeen tutkija kuvaa työntekijöiden erilaisia suhtautumistapoja lasten osallistumiseen vanhempien kanssa käytäviin kasvatuskeskusteluihin. Olisi mielenkiintoista tietää, oliko suhtautu-

minen erilainen erilaisen profiilin omaavilla työntekijöillä. Olisin kaivannut myös esitettyä tarkempaa tietoa useissa muissakin kohdissa. Lukijalle ei kerro paljoa sanat ”eniten” tai ”vähiten”. Jäin kysymään, kuinka vahvasti ”eniten” tai kuinka selvästi ”vähiten”.

Tutkija kuvaa varsin perusteellisesti päiväkotitoiminnan historiallista muotoutumista Suomessa ja erityisesti Helsingissä. Koin nämä luvut kaikkein mielenkiintoisimpina, pystyinhän niiden siivittämänä kulkemaan läpi vuosikymmenten, joiden aikana olen itsekin ollut osana muutosta: kerran viikossa toteutetut pitkät päivät, kotikäynnit, päiväkodeissa suoritettut lääkärintarkastukset... kuka sellaisista asioista enää tietääkään? (Emt. 102, 112.)

Elävällä tavalla itselleni muistui mieleen, kuinka nuorena lastentarhanopettajana jännitin, saisinko omat lapseni hoitoon päiväkotiin. Onneksi lastentarhanopettajista oli silloinkin pulaa, sillä lastentarhapaikkojen puute 1960- ja 1970-luvuilla pakotti äidit kilpailemaan niukoista hoitopaikoista omalla ja lastensa huonommuudella. 1990-luvun alussa toteutuneen päivähoidon subjek-

tiivisen oikeuden myötä asiakaskunnan muutos on ollut valtava. Entistä koulutetumpien, kasvatustietoisempien ja vaativien vanhempien tulo päivähoitopalvelujen käyttäjiksi näyttää lisänneen yhteistyön vaativuutta. Lisäksi lama ja työttömyyden vaikeut-tama lapsiperheiden sosiaalinen selviytyminen sekä yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheiden lisääntyminen laajentavat skaalaa toiseen suuntaan. (Emt. 67–68.)

YHTEISTYÖ VANHEMPIIN KUORMITTAVAA

Tutkimustulosten mukaan osa työntekijöistä kokee lisääntyvän yhteistyön vanhempien kanssa henkisesti hyvin kuormittavana. Kaikilla työntekijöillä ei tuntunut olevan riittävästi työvälineitä muutoksesta selviämiseen. Kaukoluoto nostaa esille hoito- ja kasvatussopimustoiminnan vaatiman ajan ja sen puuttumisen arjessa. Hän painottaa asian hoitamisen vaatiman lisäajan välttämättömyyttä. – Oletukset siitä, että kasvatuksellisen yhteistyön ja hoito- ja kasvatussopimustoiminnan laatu olisivat kehittymässä jotenkin automaattisesti parempaan suuntaan, näyttävät tutkimuk-

sen mukaan ylioptimisilta, Kaukoluoto toteaa. Myös omissa päiväkotiiin suuntautuneissa tutkimuksissani henkilöstön kiire ja väsymys nousivat varhaiskasvatustyön kehittämisen merkittäviksi esteinä. Ongelmana Kaukoluodon tutkimissa päiväkodeissa näyttää myös olevan määräaikaisten työntekijöiden suuri määrä, mikä aiheuttaa kasvatusyhteistyön katkoja. Tämäkin varhaiskasvatustyötä vaikeuttava tilanne on tullut esille myös omissa tutkimuksissani.

Kaukoluoto kysyy, onko lastentarhanopettajien koulutus vastannut riittävästi muuttuneen asiakaskunnan tarvitsemaan asiantuntemukseen. Hyvä kysymys. Uusimmat ja nuorimmat työntekijät tuntuivat olevan hänen mukaansa kaikkein suurimmassa pullassa. (Emt. 67–68.)

Kaukinen toteaa tutkimuksensa perusteella, että maamme päiväkotien toimintajärjestelmä on hyvin pitkälle yhteiskuntapolitiikan kautta ulkoisesti säädeltyä ja on osoittautunut muuttuvan noin kymmenen vuoden välein. Toimintaohjeet näyttivät kumuloituvan tehtäväryökyksi päiväkodeille, josta syystä päiväkodin

ydintehtävän pitkäjännitteinen suunnittelu ja päivittäinen toiminta vaikeutuvat. (Emt. 211). Hän kuvaa päiväkodin valtiollista säätelyä selkeästi aikajanalla, joka alkaa 1963 ja päättyy vuoteen 2001.

Lukemani perusteella en suosittele Kaukoluodon väitöskirjaa iltalukemiseksi. Kehittävään työntutkimuksen metodiinkin lienee helpompaa tutustua muiden julkaisujen kautta. Sen sijaan esimerkiksi tuleville ja miksei jo työssään toimivillekin varhaiskasvattajille se antaa rikkaan kuvan siitä historiasta, jonka kuluessa päiväkotityö on kehittynyt. Moni nykyään ihmettelyä aiheuttava asia päiväkotihoidossa saa selityksensä historian kautta. Tutkijan tyylinä on tuoda asiat ja mielipiteet selvästi ja rohkeasti esille, josta tyylistä itse pidän.

Tutkimuksensa tuloksena Eeva Kaukoluoto esittää varhaisen tuen päiväkodin toimintakonseptin. Siihen pääsette tutustumaan, kun luette väitöskirjan itse.

Tuulikki Venninen
*KT, tohtoritutkija,
 Opettajankoulutuslaitos,
 Helsingin yliopisto*

Avauksia toimijuuteen aikuiskasvatuksessa

Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen & Kaija Collin (toim. 2011). Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Kansanvalistusseura.

TOIMIJUUDESTA ON tullut viime vuosina erityisesti sosiologisesti orientoituneessa tutkimuksessa suosittu teoreettinen kehys, jolla on pyritty tekemään selkoa yhteiskunnallisten rakenteiden, kulttuurin, yhteisöjen ja instituutioiden monimutkaisesta yhteispelistä ihmisten elämän muotoittajina ja toimintamahdollisuuksien rakentajina. Kuten kirjan toimittajat toteavat, "[t]oimijuuden merkitys korostuu yhteiskunnan ja työelämän ajankohtaisissa muutoksissa, joissa ihmisten oman elämän hallinta ja elämänkaaren mielekkääksi rakentaminen edellyttävät entistä vahvempaa yksilöllistä toimijuutta" (s. 5).

Olenaisena osana toimijuuden kysymyksiin kytkeytyy valta. Ei ole suinkaan itsestään selvää, miten "entistä vahvempi yksilöllinen toimijuus" saavutetaan ja kenelle se on mahdollinen. Oli vallassa sitten kyse rakenteellisesta vallasta tai diskursiivisesta hallinnasta, luo valta edellytyksiä toimijuudelle. Se rajoittaa ja mahdollistaa toimijuutta.

Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja tarttuu toimijuuden ja vallan vaikeisiin käsitteisiin ja tarkastelee aikuisten elämän keskeisiä kentiä – työtä ja koulutusta – näiden käsitteiden ohjaamina. Teos on

ensimmäinen suomalainen koomateos, jossa pohditaan toimijuutta aikuiskasvatuksen alalla. Kirja koostuu 13 artikkelista sekä toimittajien kirjoittamista avausartikkelista ja yhteenvetoluvusta. Monitieteinen kirjoittajajakaarti muodostuu pääasiassa kasvatustieteilijöistä ja työelämäntutkijoista.

Kirja jakautuu kolmeen osioon, joista ensimmäinen käsittelee toimijuutta ja valtaa aikuiskoulutuksessa ja toinen valtaa ja toimijuutta työorganisaatioissa. Kolmannessa osiossa yhdistetään koulutuksen ja työelämän näkökulmat ja analysoidaan, millaisia toimijuuden tiloja aikuisille näissä aikuiselämän keskeisissä konteksteissa rakentuu. Artikkelit valottavat nykyhetken aikuiskoulutuksen ja työelämän kenttää monista näkökulmista ja myös tarkastelujen tasot vaihtelevat koulutuspoliittisista rakenteista yksittäisten ihmisten puheiden hienovaraiseen analyysiin. Erityisen ilahduttavaa teoksessa on yhteisötason analyysit, joissa muun muassa etnografisen tutkimuksen keinoin valotetaan työorganisaatioiden toimintakäytäntöjä ja työntekijöiden epävirallisia hierarkioita. Vallan analyysit tuntuvatkin toimivan parhaiten juuri näissä yhteisötason artikkeleissa, sillä ne avaavat

vallan eri muotojen samanaikaista läsnäoloa ja tilanteista vaikutusta toimijuuteen arkielämän käytännöissä.

VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIEN JA -HALUJEN RISTIRIITA

Kirjan yksi kantavista teemoista ja yksittäiset artikkelit ylittävistä kysymyksistä on aikuisten vaikutusmahdollisuuksien ja vaikutushalukkuuden välillä vallitsevan ristiriidan pohdinta. Jo pidempään on ajateltu, että työssä ja koulutuksessa viihtymisessä ja jaksamisessa keskeistä on kokemus omista mahdollisuuksista vaikuttaa työn ja opiskelun sisältöihin, rytimiin ja ehtoihin. Pyrkimys on ollut kehittää työelämää ja aikuiskoulutusta tähän suuntaan. Tästä huolimatta näyttää siltä, ettei työntekijöitä tai opiskelijoita tunnu kiinnostavan oman työnsä ja osaamisensa kehittäminen siinä määrin, kuin on odotettu. Toimijuuden näkökulmasta tämä on tulkittu siten, etteivät toimijuuden mahdollisuudet kiinnosta työntekijöitä tai koulutuksessa mukana olevia.

Teoksen artikkeleissa onnistutaan lähilukemaan erityisesti yhteiskuntaluokan teoriaa hyväksi käyttäen näitä muutos- ja koulutusvastarinnan tilanteita ja osoittamaan, ettei kyse välttämät-

tä ole siitä, ollaanko toimijuuden mahdollisuuksista kiinnostuneita vai ei. Ennemmin kyse on siitä, millaista tuon kiinnostuksen oletetaan olevan (keskiluokkaista) ja miten kiinnostuksen tulee ilmetä, jotta se tulee tulkituksi kiinnostuksena (akateemisesti), ja siten toimijuutta tuottavana. Samalla tullaan nostaneeksi esiin myös aikuiskasvatuksen ja työelämän ihanteiden keskiluokkaisuus.

Juuri yhteiskunnallisiin eroihin (kuten yhteiskuntaluokka, ikä ja sukupuoli) ja niihin kytkeytyviin normatiivisuuksiin sekä toimijuuden edellytyksiin liittyvää keskustelua voikin pitää kirjan yhtenä keskeisenä ansiona. Ja samalla kompastuskivenä. Kuten kirjan toimittajat toteavat johdanto-artikkelissaan, "[k]atse kääntyy toimijuuden ehtoihin erityisesti silloin, kun toimijuus on puutteellista, rikkoutunutta tai rajoittunutta" (s. 12). Myös valtaosassa kirjan artikkeleissa keskitytään osoittamaan toimijuuden rajoittavia tai estäviä ehtoja. Vaikka rajoitusten analysoiminen on mielekästä, koska se piirtää esiin marginaalisia olevien asemia ja siihen liittyvää normatiivisuutta, olisi myös tärkeää päästä kysymään niitä ehtoja, jotka vallitsevat silloin kun mitään ei puutu, mikään ei rajoita ja kaik-

ki on ehjää. Millaisina toimijuuden mekanismit tällöin näyttäytyvät, mikä siis tekee mahdolliseksi normatiivisen toimijuuden?

Olen arvioinut teosta orjallisenä sen otsikolle "*Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*" ja tehtävänasettelulle tarkastella "vallan ja toimijuuden eri muotoja aikuisten keskeisillä elämänkentillä: koulutuksessa ja työssä" (s. 23).

Teos havainnollistaa ansiokkaasti, miten moninaisilla tavoilla toimijuus ja valta sekä niiden yhteydet voidaan ymmärtää ja mistä kaikkialta ja millaisin tavoin toimijuutta ja valtaa voidaan analysoida. Teosta vaivaa kuitenkin harmillinen käsitteellinen epätasaisuus. Osassa artikkeleista vallan ja toimijuuden teemat kulkevat eksplisiittisin läpi artikkelin, mutta toisissa käsitellään pääasiassa jompaakumpaa ja joissakin ei eksplisiittisesti kumpaakaan. Tämä tuottaa katkoksia kirjan eri osien välille ja osien sisään, ja jättää varsinkin toimijuuden ja vallan suhteen kokemattomalle lukijalle liikaa vastuuta sisältöjen linkittämisessä teoreettisiin kysymyksiin. Lukijalle ei riitä, että johdantoartikkelissa avataan keskeiset käsitteet ja loppuluvussa artikkelien tuloksia kootaan yhteen.

Käsitteellisestä epätasaisu-

destaan huolimatta teos on todella tärkeä avaus toimijuuden tematiikkaan aikuiskasvatuksessa. Erityisesti teoksen avausartikkeli tarjoaa toimijuuden ja vallan käsitteistä kiinnostuneelle lukijalle monipuolisen teoreettisen katsauksen. Tästä koonnasta tulevat hyötymään niin opiskelijat kuin tutkijatkin.

Vaikka ei olisikaan erityisen kiinnostunut toimijuuden ja/ tai vallan kysymyksistä, teos antaa monipuolisuutensa ja vahvan empiirisen otteensa vuoksi paljon ajateltavaa aikuiskasvatuksen ja työelämän nykyisistä virtauksista. Kirja tarjoaa myös joitakin suoraan käytäntöön sovellettavia työvälineitä. Yhteiskunnallisista eroista (yhteiskuntaluokka, ikä ja sukupuoli) kiinnostuneelle lukijalle teos tarjoilee mojavon paketin sekä sisällöllisiä aikaisanalyysijä että metodologisia vinkkejä erojen luentaan. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirjalla on kaikki ainekset herättää kriittistä keskustelua aikuiskoulutuksen ja työelämän nykymenosta. Siksi toivonkin, että teos tavoittaisi mahdollisimman laajan lukijakunnan.

Hanna Ojala
tutkijatohtori, tutkijakollegium,
Tampereen yliopisto

Tervetuloa taas, Yrjö Kallinen

Matti Salminen (2011). Yrjö Kallisen elämä ja totuus.
Like kustannus Oy. 271 sivua.

YRJÖ KALLISEN (1886–1976) persoona herätti ja herättää jatkuvasti kysymyksiä ja kiistoja: Oliko hän ensi sijassa sosialisti vai teosofi; ankara rationalisti vai pehmeä haaveilija; oliko hän ääri-individualisti vai rakentuiko hänen ajattelunsa pikemminkin jonkinlaisen kollektiivipersonallisuuden varaan. Ainakin teosofien parissa hienoista kiusaantuneisuutta on herättänyt myös kysymys Yrjö Kallisen monien läheisten nais-suhteiden laadusta – eli miten platonisia ne milloinkin olivat ...

Matti Salminen (ei oopperalaulaja vaan toimittaja ja tietokirjailija M.S.) on laatinut haastavan ajankohtaisen kirjan tästä arvoituksellisesta persoonallisuudesta. Kirjaa voisi luonnehtia kollaasiksi tai vielä paremmin albumiksi. Sen ”otokset” ovat miltei tykänään Kallisen omia tekstejä ja hyvä näin: Kallinen ei ollut vain puhutun sanan taitaja vaan myös armoitettu kynämies, jota on miltei mahdoton referoida asiassa ja tunnelmassa pysyen.

Salminen omaa panosta kirjassa onkin ”vain” näiden otosten valikointi, sommittelu sekä selvittävät tai johdattelevat ”kuvattekstit”. Mitään mittauksia en ole tehnyt, mutta uskaltaisin veikata, että suorat lainaukset Kalliselta

muodostavat noin kolme neljäsosaa kirjan sisällöstä. Pistin tuon sanan ”vain” lainausmerkkeihin korostaakseni, ettei Salminen ole kuitenkaan päästänyt itseään urakasta vähällä, päinvastoin. Kallisen arkisto on laaja ja Salminen näyttää sukeltaneen siihen intohimoisesti. Kirjan ”otosvalikoima” kommentteineen on varsin onnistunut. Kenties muutaman toiston karsiminen olisi tehnyt siitä vieläkin onnistuneemman.

Tänään, kun Kallisesta on tullut kunnioitettu historian hahmo, riittää hänellä ottajia tai omijoita. Sosialidemokraatit näkevät hänessä mieluusti ”ennen kaikkea” sosialidemokraatin, teosofit teosofin, sitoutumattomat humanistit sitoutumattoman ja varsin epäpoliittisen humanistin jne. Kallinen itse näyttää ajatelleen ranskalaisfilosofi Jacques Derridan tavoin, ettei mitään opinkappaleita tai määritelmiä tule pitää totuuksina, vaan ne tulisi parhaimmassakin tapauksia ymmärtää totuuden jäljiksi. Vanha kiinalainen Chuangtse (jonka ajatukset olivat Kalliselle hyvin tuttuja) vertasi niitä taas ruukkuihin, joiden tärkein osa on seinämien keskelle muodostuva tyhjä tila. Ilman sitä ruukku on

ruukkuna täysin arvoton. Mutta ihmisen on perin vaikea sopeutua tähän ”totuuden poissaoloon” ja niinpä hän sitten alinomaan tuppaa julistamaan jäljen itse otukseksi ja säiliön tai kuoren myös sisällöksi. Näin tapahtui – tai pyrki tapahtumaan – myös niissä yhteisöissä, jotka Kallinen olisi halunnut tuntea itselleen kaikkein läheisimmiksi: sosialistisen tai socialidemokraattisen työväenliikkeen, osuuskuppaliikkeen, teosofian ja pasifismin. Tämä teki Kallisesta ikuisen kerettiläisen – tai ainakin ”hankalan tyyppiin”.

Salminen on oivaltanut hyvin tämän Kallisen piirteen ja niinpä hän ei yritäkään sinetöidä häntä mihinkään lokeroon tai kertoa hänestä lopullista tai edes ”ennen kaikkea” -totuutta. Jos sellainen pitää olla, niin olkoon sitä sitten tyhjä tila tai avoin tie. Mutta toisaalta Salmisen ”albumi” tuo esiin sen paradoksaaliselta kuulostavan seikan, että Kallinen oli samalla periaatteen ihminen, aina äkkijyrkkyyteen asti. Hänen ajatusmaailmansa ei koskaan puuroutunut siksi Hegelin tarkoittamaksi hämäräksi, ”missä kaikki lehmät ovat mustia”. Kallinen tunnisti värit – ja tunnusti myös itse sellaista.

Mutta (peri)aatteet eivät olleet hänelle jäähmettyneitä olioita. Täs-

tä on oiva osoitus hänen tapansa mieltää ”teosofina oleminen”. Hän ei missään vaiheessa halunnut jäädä vain teosofien suppeaan piiriin sisään, kuunnella mitä luotetut teosofit puhuivat ja lukea mitä he olivat kirjoittaneet – ja mahdollisesti tuottaa sitten näistä aineksista omaa puhetta ja kirjoitusta. Niinpä Kallinen kiinnostui varsin pian niistä alkuperäisistä, pääosin intialaisista ja kiinalaisista uskonnollisista tai filosofisista opeista, joita tiesi teosofian perustajien tutkineen.

Idän filosofiasta hänen mielenkiintonsa piiri laajeni pian länsimaiseen filosofiaan ja sittemmin myös psykologiaan ja uskontotieteeseen. (Ja tämä vaati tietenkin sitä, että pelkän kansakoulun käynyt Kallinen tuli samalla hankkineeksi hyvän englannin kielen taidon.) Teosofina oleminen tarkoitti siis teosofina kasvamista yli ja ohi annettujen rajojen, omia juuria kuitenkin unohtamatta. Samaa voidaan sanoa myös hänen sosialismistaan tai sosialidemokratiastaan.

Vaikka Kallisesta ei tulla sanomaan viimeistä sanaa, niin voimme kuitenkin miettiä, mikä olisi sellainen särmä tässä monitahoi-

nessa järkäleessä, joka olisi erityisen ajankohtainen juuri tänään. Salminen näyttää valinneen sellaiseksi teeman, joka Kallisen mielessä tiivistyi aforismiksi: ”Jokainen hysteerikko pyrkii löytämään jalustan, jolla seisten hän voisi loistaa toisille.” Vuosien myötä Kallinen tuli yhä enemmän taipuvaiseksi asettamaan ”hysteerikon” sijaan sanan ”ihminen”, jollaiseksi hän näki myös itsensä.

Seuraava lainaus on kieltämättä pitkähäkö, mutta koettakaa kestää ja lukea se ajatuksella:

”Talousmiehet uskovat, että ihmisen arvo mitataan sillä, kuinka paljon hän tuntee taloudellisia asioita, jotka heille ovat ainoita realiteetteja; uskovaisen tärkein arvo on uskossa; matematiikan harrastajat pitävät matematiikan tuntemusta kaiken ajattelun ja tietämisen perustana; (...) Kukin ihminen tavallisesti löytää oman tiensä, oman kilpaventtensä.

Kaikille on tavallisesti yhteistä, olkoon ala mikä tahansa, usko ja yllytys ponnisteluun riekkämiseen, saavuttamiseen, kaikkien voimien jännittämiseen. Ja kaiken alla on tuhansin muunnellin taitavasti kätkeytyä itsetehostustarve, onnistumisen

halu, itsesuojelupyrkimys, minätärkeys.

Foorumit vaihtelevat (...) mutta alla on tarve olla jotakin jonkin nojalla, seistä jollakin korokkeella, pinnistää ja ponnistaa, jotta pääsisi johonkin.

Tarvitsee vain tajuta tuo kaikki ja tuon kaiken olemus, ja pinnistämisen tarve laukeaa. Sen jälkeen alkaa luonnollinen hengitys, luonnollinen ja ponnistukseton ajattelemisen ilo, luonnollinen tekeminen, joka on läheisesti samanlaista kuin kasvin kukkiminen, linnun laulaminen. Minätärkeys ja totunnainen, milteipä sielunrakenteeksi muovautunut huoli minän kelpoisuudesta ja turvallisuudesta ajassa ja ikuisuudessa häivähtelee edelleen, silloin tällöin se valtaa mielen, mutta nyt ihminen ei sitä enää kunnioita, vaan hymähtelee sillekin.”

Siinä lienee taatusti vaihtoehtoisia ja radikaaleja ajatuspolkuja meille kaikille, joiden ”sielunrakenteeksi” uhkaa muovautua kuristava ”huoli minän kelpoisuudesta” ja CV:n näyttävyydestä. Nythän ihmisiä neuvotaan monilla tahoilla markkinoimaan, tuotteistamaan (”brändäämään”) omaa itseään ja osaamistaan. Jotkut ymmärtä-

vät tämän vielä niin, että taidoista tärkein olisikin taito markkinoida omaa osaamistaan – joka siis koostuu ennen muuta taidosta markkinoida omaa osaamistaan. Ehkä tämä onkin se oikea tapa ymmärtää brändääjien viesti.

Mutta samalla tämä ”minätärkeys” merkitsee vuorenvarmastikin kahta ikävää asiaa: Ensiksi se tappaa helposti kaiken sen, mitä Kallinen kutsui ”luonnolliseksi hengitykseksi” tai ”luonnolliseksi tekemiseksi”. Nythän tärkeintä ei ole tekeminen itse, vaan se, että se näyttäisi paremmalta kuin toisten vastaava tekeminen. Niinpä (ja tämä on seikka numero kaksi) me alamme nähdä toisissa ihmisissä vain kilpailijoita, jotka pitää hinnalla millä hyvänsä ohittaa.

Nyt me olemme, kuten Salminen kirjassaan monessa kohdalla toteaa, eläneet miltei kolme vuosikymmentä uskoen oikein uskomalla siihen, että juuri tämä minätärkeys ja pyrkimys oman edun maksimoimiseen tuottaa kaikkein tehokkaimmin myös sitä yhteistä hyvää. Tällainen oppi syntyi maailmassa, jonka väkiluku oli noin kymmenesosa nykyisestä ja jolloin esimerkiksi kaikki fossiiliset polttoaineet uinuivat vielä koskemattomina maan povessa.

Ehkä silloin oli aika ”pinnistellä ja ponnistella” tai ”riehkästä”, kuten Kallinen sanoi. Eikä kukaan voi kiistää sitä, että tämä kilpailuun ja minätärkeyteen perustuva järjestelmä tuottikin käsittämättömän paljon aineellista vaurautta käsittelemättömän lyhyessä ajassa.

Mutta kuinka järjellistä on luottaa siihen tässä tilanteessa, jolloin ihmispaljoukset on puhkaisemassa kahdeksan miljardin rajan ja kun talouden myllyt näyttävät kolmen tai neljän viime vuosikymmenen ajan jauhaneen (ainakin maapallon laajuudessa katsannossa) vaurautta vain jo entisestään vauraille. Olisiko siis aika vaihtaa paradigmaa Kallisen suositteluun suuntaan ja tajuta kaikkien ihmisten (tai oikeammin kaiken elollisen) kohtalonyhteys! Maapallo-nimisellä avaruusaluksella kun pitäisi löytää tilaa pian ehkä kymmenelle miljardille ihmiselle.

Ja sitten vielä kymmenien miljoonien muiden eläin-, kasvi- ja sienilajien elinvoimaisille populaatioille.

Näin loppuun voi huomauttaa vielä yhdestä Yrjö Kallisen paradoksaaliselta vaikuttavasta piir-

teestä: Hänen mukaansa ihmisten perussairaus tai perisynty oli siis tuo minätärkeys. Mutta samalla hän oli ajattelussaan ja toimissaan äärimmäisen itsenäinen, eikä koskaan halunnut mennä vain joukon mukana tai totella käskyä, jota ei pitänyt järkevänä. Mutta ehkä tässä ei mitään ristiriitaa tai paradoksia olekaan, ehkä juuri kilpailu ja minätärkeys tasapäistää meidät. Tai kuten muuan Max Horkheimer sanoi: ”Mitä itsekkäämpiä olemme, sitä pienemmäksi kutistamme itseemme.”

Heikki Mäki-Kulmala
*FT, tutkija,
Tampereen yliopisto*

Bell hooksin vapauttava kasvatus vie hiljaisen tiedon äärelle

bell hooks (2010). *Teaching Critical Thinking: Practical Wisdom* New York: Routledge. 191 sivua

BELL HOOKSIN vapauttavasta kasvatuksesta voi nyt lukea kirjatrilogiasta, sillä viime vuonna julkaistiin sarjan viimeinen teos *Teaching Critical Thinking: Practical Wisdom*. Nimensä mukaisesti siinä käsitellään vapauttavan kasvatuksen ajatusten soveltamista käytännön opetustyössä. Kokoelma sisältää 32 esseettä, jotka perustuvat opiskelijoiden ja opettajien hooksille osoittamiin kysymyksiin hänen kasvatustutkimuksensa toteutuksesta.

Bell hooksin vapauttavan kasvatuksen ydinajatuksena on, että koulutuksen tulee toimia vapauttajana eikä yhteiskuntaan sopeuttajana. Tämä edellyttää totuttujen ajattelutapojen ja rajojen rikkomista. Bell hooks on selvimmin avannut kasvatustutkimustaan teoksessaan *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom* (1994), joka on suomennettu nimellä *Vapauttava kasvatus* (Kansanvalistusseura 2007). Hän palasi vapauttavan kasvatuksen teemoihin teoksessaan *Teaching Community: A Pedagogy of Hope* (2003), jossa samoin kuin nyt julkaistussa teoksessa hänen aiemmin esittämänsä teemat kertautuvat monella tavoin.

Bell hooks on kehitellyt kasvatustutkimustaan yliopistomaailmassa. *Teaching Community* teok-

sessä vapauttavan kasvatuksen ideat laajenevat entistä selvemmin luokkahuoneen ulkopuolelle: tasa-arvoisia oppimisyhteisöjä voidaan luoda muuallakin kuin koulutuksessa – ne voivat toimia erilaisissa paikoissa, joissa ihmiset kokoontuvat jakamaan ajatuksiaan. Hooks käsittelee aiempaa painokkaammin demokraattisuuden lisäämistä tavoittelevan pedagogiikan ja yhteiskunnan suhteita samoin kuin sosiaalisen muutoksen mahdollisuuksia. Hän puhuu kasvatukseen kuuluvasta välittämisestä ja korostaa Paulo Freiren tavoin toivon luomista paremman tulevaisuuden saavuttamiseksi.

VALTARAKENTEIDEN TUTKIJA, FEMINISTI, PEDAGOGI

Bell hooks on feministisen pedagogiikan vaikuttavimpia persoonia. Hän on feministi ja kulttuurintutkija, jonka tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu erityisesti sosiaalisten voimien aikaansaamiin erotteluihin ihmisten välillä. Mittavalla kirjallisella tuotannolla hän tähtää muun muassa sukupuolta, luokkaa, etnisyyttä ja ”rotua” koskevien valtarakenteiden purkamiseen. Bell hooksin radikaalin kasvatustutkimuksen pontimina ovat toimineet hänen omat kokemuksensa ja niiden

teoretisointi. 1990-luvulta lähtien hänen kirjoitustapansa kytkeytyy kulttuurintutkimuksen omaelämäkerralliseen käänteeseen, jossa elämäntarinat ja tutkijan oma elämänhistoria ovat nousseet teoretisoinnin kohteiksi. Hänen näkemyksensä mukaan henkilökohtainen on paitsi yhteiskunnallista myös teoreettista.

KRIITTISEN TEORIAN MAASTOSSA

Bell hooksin kasvatustutkimuksen on katsottu selvimmin sijoittuvan kriittisen teorian alueelle. Erityisesti freirelaisen kasvatustutkimuksen keskeinen asema tulee monin tavoin esiin hooksin pedagogiikassa. Sen lisäksi kriittisellä feministisellä pedagogiikalla on tärkeä merkitys hänen teoretisoinneissaan. Monista yhteisistä lähtökohdista huolimatta hooks on kritisoinut paitsi valtavirran kasvatustutkimusta, myös kriittistä ja feminististä pedagogiikkaa. Valtavirran pedagogiikkaa hän moittii liiallisesta järkikeskeisyydestä ja hierarkkisuudesta, kriittistä pedagogiikkaa konkreettisuuden puutteesta.

Hooksin mielestä vapauttava kasvatus ylittää paitsi kriittisen myös feministisen pedagogiikan, sillä se korostaa hyvinvointia: kyse on kokonaisvaltaisesta henkisestä

kasvusta. Se edellyttää opettajalta aitoa kutsumusta ja sitoutumista opiskelijoiden hyvinvoinnin lisäämiseen ja itseksi kasvun tukemiseen. Hooks haluaa purkaa opetuksessa vakiintuneen dikotomisen jaon mieleen ja ruumiiseen painottaen mielen, ruumiin ja hengen kokonaisuutta.

Hooksin teosten kanssa voi asettautua mukavasti nojatuoliin ja kuunnella hänen soljuvaa tarinointiaan, joka ilmentää hänen yhteyksiään afrikkalaisamerikkalaisiin naisvaikuttajiin ja kerrontaperinteeseen. Tarinointi on elävä ja teksti haastaa omakohtaiseen pohdintaan. Tosin lukukokemus voi ärsyttää niitä, jotka ovat totuneet perinteiseen tieteelliseen teoretisointiin.

Bell hooksia voi pitää postmodernina paitsi ajattelultaan myös ilmaisutavaltaan, jota leimaa kiinnostus performatiivisuuteen, kielelliseen leikkelyyn ja teoreettisiin kollaaseihin. Hooks itse on korostanut, että kirjoittajana hän haluaa ilmaisemisen vapautta, luoda tiloja kriittiselle ajattelulle ja kokeilla erilaisia kirjoittamisen tyylilajeja. Hänen tuotantonsa on 2000-luvulla muuttunut yhä esseistisempään suuntaan ja hän on halunnut suunnata tekstinsä akateemista yhteisöä laajemmalle yleisölle. Tässä trilogian viimeisessä teoksessa hooksin ilmaisu on irtautunut yhä selvemmin akateemisesta kirjoittamisesta ja hän tähtää viestinsä selvästi kasvatustieteiden käytännön toimijoille.

AITO OSALLISTAVA PEDAGOGIIKKA VASTAVUOROISTA

Bell hooksin radikaalin kasvatustieteen perustana ovat hänen yhteiskuntateoreettiset näkemyksensä, joiden pohjalta hän kritisoi koulutuksen keskiluokkaista valtakulttuuria rodun, sukupuolen ja luokan näkökulmista. Yhteiskunnan erilaisista syrjäyttävistä käytännöistä irtautuminen edellyttää hooksin mielestä valtahierarkioiden ja totuttujen ajattelutapojen tiedostamista ja toimimista uudella tavalla. Osallistavassa pedagogiikassa opetus ymmärretään opettajan ja opiskelijoiden yhteistyöksi. Aito osallistuminen edellyttää hooksin mukaan vastavuoroista oppimista, jossa opettaja ja opiskelijat sitoutuvat toimimaan uudentavissa rooleissa kriittisen oppimisen edellytysten parantamiseksi.

Bell hooksin mukaan yhteiskunnallisia valtahierarkioita ja epätasa-arvoa voidaan purkaa opetustilanteita demokratisoimalla. Tasa-arvoisen oppimisyhteisön luominen ja opetuksen vuorovaikutuksellisuus edellyttävät koulutuksessa vallitsevan rationaalisuutta painottavan ihmiskäsityksen laajentamista. Hän puhuu opetuksen kuuluvasta intohimosta, tunteista ja henkisestä hyvinvoinnista. Juuri koulutuksen ihmiskäsityksen kritiikki ja vaatimus ihmisen kokonaisvaltaisena kohtaamis-

ta tekevät hooksin kasvatustieteen innostavia mutta niihin sisältyvät myös opettamisen ehkä merkittävimmät haasteet. Opetuskulttuuriin omaksuttu järjikeskeinen toimintamalli elää lujassa niin opettajien kuin opiskelijoidenkin miellissä.

Hooksin teksteissä toistuvaa kritiikkiä saavat perinteinen tiedonjako-opettaminen ja asiakkeiden innottomat opettajat. Hänen mielestään suuri osa opettajista ei ole kriittisiä ajattelijoita eikä hän vaikuta toiveikkaalta, että heistä sellaisia tulisikaan. Yleensä ei ajatella, että yliopistossa kenenkään sanomisia sensuroidaan, mutta hooks pitää tiedonjako-opettamista myös vaientamisena, "alistajakulttuurina". Tämä raju kritiikki kytkeytyy ehkä osin hooksin turhautumiseen taistelussa opetus- ja kulttuurin muuttamiseksi.

Toisaalta hän myöntää, että opettajia voi myös pelottaa antautuminen avoimeen vuorovaikutukseen ja tunteiden kohtaamiseen. Tässä kohden voi heittää haasteen opettajakoulutukselle, jossa myös hooksin mukaan pitäisi antaa eväitä itsetuntemuksen ja itsetunnon lisäämiseen.

OPETTAJAN HILJAINEN TIETO ESIIN

Opettamiseen kuuluvan hiljaisen tiedon esiin nostamista voi pitää hooksin kasvatustieteen merkittävänä ansiona. On asioita, joista koulutuskulttuuris-

sa ei puhuta ja joita ylipäätään on vaikea pukea sanoiksi. Kun hooks puhuu itsetunnosta, henkisydestä, rakkaudesta, ruumiillisuudesta tai kosketuksen voimasta, se todennäköisesti ärsyttääkin monia opettajia. Asia-keskeiseen opetuskulttuuriin mukautuminen ja opiskelijoista etäällä pysyminen houkuttaa, kun omien tunteiden kanssakin voi olla vaikea tulla toimeen. Tosiasia kuitenkin on, että tunteiden kohtaamiselta opetuksessa ei voi kokonaan välttää, vaikka niiltä pyrkisi sulkemaan silmänsä. Hooks puhuu esimerkiksi yliopistoon tulevista opiskelijoista, joista useilla on jo lapsuudesta juontavia itsetunnon ongelmia. He joutuvat painiskelemaan niiden kanssa opiskellessaan ja ne usein tavalla tai toisella haittaavat oppimista samoin kuin vuorovaikutustilanteita. Niin ikään hooks käsittelee integriteettiä, joka opetuksen tavoitteisiin parhaimmillaan voisi kuulua.

Bell hooks saa yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivän opettamisen kuulostamaan helpolta huolimatta siitä, että hän käsittelee teksteissään tällaiseen opettamiseen liittyviä pulmia ja kertoo myös vastustuksesta jota on itsekin emansipoimaan pyrkivänä opettajana kohdannut. Teksteistä saa kuvan, että hooks on oppinut ratkomaan kypsällä tavalla vuorovaikutuksen ongelmat ja kohtamaan empaattisesti

opiskelijoiden vaikeudet. Tosin hän – meidän tavallisten opettajien helpotukseksi – myöntää, että yliopisto-opettajan alkutaipaleella hänkin oli usein neuvoton pyrkinessään luomaan tasa-arvoista oppimisyhteisöä.

DIALOGINEN OPETUSTAPA TÖRMÄÄ VALTAKYSYMYKSIIN

Olen omassa opetuksessani selveltanut hooksin osallistavaa pedagogiikkaa ja ilman muuta kannatan dialogista opetustapaa, mutta helppoa tai yksinkertaista se ei aina ole. Yhteiskunnallisten valtahierarkioiden tiedostaminen nostattaa joissakin opiskelijoissa vastustusta, koska se horjuttaa liiaksi heidän viatonta käsitystään maailmasta. Vaikka hooks puhuu paljon vallan ja vastuun jakamisesta opiskelijoiden kanssa ja opettajan ja opiskelijoiden suhteesta, hän kiinnittää yllättävän vähän huomiota opiskelijoiden keskinäisiin suhteisiin ja niihin liittyviin valtapositiioihin, joiden itse koen lisäävän dialogin haasteellisuutta. Myös useat muut kriittiset ja feministipedagogit ovat osoittaneet ryhmän muodostavan valtasuhteiden verkoston, joka pistää dialogiin pyrkivän opettajan lujille.

Bell hooks on noussut maailmanmaineeseen kriitikkona ja toisin toimijana: hän on ylittänyt rajoja teoreetikkona, kirjoittajana ja opettajana. Hän on karismaattinen ja innostaa muitakin opettajia rajojen ylityksiin. Hän teksteis-

tään käy kuitenkin esiin, että vastavirtaan kulkijana ja kriitikkona akateemisessa maailmassa ei ole ollut helppoa. Hän kertoo väsymyksestään ja turhautumisestaan värillisenä toisinajattelijana ja emansipoimaan pyrkivänä opettajana yritysmäisesti johdetussa yliopistossa. Hänen uravalintansa ovat johtaneet hänet huippuyliopistoista aina vain kauemmas formaalista koulutuksesta.

Esseekoelmaa voi lukea missä järjestyksessä tahansa tai poimia vain itseä kiinnostavimmat aiheet. Vaikka tässä trilogian viimeisessä osassa käsitellään vapauttavan kasvatuksen ydinajatuksia, niihin syvällisempi perehtyminen edellyttää ensimmäisen osan lukemista. Esseet voivat toimia myös opettajan oman havainnoinnin tukena, sillä niissä tehdään näkyväksi opetusryhmien ohjaamiseen liittyvää hiljaista tietoa, josta on vaikea puhua ja jakaa muiden kanssa.

Marjo Vuorikoski
*KT, lehtori,
kasvatustieteen laitos,
Tampereen yliopisto*

Modernin tieteen rajapinnoilla

Kaksi teosta tieteellisen vallankumouksen aikakaudelta

G. W. Leibniz (2011). *Filosofisia tutkielmia*. Gaudeamus.

Paolo Rossi (2010). *Modernin tieteen synty Euroopassa*. Vastapaino.

SEKÄ Gottfried Wilhelm Leibnizin *Filosofisia tutkielmia* että Paolo Rossin *Modernin tieteen synty Euroopassa* liittyvät ajanjaksoon, joka liitetään modernin maailmankuvan syntyyn ja tieteelliseksi vallankumoukseksi sanottuun ilmiöön. Tuona ajanjaksona vaikuttivat muiden muassa Nikolaus Kopernikus, Tyko Brahe, René Descartes, Johannes Kepler, Galileo Galilei ja Isaac Newton. Filosofit Leibniz (1646–1716) oli 1600-luvun yleisnero, filosofi, jonka tuotantoa on vähänlaisesti käännetty aiemmin suomeksi (muiden muassa Monadologia Gaudeamuksen kustantamana). Nyt julkaistu teos on mitä mielenkiintoisinta tuttavuus. Rossin teos taas käsittelee modernin tieteen syntyä usean eri ajattelijan ja tutkijan kautta, lähinnä luonnontieteiden alueella. Rossin teos on ilmestynyt ensimmäisen kerran vuonna 1997 italiaksi, mutta nyt siis myös suomeksi. Kirjoittaja Paolo Rossi on Firenzen yliopiston emeritusprofessori,

jonka alueena on tieteen historia ja kehitys.

YRITYS HANKKIA TÄYDELLISTÄ TIETOA

Leibnizin teos on noin 500 sivun kokoelma lyhyehköjä tekstejä, kuten esimerkiksi teksti viisaudesta, metafysiikasta ja tutkielma ihmisellisestä ymmärryksestä. Huomattava osa teksteistä liittyy myös matematiikkaan ja sen kehitykseen – filosofin asema tällä tieteenalueella on merkittävä. Teokseen on sisällytetty myös kirjeenvaihtoa Leibnizin ja muiden oppineiden kesken.

Leibnizin kirjallinen tyylin kielii suorastaan pakonomaisesta tarkkuudesta ja huolellisuudesta sekä virheitten ja väärän päättelyn pelosta. Käsitteellisen perusteltavuuden vaatimus näkyy teoksessa kauttaaltaan. Hän lähtee liikkeelle väitteistä, joiden oikeellisuuden hän osoittaa oikeaksi tai vääräksi askel askeleelta, logiikan sääntöjen mukaisesti. Leibniz etsii *täydellistä tietoa*, kuten hän itsekin toteaa

eräässä päättelyketjussaan (s. 52) – väite, joka postmodernin relativismin maailmassa tuntuu oma-laatuisealta, mutta joka valistuksen ajalla oli mahdollinen uskomus. Leibniz erottelee logiikan perusteiden mukaisesti toden ja epätoden, ristiriidattoman ja ristiriitaisen tiedon. On mielenkiintoista, että modernissa psykologiassa, kehityspsykologiassa ja kasvatus-tieteessä episteemiset kysymykset ovat nykyään intensiivisen tutkimuksen kohteina – erilaisina ajattelun laatuina ja kehitystasoina. Tässä keskustelussa absoluuttiset tieto koskevat väitteet luokitellaan kehityksellisesti alimmaksi ilmiöiksi. Sen sijaan korkeimmiksi tasoiksi luokitellaan väitteet, joissa tiedon luonne ymmärretään suhteelliseksi, mutta jossa kuitenkin kyetään luomaan perusteltu omaehtoinen näkemys epävarmuuden maailmassa. Filosofisesti voi väittää, että absoluuttinen ristiriidattomuuden periaate on yksi mahdollisista maailmankatsomuksellisista olettamuksista.

Erityistieteissä niiden välille on rakennettu ”alemman” ja ”ylempi” ajattelunmuodon hierarkia. Kumpaaako siis uskoa, empiiristä tiedettä vai filosofiaa? Vai ovatko kummatkin jossakin mielessä oikeassa, tai onko olemassa jokin muut vaihtoehto näitten rinnalla?

YTIMELTÄÄN LAINALAINEN TODELLISUUS

Leibniz oli kristitty ja hän käyttäkin paljon aikaa jumalotodistuksiin. Hänen jumalansa toimii täydellisesti ja on luonut parhaan mahdollisen maailman. Jumalan attribuutteina ovat täydellinen järjestys ja säännöllisyys – kaikki on universaalin järjestyksen mukaista. Siten on mieleetöntä ja mahdotonta olettaa absoluuttinen epä-säännöllisyys (”sellaista ei voi... edes kuvitella”, s. 87). Todellisuus on siis ytimeltään lainalaista, matemaattista todellisuutta. Sama tulee myöhemmin esille valistuksen muiden suurten ajattelijoiden käsityksissä, joita puolestaan Rossin teos esittelee. Tämän ajattelun tietynlainen alku voidaan nähdä jo antiikissa Platonin filosofiasa.

Leibniz, kuten muutkin mainitsemani valistuksen ajattelijat, olivat vedenjakajalla, kahden erilaisen maailmankuvan välissä. Samalla hänen (ja monen muunkin ajattelijan) käsityksiinsä on integroitunut ajan hengen mukaisia vaikutteita, jotka välttämättä eivät

ole kovinkaan kristillisiä. Sellainen on mikro- ja makrokosmos -oppi, jonka yhtenä alkuperänä pidetään hyvinkin ei-kristillisiä lähteitä. Tämän analogista ajattelua hyödyntävän opin mukaisesti mikä tahansa todellisuuden osa heijastaa muuta todellisuutta keskinäisyyden samankaltaisuuden vuoksi. Siten Leibniz toteaa: ”... jokainen substanssi on kuin kokonainen maailma ja kuin Jumalan peili, tai itse asiassa koko maailmankaikkeuden, jota jokainen substanssi ilmaisee omalla tavallaan, hieman niin kuin yksi ja sama kaupunki näkyy eri tavoin sen mukaan, mistä paikasta sitä katsoo” (s. 90), ja ”... jokainen persoona ja substanssi on kuin pieni maailma, joka ilmaisee suuren...” (s. 98). Hän kehittää myös ajatusta, että jokaisen henkilön yksilökäsite sisältää yhdellä kertaa kaiken, mitä hänelle ikinä tapahtuu (ja josta voimme saada perusteet siitä, miksi jotakin tapahtuu eikä jotakin muuta).

Mikro–makrokosmos-analogia sisältää kuitenkin sen rajoituksen, että ihminen pystyy vain vaillinnaisesti heijastamaan Jumalan suuruutta ja tuntematonta älyä. Mekanistinen ajattelutapa oli kuitenkin tulollaan tieteellisen vallankumouksen myötä, ja se tuli korvaamaan mainittua analogista oppia. Leibniz pyrki kaikin mahdollisin argumentein puolustamaan teologisia väitteitä ja arvos-

teli tätä mekanistis-kausaalista selitystapaa. Kristittyinä hän puolusti vaikuttavien kausaalisyyden rinnalla finaaleja, teleologisia (päämäärähakuisia) syitä.

KAKSI VARMAN TIEDON PERUSTAA

Leibnizin asemaa keskellä tietteen vallankumousta heijastaa sekin, että hän toteaa ykskantaan meillä olevan vain kahdenlaista varmaa tietoa, joka perustuu joko todistuksiin tai kokeisiin. Loogis-käsitteellinen todistaminen oli tyypillinen esimodernin ajan metodi, ja juuri valistuksen ajalla tuli esille ensimmäiset kokeet, joilla testattiin jonkin hypoteettisen asian todenperäisyyttä. Samalla hän haikailee eräänlaisesta universaalista matemaattisesta kielestä, joka ”vetäisi vertoja mystisten nimien *Kabbalalle* ja pythagoralaiselle numeroiden *aritmetiikalle*...” (s.171, kursiivi alkuperäinen). Leibniz käsittelee muutamassa kohdassa myös jälleensyntymää, jonka ideaan uskoivat tuona aikana eräät uusplatonikot.

Yllättävää on, että Leibniz esittää ehkä ensimmäisten tutkijoiden joukossa psyykkisen tiedostamattoman käsitteen (s. 295). Hänen mukaansa jotkut havainnot ovat ihmisen mielessä niin pieniä, etteivät ne tule tiedostetuiksi. Hän käyttää tällöin argumenttina sitä, että luonto ei tee hyppäyksiä, vaan

se kehittyy ja muuttuu jatkumona. Havainnotkin voidaan siten nähdä jatkumona, jossa on eritasoisia pieniä askelia tiedostamattomasta tiedostettuun.

Leibnizin teos on oivallinen lisä suurten ajattelijoiden käännettyjen kirjojen luetteloon. Lujkijäystävällisyyttä olisi parantanut se, että kappaleita olisi teemoiteltu eri yläkäsitteiden alle. Esimerkiksi matematiikan filosofian olisi voinut ryhmitellä omaksi teemakseen, metafysiikkaa koskevat omakseen jne. Kiehtovinta teoksessa on seurata Leibnizin äärimmäisen huolellista argumentaatiota omien väitteidensä tueksi. Samalla, melkein ”wittgensteinmaisella” teesien selkeydellä soisi muittenkin esittelevän ajatuksensa.

VALISTUSAIKA TIETEEN JA MAGIAN JÄNNITTEESSÄ

Paolo Rossin teos käsittelee esimodernia tieteellisen vallankumouksen aikakautta (1500–1700-luvut), mutta kartoittaa sitä laaja-alaisemmin usean tutkijan kautta. Rossin mukaan moderni tiede syntyi yliopistojen ulkopuolella, ja se edusti usein yliopistoille vastakkaista näkemystä. Yliopistolaitoksen synty noin 1200-luvulla merkitsi yliopistolaitoksen sitomista kirkon yhteyteen, jossa ylin auktoriteetti oli Jumala ja maailmankuva oli ptolemaios-

aristotelinen maakeskeinen maailmankuva. Yliopistojen ulkopuolelle syntyneissä akatemoissa irtaannuttiin näistä auktoriteeteista. Näitä akatemoita perustettiin useisiin maihin, kuten esimerkiksi Royal Society Englantiin. Niissä alettiin etsiä tietoa empirian kautta: kehitettiin kokeellista toimintaa ja havainnon tarkentamista erilaisin välinein.

On huomattava, että edistyksen ja tieteellisen vallankumouksen aika ei ole ollut mikään yhtäkin prosessi vanhasta uuteen aikakauteen. Ensimmäiset skeptikot ja materialistit löytyvät jo antiikin ajalta, ja jo Aristoteles painotti empiirisen havainnon merkitystä. Esimodernina aikana empiirisen havainnoinnin systemaattisuus ja uusien havaintovälineiden kehittäminen olivat ne tärkeät seikat, jotka muuttivat havainnon laadullisesti uudeksi ja tehokkaammaksi. Uuden ajan tieteellinen ajattelu irtosi välittömästi konkreetista havainnosta ja arkiajattelusta. Samalla aikakaudella alkoi myös tieteen ja tekniikan läheinen ja yhä enenevä yhteys.

Kuusi 1600-luvulla kehitettyä välinettä liittyvät saumattomasti uuden tieteen kehitykseen: mikroskooppi, kaukoputki, lämpömittari, ilmapuntari, ilmapumppu ja tarkkuuskello (s. 295). Tekniikan arvostamisen kehityskulku länsimaiden historiassa on sinäl-

lään mielenkiintoinen. Rossin mukaan keskiajalla tekniikkaa aliarvostettiin, koska sitä pidettiin alemman tason työnä verrattuna kontemplatiivinen pohdintaan. Modernissa ajassa kehityskulku näyttää täysin päinvastaiselta. Teknisten välineiden keksimisen myötä myös kirjapainotaidon keksiminen vauhditti kehitystä luomalla tietoa, joka oli kaikkien saatavilla.

Erikoinen piirre 1400–1700-lukujen tutkijoilla – kuten filosofi Leibnizilla – on se, että he edustivat samanaikaisesti kahta erilaista maailmankatsomusta: yhtäältä he kannattivat keskiajan ja renessanssin maailmankuvaa ja olivat uuden, modernin tieteen alkuunpanijoita. Mikro- ja makrokosmosanalogia (kokonaisuus heijastuu osissa ja kääntäen) oli ajalle tyypillinen ajatusmalli. Lukuisat tutkijat, kuten Galilei, Kepler ja Newton, ottivat tavalla tai toisella myönteisen kannan tähän oletukseen.

Modernin tieteen mukaisesti luonnon selittämisessä kaikki finaaliset ja vitaaliset syyt olivat periaatteessa poissuljettavissa ja korvattavissa kausaalisilla. Uuden mekanistisen, kausaalin filosofian myötä tällainen maailmankuva ulotettiin koskemaan kaikkia tieteitä, mukaan lukien ihmistieteet. Koko todellisuus tuli siten ulottaa samankaltaisen tutkitta-

vaksi tieteellisin menetelmin, jota kautta saataisiin selville aineen pienimmätkin osatekijät. Kuten Gassendi sanoo: kun tutkimme esineitä...” hajoitamme ne osiin mahdollisimman tarkkaan, jotta tajuaisimme niiden koostumuksen ja ne kriteerit, joiden nojalla ne on rakennettu ...” (s.207).

JUMALA SÄILYI RINNALLA SELITYKSENÄ

Mielenkiintoinen ristiriita syntyy, kun mainitut tutkijat eivät kuitenkaan kiistäneet ’jumalallisen kellosepän’ olemassaoloa, vaan pyrkivät samanaikaisesti hyväksymään kaksi maailmanselitystapaa, finaalisen ja kausaalisen. Mekanismi ajattelija saattoi siten kannattaa kristinuskkoa ilman, että hän näki siinä mitään ongelmaa. Esimerkiksi Newton kavahti mekaniikan filosofian äärimmäisiä muotoja, jotka olisivat johtaneet materialismiin ja ateismiin. Oletuksena oli, että todellisuus saattaa toimia kuin kone, mutta se edellyttää suunnittelijaa.

Nämä välikauden suuret tieteelliset nimet ovat kaikki askarrelleet sekä vanhan että uuden tieteen parissa. Vanha, maaginen ajattelu (kristinuskon ohella) näkyy melkein pä kaikkien aikakauden tutkijoiden teksteissä. Esimerkiksi Kepler kirjoitti tekstejä astrologian perusteltavuudesta ja Newtonilta on

löydetty vasta jokin aika sitten tuhansia sivuja alkemistisia tekstejä. Nämä löydöt saattavat olla vaikeita niellä, mutta ne ovat tieteenhistoriallisia tosiasioita. Esimerkiksi astrologian asema keskiajalla ja renessanssissa jopa yliopistollisena oppiaineena on tunnettu seikka, ja lukuisilla vanhan ja uuden ajan suurilla tutkijalahjakkuuksilla on ollut sympatioita astrologiaan ja alkemiaan.

Rossin teoksen perusteella tieteen historia osoittautuu kompleksiseksi ilmiöksi. Erilaiset ajatussuunnat risteilevät ja risteävät keskenään. Tutkijat kannattavat eklektisesti erilaisia maailmankuvia. Historialliset virtaukset voivat limittyä ja kietoutua toisiinsa monimutkaisesti. Voi kysyä, onko olemassa eräällä tavalla puhtaita oppeja ja ajatussuuntia vai rakennetaanko maailmankuvat useista erilaisista virtauksista ja aineksista.

Rossin kirja on hauska ja mielenkiintoisesti kirjoitettu. Puutteena voi pitää sitä, ettei hän tuo siinä tarpeeksi esille niitä taloudellisia ehtoja ja edellytyksiä, jotka myös ohjasivat uuden tieteen muodostumista ja vakiintumista hallitsevaksi ortodoksiaksi. Toinen ongelmallisuus liittyy vanhan ja uuden tieteen välisen eron arvottamiseen. Kirjoittaja käyttää ilmaisuja, joissa tuodaan esille vanhan tieteen heikkous suhteessa uuteen tieteseen. Hierarkioi-

den ja arvottavien ilmaisujen välttäminen lieenee hankalaa, kun on kyse maagisesta maailmankatsomuksesta sekä sen suhteesta moderniin ajatteluun. Mutta kuinka modernia on moderni ajattelu vai onko sekin integroituneena historiallisesti aiemmin esiintyneisiin ajatuskulkuihin? Mikä on vanhan ajan, esimodernin ja modernin ajan tarkka ero?

Eeva Kallio
vanhempi lehtori
dosentti,
Jyväskylän yliopisto

Tervetullut oppikirja monikulttuurisesta hoitotyöstä

Pirkko Abdelhamid, Anitta Juntunen & Liisa Koskinen (2009).
Monikulttuurinen hoitotyö. WSOYpro Oy.

UUSI OPPIKIRJA voi muuttaa opetusta enemmän kuin opetussuunnitelmien uudistaminen. *Monikulttuurisen hoitotyön* oppikirjalla voi olla rikastava muutospaikutus hoito- ja sosiaalialan opetukseen ja ammatilliseen arkeen. Hoitotyön arkihan on monikulttuurista. Samoin globaali liikkuvuus on hoitotyön ammatikunnalle ominaista.

Voikin hämmästellä, miksi monikulttuurisuutta on käsitelty aiemmin varsin sattumanvaraisesti suomenkielisissä hoitoalan oppikirjoissa. Ehkä siksi, että monikulttuurisuuden käsittely vaatii tietoa, taitoa ja rohkeutta jäsentää laajan ilmiön merkitystä hoitotyössä.

Pirkko Abdelhamid, Anitta Juntunen ja Liisa Koskinen monikulttuurisen hoito- ja opetusalan pioneiryön tuloksena on saatu opetuksen tueksi laaja-alainen monikulttuurisen hoitotyön julkaisu. Kirjoittajat ovat sekä ammattikasvatuksen asiantuntijoita että monikulttuurisen terveydenhuollon tutkijoita ja opettajia, joista Abdelhamid ja Koskinen toimi-

vat Savonian ja Juntunen Kajaanin ammattikorkeakouluissa.

Teos palvelee erityisesti ammatti- ja korkeakoulujen hoito- ja sosiaalialan opettajia, aikuiskasvattajia, opiskelijoita sekä hoito- ja sosiaalialan ammattilaisia. Kirja on tosin mielenkiintoista luettavaa kenelle tahansa monikulttuurisista kysymyksistä kiinnostuneille. Terveys on globaali ilmiö, joka saa kuitenkin hyvinkin kulttuurisidonnaisia tulkintoja, kun siirrymme selittämään sairauksia, niiden syntyä, hoitokeinoja ja taitoa kohdata hoitoa tarvitseva ihminen, kuten kirjoittajat osoittavat.

PUNAINEN LANKA

Kirjan juoni seuraa Josepha Campinha-Bacoten kulttuurisen osaamisen prosessimallia. Tämän mukaan monikulttuurisen hoitotyön oppimisprosessi jäsenyy kuuteen lukuun, joissa avautuvat seuraavat keskeiset käsitteet: kulttuurinen tahto, kulttuurinen tietoisuus, kulttuurinen tieto, kulttuurinen taito ja kulttuuriset kohtaamiset. Seitsemännessä luvussa kirjoitta-

vat avaavat monikulttuurisen terveydenedistämisen haasteita.

Kunkin luvun pedagogiset tavoitteet on jäsenetty osaamisperustaisesti, mikä auttaa lukijaa arvioimaan omaa oppimistaan. Luvun tavoitteiden mukaisesti lukija voi kysyä itseltään esimerkiksi, ymmärsinkö tahdon merkityksen kulttuurisen osaamisen käynnistävänä voimana; tai ymmärsinkö transnationaalisen osaamisen mallin perusidean; kiinnostuinko oman kulttuurisen osaamisen arvioinnista; tunnistanko eettisten ongelmien luonteen monikulttuurisessa hoitotyössä; osaanko selittää kulttuuristen taustatietojen ja uskomusten merkityksen hoitotyössä; osaanko soveltaa kulttuurista tietoa hoitotyössä ja terveyden edistämisessä; osaanko rakentaa monikulttuurisen hoitosuhteen; pystynkö arvioimaan monikulttuurisista lähtökohdista potilaan hoitotyön prosessia.

Kirjan osaamisperustainen jäsenitys palvelee myös korkeakoulujen opetuksen suunnittelua ja toteutusta, joka tulee perustu-

maan osaamisperustaisiin ope-
tussuunnitelmiin vuoteen 2012
mennessä.

KULTTUURINEN TAHTO

Campinha-Bacoten tulivuori-
malli lähtee purkautumaan siitä,
että ammattilaisissa herää kult-
tuurinen tahto kehittää kulttuu-
rista osaamista hoitotyössä. Kun
hoitajat ymmärtävät kulttuurin
merkityksen ihmisen terveydelle,
heissä syntyy myös tahto oppia
vastaamaan havaittuihin tarpei-
siin. Asiakaskeskeisyys korostuu
nykypäivän hoitopolitiikassa ja
käytännöissä, mikä edistää kult-
tuurisen tahtotilan syntymistä.

Kirjassa ei korvata kulttuurisi-
donnaisilla uskomuksilla ihmisen
sairauksien luonnontieteellisiä
selityksiä. Sen sijaan lukijalle tarjo-
taan mahdollisuus ymmärtää ih-
misen terveys- ja sairauskokemu-
sta laajemmin kuin fysiologisesti ja
biokemiallisten prosessien kautta.
Ihmisen epäkuntoon mennyt kone-
isto ei korjaudu yksinomaan
mekaanisin hoitotoimenpitein ja
lääkehoidolla, vaan vaatii myös
ymmärrystä siitä, miten ihminen
itse selittää terveyttään ja sairau-
tumistaan sekä sen hoitoa. Tähän
kirja tarjoaa runsaasti näkökulmia.

TIETOISUUS, TIETO JA TAITO

Kulttuurisen tietoisuuden proses-
si haastaa hoitajan tunnistamaan

ja tutkimaan ammattieettisten
periaatteiden kulttuurista perus-
taa. Vastaaminen eri kulttuureista
tulevien potilaiden ja asiakkaiden
tarpeisiin edellyttää hoitajalta pe-
rinteisen potilashoidon näkökul-
man laajentamista. Hoitotoimen-
piteiden lisäksi myös hoitoon
hakeutuminen ja hoidon tarjoa-
minen kiinnittyvät kulttuuriin.

”Kyetäkseen toimimaan po-
tilaan parhaaksi hoitajan on ym-
märrettävä, miten kulttuuri, etni-
nen tausta, uskonto, sukupuoli,
koulutustausta, sosiaalinen ase-
ma, elämäntapa ja ikä vaikuttavat
ihmisen inhimilliseen käyttäy-
tymiseen, terveydentilaan ja ter-
veysuskomuksiin sekä kykyyn ja
mahdollisuuksiin hakea ja saada
hoitoa”, avaa Pirkko Abdelhamid
hoitotyön eettisten periaatteiden
kulttuurista luonnetta ja huolen-
pidon etiikkaa, mikä kehystää
hoitotyötä ja luo ”näyttämön”
hoitohenkilökunnan ja asiakkai-
den kohtaamisille (s.77).

Hoitotyössä tarvittavan asia-
kastiedon keräämiseen kirjan tekijät tarjoavat kulttuurienvälisessä
tutkimuksessa tuotettuja teoreet-
tisia malleja ja välineitä.

”Rohkea ja myötäelävä hoita-
ja, joka on halukas kehittämään
monikulttuurisen hoitotyön tai-
tojaan, onnistuu kulttuuristen
tarpeiden arvioinnissa, vaikka
siihen ei suomalaisessa hoito-

kulttuurissa ole totuttu (s. 138),”
uskovat kirjoittajat.

KULTTUURISENSITIIVISET KOHTAAMISET

Kulttuurisensitiivinen potilaan
kohtaaminen merkitsee muiden
muassa kulttuuristen oireyhtymi-
en tunnistamista, kivun tulkintaa
ja läikehoitoa, kuolevan potilaan
kohtaamista sekä toisesta kult-
tuurista tulevien ihmisten tervey-
den edistämistä heidän elämäkul-
kunsu eri vaiheissa (s. 157–257).
Kohtaamisia avataan kirjassa ta-
pauskohtaisten kuvausten kautta.

Ammattialan henkilöstön ko-
kemukset voivat osaltaan ohjata
hyvien hoitokäytänteiden luo-
mista. Tähän kirja tarjoaa mo-
nipuolisia virikkeitä. Kuitenkin
käytännön hoitotoimenpiteissä
Suomessa korostuu, monien mui-
den Euroopan maiden tavoin, tut-
kimusnäyttöön perustuvat hyvät
hoitokäytännöt. Kärjistäen tämä
tarkoittaa sitä, että mikäli tervey-
denhoidossa ei ole tarjolla hoitoa
määrittävää tutkimusnäyttöä, tie-
toa ei ole.

Kansainvälinen tutkimus on
tuottanut tietoa maahanmuutta-
jien terveydestä ja terveyseroista
eri maissa, mutta se on pirstaleis-
ta. Muiden muassa EU:n Cost-
tutkijaverkosto *Health and Social
Care for Migrants and Ethnic Mi-
norities in Europe* (HOME) pyrki

kokoamaan näyttöä hyvistä monikulttuurista hoitokäytänteistä, terveyspolitiikasta ja etnisten ryhmien terveyseroista 28 maan yhteistyönä. Suomessa on puolestaan toteutusvaiheessa laaja maahanmuuttajaväestön terveydentilaa, hyvinvointia ja palvelukokemuksia kartoittava tutkimus (www.thl.fi/maamu). Maamussa tutkitaan THL:n johdolla 3 000 venäläis-, somali- ja kurditaustaisen aikuisen terveyttä ja hyvinvointia kuudessa kaupungissa 2010–2012. Tutkimustieto ja käytännön kokemus toimivista ratkaisuksista edistävät näyttöön perustuvien hoitokäytänteiden luomista maahanmuuttajaväestön tarpeita vastaavasti.

STRATEGINEN TUKI

Yhdenvertaisen ja monikulttuurisen terveydenhoidon toteuttamisen edellytyksenä ovat terveysalan johdon strateginen tuki ja hyvien monikulttuuristen hoitokäytänteiden linjaukset. Miten johto tukee monikulttuurisen hoitotyön toteutumista Suomessa osana eurooppalaista terveydenhoitopolitiikkaa, jossa niin asiakkaat kuin terveydenhoitohenkilökunta liikkuvat kasvavassa määrin? Tähän kysymykseen monikulttuurinen hoitotyön kirja ei pyrikään vastaamaan. Se pitäytyy asiakaslähteisessä hoidossa.

Myös terveydenhoitoyhteisöt ovat moninaistuneet Suomessa hyvin nopeasti erityisesti pääkaupunkiseudulla. Tämä avaa pohdittavaksi myös monimuotoisuuden johtamisen käytänteet, kuten eri kulttuureista tulevien ammattilaisten henkilöstösuunnitteluun ja -hankintaan, työhön opastukseen ja urakehitykseen, tulkkaus- kysymyksiin, motivointiin sekä viestintään liittyvät toimintatavat. Monikulttuurinen terveydenhuolto edellyttää yhdenvertaisuuden toteuttamista sekä asiakaspinnassa että henkilöstöpolitiikassa (Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21).

Kaija Matinheikki-Kokko
*PsT, yliopettaja,
Metropolia-ammattikorkeakoulu
Monikulttuurisen opetuksen ja
ohjauksen dosentti,
Jyväskylän yliopisto*

LÄHTEITÄ

COST Action IS0603 (2007–2011). Health and Social Care for Migrants and Ethnic Minorities in Europe (HOME). http://www.costhome.eu/management/index.php/Main_Page

IN MEMORIAM

Christoffer Grönholm

(1949 – 2011)

– ystävä ja esimies

TAPASIN CHRISTOFFER GRÖNHOLMIN ensimmäisen kerran nuorena opiskelijana syksyllä 1990. Christoffer toimi valtiotieteiden professorina Svenska social- och kommunalhögskolanissa päätyönsä ohella. Jo ensimmäisestä luennosta lähtien pidin Christofferista, hänen innostava tapansa luennoita oli poikkeuksellinen. Christoffer samastui opiskelijoihinsa ja hänen osaamisensa, positiivisuutensa ja charminsa tekivät vaikutuksen.

Samana syksynä mietin kuumeisesti, mistä löytäisin sopivia töitä, joita voisin opintojen ohella tehdä. Eräänä iltana puhelimeni soi ja iloinen ääni sanoi: ”Hei, täällä on Christoffer.” Hämmästyin. Meillä oli ollut tentti ja ensimmäinen ajatukseni oli, että hän ilmoittaa että tenttini meni penkin alle. ”Olisitko kiinnostunut töistä Svenska folkskolans vänner -järjestössä?” Järjestösihteerin paikalle tarvitaan äitiyslomaisijaista ensi tammikuusta lähtien.” Christoffer soitti SFV:n kansliapäällikön ominaisuudessa. Hän oli itse aloittanut kansliapäällikön työt vuonna 1987. Näin alkoi monivuotinen ystävyyskaverimme ja yhteistyömme.

Christoffer oli merkittävä kulttuurivaikuttaja ja kansanvalistaja ja hänellä oli aina monta rautaa tulessa. Christoffer toimi vuosien varrella erilaisissa luottamustehtävissä. Hän toimi monen yrityksen, koulun ja järjestön puheenjohtajana. Näistä voi mainita muutamia: Schildts Förlag, Atena Förlag, Finns folkhögskola, Solvalla idrottsinstitut, Svenska studieförbundet, Institutet för distansstudier (Distis), Axcell, Finlands svenska sång- och musikförbund sekä Svenska studieförbundet joka on monen suomenruotsalaisen järjestön kattojärjestö.

Christoffer piti myös yhteistyötä suomenkielisten järjestöjen ja kentän kanssa tärkeänä ja hän toimi vuosien saatossa myös Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön (VSY) puheenjohtajana. Christofferin aloitteesta toteutettiin myös kulttuuritalo G18 Helsingin Yrjönkadulla sekä FST:n aamuohjelma ”Min morgon”. Myöskään säätiömaailman sekä eri yritysten hallitukset ja kabinetit eivät olleet hänelle vieraita.

Kesälomien jälkeen elokuussa 1994, kun istuimme aamukahvilla SFV:n kahvihuoneessa, Christoffer sanoi minulle: ”Distiksen rehtorin paikka vapautuu, oletko kiinnostunut?” Hämmennyin työtarjouksesta niin, että pyysin päivän miettimisaikaa. Ilmoitin seuraavana päivänä, ettei tällaisesta työtarjouksesta voi kieltäytyä. Tapahtuma kertoi paljon Christofferin luonteesta; hän oli spontaani mutta toisaalta hyvin määrätietoinen. Samaa spontaanisuutta hänestä pursui SFV:n kulttuurimatalla USA:ssa syksyllä 1996. Viettäessämme iltaa bostonilaisessa ravintolalaivassa Christoffer yht’äkkiä hypäsi tanssilattialle ja alkoi tanssia silloin suosittua Macareenaa. Matkanjohtaja

sai esimerkillään muutkin tanssimaan. Musiikki ja laulu olivat hänelle tärkeitä.

Christoffer kirjoitti useita kirjoja sekä lukemattomia artikkeleita eri lehtiin ja julkaisuihin. Hän oli myös monivuotinen *Svenskbygden*-lehden päätoimittaja.

Sain työtoverina seurata läheltä monen vuoden ajan Christofferin työkapasiteettia ja kirjallista luomisvoimaa. Hän oli useimmiten ensimmäinen aamulla konttorilla ja viimeinen, joka sieltä kotiin lähti.

Vaihdettuani työpaikka kahdeksan SFV-vuoden jälkeen en tavannut Christofferia moneen vuoteen. Lähettelimme toki joulukortteja ja seurasin netistä ja lehdistä, mitä hänelle ja SFV:lle kuului.

Viimeisen kerran tapasin Christofferin hänen 60-vuotispäivillään keväällä 2009. Paikalla oli myös hänen vaimonsa Maj-Len, joka menehtyi syöpään vain muutamia kuukausia myöhemmin, sekä heidän kolme aikuista lastaan. Syntymäpäivä vastaanotto oli G18 -salissa ja onnittelijoiden pitkä jono kiemurteli Yrjönkadulla. Paikalla oli päivän aikana satoja onnittelijoita sekä lehdistöä. Tämä syntymäpäivävastaa-

otto kertoi kaiken Christoffer Grönholmista. Siellä hän seiso, poikamainen virne kasvoillaan vastaanottamassa onnitteluita. Hänestä todella pidettiin. Silloin emme tienneet, että hän menehtyisi sairauteen 62-vuotiaana vain kaksi vuotta myöhemmin. Hän oli vaikutusvaltainen, karismaattinen, iloinen ja aina ystävällinen ihminen, joita lukemattomat ystävät, tuttavat ja työtoverit jäivät kaipaamaan.

Itselleni Christofferin poismeno aivan liian nuorena oli järkytys, joka yhä tuntuu epätodelliselta ja epäoikeudenmukaiselta. Olen Christofferille ikuisesti kiitollinen saamistani mahdollisuuksista ja ystävyydestä, joka säilyi loppuun asti.

Stig Blomqvist

VTM, koulutussuunnittelija

Arcada ammattikorkeakoulu

Oppivan elämäntavan ammattimedia

Sivistys
Sytty Sivistykselle!

Kansanvalistusseura & Kansalaisopistojen liitto KoL

www.sivistys.net

MERVI HEIKKINEN (2011).

Tapaustudkimus yliopiston tasa-arvopolitiikasta: seksuaalinen häirintä

Artikkeli on osa laajempaa tutkimusta, jossa tarkastellaan seksuaalista häirintää, ohjeistuksia seksuaalisen häirinnän tapauksia varten, seksuaalista häirintää käsittelevää koulutusta sekä seksuaalista häirintää tasa-arvopolitiikan osana, mikä on nimenomaan tämän artikkelin teema. Tasa-arvotyötä on viety Suomessa eteenpäin viimeisten kahdenkymmenen vuoden kuluessa yliopistojen lainsäädännön tukemana ja vuodesta 1995 alkaen sen velvoittamana. Oulun yliopiston ensimmäinen tasa-arvosuunnitelma julkaistiin 1997. Siinä seksuaalinen häirintä mainitaan yhtenä neljästä erityisiä toimenpiteitä vaativasta ongelmakohdasta. Kaikissa myöhemmissä suunnitelmissa seksuaalinen häirintä nimetään tasa-arvopoliittisten toimenpiteiden kohteeksi.

Yliopistoissa tehtyjen tutkimusten perusteella häiritty – opiskelija tai henkilökunnan jäsen – voi joutua seksuaalisen häirinnän takia jopa luopumaan työstään, tutkimuksesta tai urastaan tai vaihtamaan akateemista pääainetta tai koulutusohjelmaa. Tämän artikkelin avulla pyritään avaamaan näkökulmia tasa-arvopoliittisten toimenpiteiden ja toimintatapojen kehittämiseksi seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi korkeakouluissa.

Aikuiskasvatus 31(3), 174–183

Asiasanat: organisaatioteoria, seksuaalinen häirintä, sukupuoli, tapaustudkimus, tasa-arvopolitiikka, yliopisto

MERVI HEIKKINEN (2011).

Case study on university's gender equality policy: sexual harassment

The article is part of a wider study on sexual harassment, guidance on how to deal with sexual harassment cases, training concerning sexual harassment, and sexual harassment as part of equality policy. Progress in the promotion of gender equality in Finland over the past twenty years has been supported by university legislation. Since 1995, law has required universities to pursue an equal opportunities policy. The first gender equality plan at Oulu University was published in 1997. It mentions sexual harassment

as one of the four problem areas calling for special measures. All subsequent plans name sexual harassment as a target of equality policy measures.

Aikuiskasvatus 31(3), 174–183

Key words: organisation theory, sexual harassment, gender, case study, equality policy, university

ANNUKKA JAUHIAINEN (2011).

Opetustyö ja sukupuoli uusliberalistisessa yliopistossa

Artikkelissa analysoidaan yliopistotyötä ja erityisesti opetustyöhön kohdistuvia haasteita uusliberalistisen yliopistomallin viitekehyksessä. Erityisenä kiinnostuksen kohteena artikkelissa ovat uusliberalistisen politiikan sukupuolivaikutukset. Yliopistot nähdään sukupuolittuneina työorganisaatioina, jolloin myös uuden yliopistopolitiikan keskeiset periaatteet – markkinamuotoisuus, managerialismi ja suoritekeskeisyys – saavat sukupuolittuneita ilmenemismuotoja. Tulostavasti kulttuurissa opetusta ja tutkimusta hallinnoidaan ja kehitetään yhä enemmän erillisinä toimintoina. Tällä on vaikutuksensa yliopistossa opetustyöstä päävastuun kantaville naisille. Suku-

puoli- ja tasa-arvokysymykset unohdetaan kuitenkin helposti tehokkuutta ja välitöntä hyötyä ihannoivassa uusliberalistisessa yliopistopolitiikassa.

Aikuiskasvatus 31(3), 164–173

ANNUKKA JAUHIAINEN (2011).

Teaching and gender in neo-liberalistic university

The article analyses, within the framework of a neo-liberalistic university model, academic work and, in particular, the challenges teaching faces. The article focuses especially on the gendered effects of neo-liberalistic policies. Universities are seen as gendered work organisations with the key principles of the new university policy – market orientation, managerialism and emphasis on results – manifesting themselves in gendered ways. In a culture of accountability, teaching and research are administered and developed as increasingly separate functions. This affects women, who bear the main responsibility for teaching. Gender

and equality questions are, however, easily forgotten in the neo-liberalistic university policy, which emphasises efficiency and immediate benefits.

Aikuiskasvatus 31(3), 164–173

PIIA SILVENNOINEN (2011).

Refleksiivisyystaidot ja sukupuoli ohjaavassa koulutuksessa

Elämme yhä vuorovaikutuksellisemmassa ja kommunikatiivisemmassa maailmassa. Sekä miehiltä että naisilta vaaditaan yhä parempia refleksiivisyystaitoja - ja kykyä elämänsä reflektointiin osana koulutuksessa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Tarkastelen tässä artikkelissa sukupuolten refleksiivisyystaitojen eroavuuksia ohjaavassa koulutuksessa. Aineistona on 12 ikääntyvää pitkäaikaistyötöntä ohjaavan koulutuksen ESR-projektista. Ohjaava koulutus on työvoimapolitiittista koulutusta tavoitteena rakentaa yhteistyössä koulutettavien kanssa joustavia, yksilöllisiä ratkaisuja heidän elämäntilanteeseensa. Esimerkiksi

erilaiset ohjauskeskustelut ovat keskeinen ohjaavan koulutuksen menetelmä. Tutkimuksen mukaan miehet ja naiset eroavat toisistaan sen suhteen, kuinka he ovat vuorovaikutuksessa ohjaavassa koulutuksessa, miten he ilmaisevat tunteitaan ohjaavassa koulutuksessa ja miten he tulkitsevat hyötyvänsä ohjaavasta koulutuksesta. Ohjaavassa koulutuksessa ja sen erilaisissa käytännöissä, menetelmissä ja välineissä tulisi sukupuoli ottaa entistä tietoisemmin huomioon.

Aikuiskasvatus 31(3), 184–192

PIIA SILVENNOINEN (2011).

Reflexivity and gender in career counselling

We live in an increasingly interactional and communicative world. Both men and women face demands for better and better reflexivity, and an ability to reflect on their lives as part of interaction in a training situation. The article looks at gender differences in terms of reflexivity in career counselling, based on interviews with 12 middle-aged, long-term unemployed people. Career counselling is labour policy training that sets out, in co-operation with the trainees, to find flexible, individualised solutions to their life situations. Counselling discussions, for example,

are a key method in career counselling. Based on the research, men and women differ from each other in terms of interaction in career counselling, in how they express their feelings and in how they interpret the perceived benefits of career counselling. Gender should be taken more consciously into account in career counselling with its different practices, methods and instruments.

Aikuiskasvatus 31(3), 184–192

Aikuiskasvatus marginaaleissa, rajapinnoilla ja verkossa

Seuraava Aikuiskasvatuksen tutkijatapaaminen järjestetään 16.–17. helmikuuta 2012 Helsingin yliopistossa. Pääluennoitsijat ovat professori *Leena Koski* Itä-Suomen yliopistosta ja professori *Yrjö Engeström* Helsingin yliopistosta.

Aikuiskasvatus on tieteenalana pohtinut moninaisia ammatillisia kenttiään ja oman olmassa olonsa oikeutusta. Se on löytänyt itsensä erilaisista marginaaleista ja rajapinnoilta tieteen ja tutkimuksen hierarkioissa. Marginaalit ja rajapinnat ovat aikuiskasvatuksen tutkijoille myös uuden tiedon, luovuuden, inspiraation ja kriittisen tutkimuksen lähteitä.

Aikuiskasvatus ei ole yksi, vaan monta ja moninaista.

Aikuiskasvatuksen tutkimus koskettaa aikuisuuden siirtymiä ja uudelleenmäärittelyä sekä kasvun, kehittämistyön ja koulutuksen kysymyksiä. Kolmannen ja neljännen iän kysymykset sekä ohjauksellisuus nousevat entistä keskeisemmiksi myös aikuiskasvatustutkimuksessa yhteiskunnan ikärakenteiden muutosten myötä.

On aika tuoda marginaalit ja rajapinnat keskusteluun ja näyttää, kuinka niissä syntyy liikettä, vastarintaa ja voimaa, joka voi mahdollistaa uudenlaista tietoa, yhteisöllisyyttä ja tutkimuksellista vuoropuhelua.

AIKUISKASVATUKSEN TUTKIJATAPAAMINEN VERKOSSA

Tutkijatapaamiselle avataan [www-sivut](http://www.aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi) tutkimusseuran uudistetuille verkkosivuille www.aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi. ATS:n [www-sivut](http://www.aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi) on tarkoitettu uutisineen, artikkeleineen ja tiedotteineen ajankohtaisen aikuiskasvatuksen kohtauspaikaksi niin tutkijoille, opettajille, opiskelijoille kuin asiantuntijoille ja politiikan tekijöillekin. Huomaathan uudistuneen [www-osoitteen](http://www.aikuiskasvatuksentutkimusseura.fi)!

Tutkijatapaamisen teemaryhmät nimettiin elokuun lopussa. Lue abstrakti- ja ilmoittautumishojeet sekä tarkempi ohjelma esittelyineen tutkijatapaamisen verkkosivuilta. Tutkijatapaamisen yhteyshenkilöt ovat tutkijat *Kristiina Brunila*, *Ulpukka Isopahkala-Bouret* ja *Hanna Toiviainen* (etunimi.sukunimi@helsinki.fi).

LUE LISÄÄ AIKUISKASVATUKSESTA

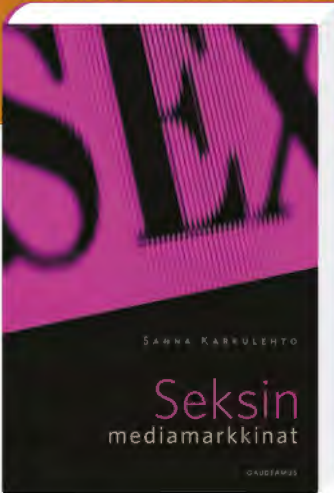
Voit lukea Aikuiskasvatuksen tutkimusyhteistyön rakenteelliset innovaatiot -AITURI-hankkeen raportin *Aikuiskasvatus on tutkimisen ja asiantuntemuksen arvoinen* joko tutkimusseuran verkkosivuilla tai Tampereen yliopiston verkkojulkaisuna. Tutkimusseuran sivuilla on myös katsaus elokuussa Tieteiden talolla järjestettyyn kutsuseminaariin *Kasvatuksen ja koulutuksen tutkimus: tulevaisuuden voimavara*.

AIKUISKASVATUKSEN TUTKIMUSSEURA, TIEDUSTELUT JA YHTEYDENOTOT:

Sihteeri Kristiina Brunila kristiina.brunila@helsinki.fi

Tiedottaja Mikko Lehtonen mikko.lehtonen@specia.fi

Asiaa ja elämyksiä.
Tilaa syksyn luettelomme verkosta.

Sanna Karkulehto
Seksin mediamarkkinat

Sari Elfving & Mari Pajala (toim.)
Tele-visioita

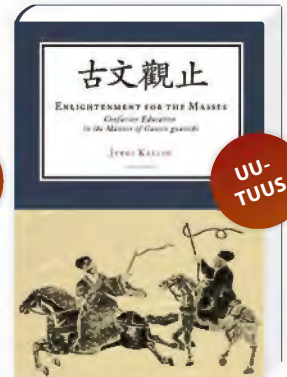
Tuija Kotiranta ym. (toim.)
Sosiaalisen toiminnan perusta

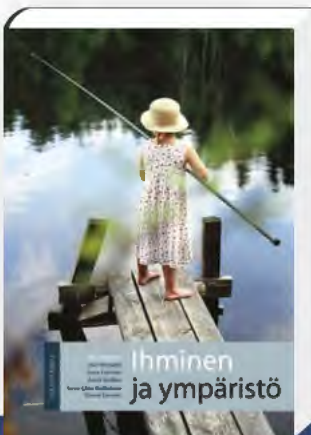
Maria Joutsenvirta ym. (toim.)
Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa

Juho Saari (toim.)
Hyvinvointi

Jyrki Kallio
Enlightenment for the Masses
e-kirja / kirjaa myy ellibs.fi

Jari Niemelä ym (toim.)
Ihminen ja ympäristö

Millainen on tulevaisuutemme? *Ihminen ja ympäristö* -teos antaa välineitä ihmisen ja hänen ympäristönsä suhteen ymmärtämiseen. Se kertoo myös vaikuttamisen monista mahdollisuuksista. Lapsena kehittyvä luontosuhde on monessa mielessä korvaamaton. Tulevaisuutemme vaikuttavia päätöksiä tehdään myös kotona, työpaikoilla ja vaaliuurnilla. Teoksen lähtökohtana on ihminen, sillä ihminen ja hänen päätöksensä vaikuttavat läpäisevästi kaikkiin maailman ekosysteemeihin.

.3511

KANSANVALISTUSSEURA KUSTANTAA

Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen ja Kaija Collin (toim.)

VALTA JA TOIMIJUUS AIKUISKASVATUKSESSA **Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja**

Miten valtaa käytetään? Miten toimijuus näkyy aikuiskasvatuksessa? Kirjassa tarkastellaan vallan ja toimijuuden käsitteitä aikuisuuden ja aikuiskasvatuksen kentillä. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja soveltuu kaikille aikuiskasvatuksen ammattilaisille.

ISBN 978-951-9140-51-3, 372 sivua, ovh 32 euroa.

Hintaan lisätään toimituskulut.

Tilaukset: www.kansanvalistusseura.fi/kauppa

Lue arvio sivulta 220–221.

Birgitta Romppanen ja Anita Kallasvuo:

JOHTAJUUDEN RAKENTUMINEN **Eväitä lähijohtamiseen**

Mitä johtajan rooliin ja tehtäviin kasvaminen edellyttää? Kirja tarjoaa eväitä kaikille, joiden työhön sisältyy lähijohtajan tehtäviä. Se soveltuu johtajille, lähijohtajille ja kehittäjille sekä heitä tukeville työhönohjaajille, konsulteille ja kouluttajille.

ISBN 978-951-9140-54-4, noin 200 sivua, ovh 38 euroa.
Ilmestyy alkusyksystä.

Hintaan lisätään toimituskulut.

Tilaukset: www.kansanvalistusseura.fi/kauppa